

Mera flexibilitet i den grundläggande utbildningen

Att inleda JOPO-verksamhet och att få den att rota sig

Undervisningsministeriets publikationer 2008:5

Ulla Numminen

Najat Ouakrim-Soivio

Mera flexibilitet i den grundläggande utbildningen

Att inleda JOPO-verksamhet och att få den att rota sig

Undervisningsministeriets publikationer 2008:5

Ulla Numminen & Najat Ouakrim-Soivio

OPETUSMINISTERIÖ

Undervisningsministeriet

MINISTRY OF EDUCATION

Ministère de l'Éducation

Opetusministeriö / Undervisningsministeriet
Koulutus- ja tiedepolitiikan osasto / Utbildnings- och forskningspolitiska avdelningen
PL / PB 29, 00023 Valtioneuvosto / Statsrådet
<http://www.minedu.fi>

<http://www.minedu.fi/julkaisut>

Taitto / Ombrytning: Kalle Lahtinen
Yliopistopaino / Universitetstryckeriet 2008

ISBN 978-952-485-479-5 (htt)
ISBN 978-952-485-480-1 (pdf)
ISSN 1458-8110

Opetusministeriön julkaisuja / Undervisningsministeriets publikationer 2008:5

Sammandrag

Numminen, U. & Ouakrim-Soivio, N. 2006. Mera flexibilitet i den grundläggande utbildningen - att inleda JOPO-verksamhet och att få den att rota sig.

Boken om JOPO-verksamhet (på finska: joustava perusopetus) har kommit till i samband med ett projekt som undervisningsministeriet inledde år 2006 i syfte att *motverka skolavbrott*. Syftet med JOPO-verksamheten är att stöda unga att gå ut grundskolan och att motverka att elever avbryter sin skolgång efter grundskolan. Verksamheten kompletterar den normala utbildningsverksamheten, dess mål och innehåll. Vissa flexibla verksamhetsmodeller tas i bruk och elevernas individuella behov och situationer beaktas. Samtidigt är syftet att säkerställa att den unga personen deltar i utbildning på andra stadiet. Verksamhetsinriktade arbetsformer och studier i äkta arbetsmiljö gynnas. Det övergripande temat är En gemensam skola för alla.

Fokus ligger på yrkesövergripande samarbete mellan olika organisationer. Grundskolor, representanter för ungdoms-, social- och hälsovårdsväsendet, läroinrättningar inom yrkesutbildningen, gymnasier och verkstäder för unga personer deltar. Samarbetet med föräldrarna intensifieras också. På olika sätt strävar man efter att stödja föräldrarna i deras uppfostran.

Målgruppen är unga personer som i sin utbildning gynnas av verksamhetsinriktade arbetsformer med inslag av praktiskt arbete. Läsåret 2006 – 2007 deltog totalt 27 kommuner i olika delar av landet. Läsåret 2007 – 2008 uppgår JOPO-gruppernas antal till 75. Undervisningsministeriet stöder varje grupp under två läsår. Utbildningsanordnarna har för sin del förbundit sig att göra verksamheten mera permanent.

Flexibla utbildningsarrangemang inom den grundläggande utbildningen inverkar på kommunens och skolornas verksamhet samt lärarnas arbete. *Från de ungas perspektiv* är syftet att motverka att skolmotivationen försvagas samt skolavbrott. Problemen uppmärksammas i ett tidigt skede. Stöd på individuell nivå gör det enklare för eleven att inleda utbildning på andra stadiet. *Från skolornas perspektiv* är syftet att ta fram aktivitetsbaserade studieformer och att utnyttja inlärningsmiljöer där den unga lär sig med hjälp av praktiskt arbete. Samarbetet mellan skolan och arbetslivet intensifieras. Från lärarnas perspektiv handlar det bl.a. om ökade möjligheter att uppmärksamma problem i ett tidigt skede. Lärarnas yrkeskunskaper byggs ut till att omfatta yrkesövergripande satsningar. *Från kommunernas perspektiv* främjas ett samarbete mellan olika förvaltningsgrenar, t.ex. skol-, ungdoms- samt social- och hälsoväsendet.

En flexibel grundläggande utbildning ordnas i grundskolan, i en *grupp* med cirka 10 elever. Eleverna går på klass 7 – 9. Gruppen följs åt i cirka två fram tills dess att elev-

erna har gått ut grundskolan. Eventuellt deltar elever inom påbyggnadsundervisningen (klass 10) i gruppens arbete.

Grunderna inom den grundläggande utbildningens läroplan är riktgivande. Utbildningsarrangemangen skiljer sig dock från traditionell utbildning. En del av utbildningen ges i skolan och en del på arbetsplatser eller i andra inlärningsmiljöer i form av handledda studier. Lägerskolor, studie- och arbetsplatsbesök, utbildningsexperiment o.dyl. är också aktuella. Stoffet i läroplanen formas till inlärningsuppgifter i skolan och på arbetsplatserna. De anpassas skilt för varje elev.

Skolans rektor, gruppens lärare eller speciallärare och en heltidsanställd inom kommunens ungdomssektor eller inom socialväsendet bildar ett *team* som ansvarar för utbildning och övrig verksamhet. De övriga lärarna i grundskolan och de personer som på arbetsplatserna har hand om handledningen samarbetar när undervisningen planeras. Ungdomssektorns eller socialsektorns representant skall rikta in sig på att stöda den ungas tillväxt i socialt avseende, på att samarbeta med familjerna och på övrigt stöd- och rådgivningsarbete. Arbetsplatserna skall bilda ett nätverk. I normal ordning ansvarar läraren för undervisning och utvärdering.

På *arbetsplatserna* ansvarar en arbetstagare i handledande uppgifter för vägledning och stöd. Skolan informerar handledarna om hur de vägleder eleverna. De inlärningsuppgifter som eleven skall klara av på en arbetsplats kommer man överens om skilt för sig. Klassläraren och ungdomsarbetaren besöker arbetsplatserna och följer upp elevens inläring. *Inlärningsuppgifterna under arbetslivsperioderna* utvärderas. Avtal ingås med arbetsplatserna.

De individuella arrangemangen omfattar elevhandledning för att trygga att *elevnen går vidare i sina studier*. När skolan slutar skall varje elev fortsatt utbildning utstakad för sig. En smärtfri övergång från ett skolstadium till ett annat förutsätter samarbete mellan läroanstalterna på andra stadiet på en viss ort eller i en viss region.

Kompletterande utbildning erbjuds rektorer, lärare och representanter för ungdoms- eller socialsektorn på landsomfattande nivå eller på regionbasis. Också detta hjälper till att starta projektet och att köra in det. Uppföljning och utvärdering sammanställs i augusti 2008.

Ämnesord: skolavbrott, flexibla metoder inom grundläggande utbildning, verksamhetsinriktade metoder, metoder med fokus på praktiskt arbete, studier på arbetsplatsen inom grundläggande utbildning

Tiivistelmä

Numminen, U. & Ouakrim-Soivio, N. 2007. Joustavaan perusopetukseen – JOPO-toiminnan aloittaminen ja vakiinnuttaminen.

Kirja *Joustavaan perusopetukseen – JOPO-toiminnan aloittaminen ja vakiinnuttaminen* on syntynyt opetusministeriön vuonna 2006 käynnistämän *koulupudokkaiden aktivointi*-hankkeen yhteydessä. JOPO-toiminnan tarkoituksena on tukea nuoria saamaan peruskoulunsa päätökseen ja ehkäistä koulutuksesta pois jäämistä peruskoulun jälkeen. Toimintaa kutsutaan nimellä *joustava perusopetus* (JOPO). Se tapahtuu perusopetuksen yhteydessä ja yleisopetuksen tavoittein ja sisällöin, mutta työskentelymuodoissa on otettu käyttöön joustavia toimintamalleja ja opetusta sovitetaan oppilaiden yksilöllisiin tarpeisiin ja tilanteisiin. Samalla pyritään varmistamaan nuorelle koulutuspaikka toisen asteen koulutuksessa. Opetuksessa painotetaan toiminnallisia työmuotoja ja opiskelua työpaikoilla, aidoissa työympäristöissä. Periaatteena on yhteinen koulu kaikille -teema.

Toiminnassa tehostetaan moniammatillista, eri organisaatioiden yhteistyötä, johon osallistuvat peruskoulut, kuntien nuoriso-, sosiaali- ja terveystoimi sekä ammatilliset oppilaitokset, lukiot ja mahdolliset nuorten työpajat. Myös vanhempien kanssa tehtävää yhteistyötä lisätään ja erilaisin työmuodoin pyritään tukemaan vanhempia näiden kasvatustyössä.

Joustava perusopetus on tarkoitus vakiinnuttaa uutena perusopetuksen toimintamallina ja se on tarkoitettu nuorille, jotka opiskelussaan hyötyisivät toiminnallisista ja työpainotteisista työmuodoista. Toimintaan osallistuu lukuvuonna 2006 – 2007 yhteensä 27 kuntaa eri puolilta Suomea ja lukuvuonna 2007 – 2008 JOPO-ryhmiä ryhmiä on kaikkiaan 75. Opetusministeriö tukee kunkin ryhmän toimintaa kahden lukuvuoden ajan. Koulutuksen järjestäjät ovat sitoutuneet vakiinnuttamaan toiminnan.

Joustavalla perusopetuksella on vaikutusta paitsi nuorten opiskeluun, myös kunnan ja koulujen toimintaan sekä opettajien työhön. Joustavan perusopetuksen tavoitteita voidaan näiden ryhmien näkökulmista tarkastella seuraavasti: *Nuorten kannalta* tavoitteena on ehkäistä koulumotivaation heikkenemistä ja koulusta putoamista sekä puuttua varhain havaittuihin ongelmiin. Samalla edistetään toisen asteen koulutukseen siirtymistä yksilöllisellä tuella. *Koulujen kannalta* tavoitteena on kehittää opiskelumuotoja, jotka perustuvat toiminnallisuuteen sekä käytännöllisten ja työpainotteisten oppimisympäristöjenhyödyntämiseen. Samalla edistetään koulun ja työelämän yhteistyötä. *Opettajien kannalta* tavoitteena on antaa valmiuksia varhaisen puuttumiseen tähtäävissä

työmuodoissa sekä kehittää opettajien taitoja moniammatillisessa yhteistyössä. *Kuntien kannalta* tavoitteena on edistää eri hallinnonalojen kuten koulutoimen, nuorisotoimen ja sosiaali- ja terveystoimen yhteistyötä.

Joustava perusopetus järjestetään peruskoulun yhteydessä, noin 10 oppilaan *ryhmässä*, johon ohjataan luokkien 7 – 9 oppilaita. Ryhmä opiskelee yhdessä noin kaksi vuotta peruskoulun päättymiseen asti. Ryhmään voi kuulua myös lisäopetuksen (10. luokan) oppilaita.

Opetuksessa noudatetaan *perusopetuksen opetussuunnitelman perusteita*, mutta opetusjärjestelyt poikkeavat perinteisestä. Ryhmän opetus järjestetään osaksi koulussa ja osaksi työpaikoilla tai muissa oppimisympäristöissä ohjattuna opiskeluna. Muita oppimisympäristöjä voivat olla erimuotoiset leirikoulut, opinto- ja työpaikkakäynnit, koulutuskokeilut tms. Opetussuunnitelman pohjalta muokataan koulussa ja työpaikoilla opiskeltavat oppimistehtävät ja sovitetaan ne kullekin oppilaalle sopiviksi.

Ryhmän opetuksesta ja muusta toiminnasta vastaa *tiimi*, johon kuuluvat koulun rehtori, ryhmän opettaja tai erityisopettaja sekä kunnan osoittama päätoiminen nuorisotyöntekijä tai sosiaalityöntekijä. Opetuksen suunnittelussa tehdään yhteistyötä peruskoulun muiden opettajien ja työpaikoilla opiskelua ohjaavien kanssa. Nuorisotyöntekijän tai sosiaalityöntekijän tehtävät keskittyvät erityisesti nuorten sosiaalisen kasvun tukemiseen, perheiden kanssa tehtävään yhteistyöhön sekä muuhun tuki- ja neuvontatyöhön sekä työpaikkaverkoston kehittämiseen. Opettaja vastaa opetuksesta ja arvioinnista normaaliin tapaan.

Työpaikoilla ohjauksesta vastaa työpaikan työntekijä, työpaikkaohjaaja, joka toimii oppilaan opastajana ja tukena. Koulu perehdyttää työpaikkaohjaajat ohjaustehtävään. Työpaikalla suoritettavista oppimistehtävistä sovitaan työpaikan kanssa. Luokan opettaja ja nuorisotyöntekijä vierailevat työpaikoilla ja seuraavat opiskelun toimivuutta. *Työpaikkajaksojen oppimistehtävät* arvioidaan. Työpaikkojen kanssa tehdään sopimukset.

Yksilöllisin järjestelyin huolehditaan riittävästä oppilaanohjauksesta, erityisesti ammatinvalinnanohjauksesta, jolla pyritään varmistamaan toisen asteen *jatko-opiskelupaikan* saaminen. Jokaisella oppilaalla on koulun päättyessä jatkosuunnitelma. Nivelvaiheen tueksi kehitetään tukitoimia yhteistyössä paikkakunnan tai alueen toisen asteen oppilaitosten kanssa.

Rehtoreille, opettajille ja nuorisotyön tai sosiaalitoimen työntekijöille järjestetään valtakunnallista ja alueellista täydennyskoulutusta, jonka tarkoituksena on tukea hankkeen käynnistymistä ja vakiinnuttamista. Joustavaan perusopetukseen liittyy seuranta- ja arviointitutkimus, jonka loppuraportti valmistuu elokuussa 2008.

Asiasanat: Koulupudokas, joustava perusopetus, toiminnalliset ja työpainotteiset menetelmät, työpaikkaopiskelu perusopetuksessa.

Abstract

Numminen, U. & Ouakrim-Soivio, N. 2007. Joustavaan perusopetukseen – JOPO-toiminnan aloittaminen ja vakiinnuttaminen.

The book *Joustavaan perusopetukseen – JOPO-toiminnan aloittaminen ja vakiinnuttaminen* (Towards flexible basic education - adoption and establishment of the system) is a product of a national dropout activation programme initiated by the Ministry of Education in 2006. The flexible basic education project, which in Finnish goes under the acronym JOPO (from flexible basic education), is one action in the programme. It seeks to support young people in finishing their basic schooling and applying for further education or training after school. All the JOPO activities are integrated into basic education and conform to its aims and content but apply flexible action models and instruction adjusted to individual needs and situations. At the same time, efforts are made to ensure that school-leavers find a place in post-compulsory education or training. The JOPO teaching uses action-based forms of work and on-the-job learning at authentic workplaces. It follows the principle of the same school for all.

The JOPO action steps up multi-professional cooperation between organisations, such as comprehensive schools, local youth, social and health services, and vocational institutes, upper secondary schools and possible youth workshops. JOPO includes intensified cooperation with parents and various work forms geared to support them in parenting.

The plan is that flexible basic education will be established as a new, permanent action model in basic education. JOPO is intended for young people who would benefit from action- and work-based forms of learning and teaching. In the school year 2006 – 2007 the JOPO activities are carried out in 27 municipalities in different parts of the country and in 2007 – 2008 there will be approximately 75 JOPO groups. The Ministry of Education supports the activities of each group for two school years. Education providers are committed to making it a permanent form of activity.

JOPO influences not only young people's study but also local and school activities and teachers' work. The aims of the JOPO action can be examined in terms of these groups as follows: *As regards the pupil*, the aim is to prevent the deterioration of school motivation and dropout and intervene in problems at an early stage and at the same time to use individual support to help pupils finish their basic education and continue in further training. *As regards the school*, the aim is to develop individual activity-based forms of learning and the use of hands-on learning environments, which promotes cooperation between the school and the world of work. *As regards the teacher*, the aim is to promote their capabilities to use and develop work forms based on early intervention

and to develop their skills in multi-professional cooperation. *As regards local authorities*, the aim is to promote cooperation between different administrative sectors, e.g. the school, youth, social and health services.

Flexible JOPO instruction is given in connection with ordinary basic education in groups of 10 to which 7th-9th year pupils are assigned. The group studies together for a couple of years until the end of school. The group may also include pupils who have opted for a voluntary 10th year.

The instruction follows the *basic education core curriculum*, but applies non-traditional forms of teaching. The instruction is partly given in school and is partly guided learning in workplaces or in some other learning environments, such as different school camps, study and workplace visits, trial forms of education, etc. The learning assignments to be carried out at school or at the workplace are based on the core curriculum and adapted to each pupil individually.

The JOPO teaching and other activities are devised by a *team* consisting of the principal, the teacher or special-needs teacher responsible for the group, and a full-time youth or social worker assigned by the local authority. The instruction is planned in cooperation with other teachers in the school and the on-the-job mentors. The youth or social worker focuses on the pupils' social growth, cooperation with the pupil's family and other supportive and advisory work and on the development of a network of workplaces. The teacher is responsible for instruction and assessment in the ordinary manner.

At the workplace, guidance is the responsibility of an employee, an on-the-job mentor, who is the pupil's tutor and mentor. The school trains the mentors for the guidance work. The work-based assignments are agreed with the workplace. The homeroom teacher and the youth worker visit the workplaces and monitor how the learning works out. The *on-the-job learning assignments* are assessed. Agreements are concluded with the workplaces.

Individual arrangements are made to ensure sufficient pupil guidance, especially careers guidance, which is intended to encourage the pupil to *continue studies* after leaving school. Every JOPO pupil has a follow-up plan when they leave school. Further supportive measures are developed for the transition from school to further education in cooperation with other educational establishments in the municipality or in the region.

National and regional in-service training is provided for the principals, teachers and youth and social workers in support of the launching and establishment of JOPO activities. The JOPO action includes monitoring and evaluation, the final report will come out in August 2008.

Key words: Dropout, flexible education, action and work-based methods, work-based learning in basic education

Innehåll

Förord	13
Inledning	14
1 Flexibel grundläggande utbildning – bakgrund och utgångspunkter	16
1.1 Skolavbrott – kartläggning av problemet	17
1.2 Stöd till de unga och ökat välbefinnande i skolan som tyngpunktsområde	18
2 Flexibel grundläggande utbildning – mål för verksamheten	20
2.1 Vad är flexibel grundläggande utbildning?	20
2.2 Mål för flexibel grundläggande utbildning	21
2.3 Flexibel grundläggande utbildning i praktiken – kort beskrivning av verksamheten	22
2.4 Lagstiftningen om grundläggande utbildning och flexibel grundläggande utbildning	23
3 Flexibel grundläggande utbildning – förutsättningar för att inleda och etablera verksamheten	24
3.1 Utbildningsanordnarens åtgärder	25
3.2 Strategisk planering	25
3.3 Administrativa åtgärder	25
3.4 Planering av ekonomi och personalresurser	28
3.5 Skolans åtgärder	29
4 Planering av undervisning	30
4.1 Läroplanen i flexibel grundläggande utbildning	31
4.2 Flexibilitet i lagstiftningen om grundläggande utbildning	32
4.3 Flexibla element i läroplansgrunderna	32
4.4 Uppgörande av läroplan för flexibel grundläggande utbildning	36
4.5 Läsårsplan	37
5 Genomförande av undervisning	42
5.1 Arbetets organisering i flexibel grundläggande utbildning	44
5.2 Undervisning i skolan	44
5.3 Arbetsplatserna som lärmiljöer	47
5.4 Uppgörande av en plan för elevens lärande	55
5.5 Elever med invandrarbakgrund i flexibel grundläggande utbildning	57

6 Elevbedömning i flexibel grundläggande utbildning	62
6.1 Elevbedömningens författningsgrund	63
6.2 Elevbedömning i flexibel grundläggande utbildning	64
7 Stöd till eleven i flexibel grundläggande utbildning	71
7.1 Samarbetet mellan hem och skola i flexibel grundläggande utbildning	72
7.2 Ordning av handledning i flexibel grundläggande utbildning	73
7.3 Stödundervisning	74
7.4 Elevvård och yrkesövergripande samarbete	75
7.5 Ungdomsarbetaren som lärarens arbetspartner	76
8 Elevantagning till flexibel grundläggande utbildning	78
8.1 Förutsättningar och antagningsgrunder	79
8.2 Valprocessen	79
9 En smärtfri övergång från ett skolstadium till ett annat	83
9.1 Utbildningens övergångsskeden	83
9.2 Från de lägre klasserna till de högre klasserna i grundskolan	84
9.3 Från grundskolan till utbildning på andra stadiet	86
9.4 Påbyggnadsundervisning som lösning i övergångsskedet	90
9.5 Orienterande och förberedande utbildning inför den grundläggande yrkesutbildningen	91
10 Utveckling av personalen	92
10.1 Utveckling av lärarnas kompetens	93
10.2 Fortbildning	95
11 Flexibel grundläggande utbildning: utvärdering av verksamheten	96
11.1 Utvärderingsmodeller	97
11.2 Kvalitativa och kvantitativa indikatorer	100
Referenser	101
Källor	103
Bilagor	105

Förord

Syftet med boken *Mera flexibilitet i den grundläggande utbildningen - att inleda JOPO-verksamhet och att få den att rota sig* är att ge kommunerna, skolorna och lärarna verktyg för att inleda flexibel grundläggande utbildning och etablera verksamheten. I boken har man utnyttjat erfarenheter och god praxis som man i kommuner och skolor fått under ett år av JOPO-verksamhet. I den cd-rom som kommer med boken besvaras frågor som ofta ställs om flexibel grundläggande utbildning.

Vi riktar vårt tack till alla de personer i skolorna och kommunerna som deltagit i JOPO-verksamheten. De har med stor iver deltagit i utvecklandet av *flexibel grundläggande utbildning* och resultatet av deras arbete har vi kunnat utnyttja i denna bok. Också Omaura-verksamheten har bidragit med värdefulla erfarenheter. Vi tackar Omaura-lärarna Timo Liikanen och Jukka Onttonen för deras uppbyggande kommentarer då texten färdigställdes.

Vi riktar vårt varma tack också till undervisningsrådet Irmeli Halinen och specialklassläraren Kari Rajaorko för deras tid och sakkunnighet då boken skrevs.

Författarna

Inledning

Trots alla goda och t.o.m. internationellt uppskattade inlärningsresultat som uppnås i den finländska grundskolan avbryter en del unga grundskolan eller går inte vidare till studier på andra stadiet. För att komma in till utbildning på andra stadiet krävs ett avgångsbetyg från grundskolan, och att få arbete utan en yrkesinriktad examen är svårt eller nästan omöjligt. Dessa unga löper risk att bli helt utan utbildning och slås ut ur arbetslivet och därigenom också från samhällets aktiviteter i vidare mening.

År 2006 inledde undervisningsministeriet en verksamhet i syfte att stöda unga att gå ut grundskolan och motverka att de blir utan en studieplats eller avbryter sina studier på andra stadiet. Genom att ingripa och ge stöd i ett tidigt skede försöker man åtgärda problem som har samband med övergångsskedet redan före övergångsskedet, på de högsta klasserna i den grundläggande utbildningen.

Verksamheten kallas JOPO (från finskans *joustava perusopetus*). Verksamheten kompletterar den grundläggande utbildningen samt dess mål och innehåll. När det gäller arbetsmetoderna har vissa flexibla verksamhetsformer tagits i bruk och undervisningen tar hänsyn till elevernas individuella behov och situationer. Ett grundantagande när det gäller verksamheten är att lagen, förordningen och grunderna för läroplanen som styr den grundläggande utbildningen ger betydligt mera möjlighet till flexibla undervisningsarrangemang som lämpar sig för allmän undervisning än vad som använts i traditionell undervisning.

Läsåret 2006 – 2007 deltog totalt 27 kommuner i JOPO-verksamhet i olika delar av landet. År 2007 utvidgas verksamheten så att 31 nya kommuner kommer med. Under läsåret

2007 – 2008 uppgår JOPO-gruppernas antal till 75. Undervisningsministeriet stöder varje grupp genom att finansiera verksamheten under två läsår. Utbildningsanordnarna har förbundit sig att etablera flexibel grundläggande utbildning som en verksamhetsmodell.

Undervisningsministeriets syfte är att utvidga flexibel grundläggande utbildning till nya orter och etablera gradvis. Man tror att de verksamhetsmodeller som utvecklats i flexibel grundläggande utbildning sprids också till andra orter, eftersom liknande problem i samband med skolavbrott förekommer i stor utsträckning på olika håll i landet.

I denna bok granskas vilka möjligheter gällande lagstiftning och läroplansgrunder inom undervisningssektorn ger när det gäller att utveckla och ta i bruk flexibla verksamhetsmodeller. Samtidigt utreds hur flexibel grundläggande utbildning beaktas då lokala och skolvisa läroplaner utarbetas, hur man utvecklar undervisnings- och arbetsformer och hurdant yrkesövergripande samarbete verksamheten förutsätter.

I den cd-rom som kommer med boken ingår en hel del beskrivningar av de erfarenheter man fått av flexibel grundläggande utbildning samt verksamhetsmodeller och god praxis för verksamheten. Materialet grundar sig på frågor som ofta ställs om flexibel grundläggande utbildning.

Syftet med boken och exemplen är att vara till hjälp då man inleder och etablerar flexibel grundläggande utbildning i kommuner och skolor. Följande fallbeskrivning är ett exempel på hur man i praktiken tillämpar flexibel grundläggande utbildning.

Vad är flexibel grundläggande utbildning? Fallbeskrivning

I lågstadiet hade Janne ibland uppvisat störande beteende och otålighet. Han var mycket intresserad av vissa ämnen och klarade sig bra t.ex. i matematik och teckning. De övriga ämnena struntade han i och läxorna blev ofta ojorda. Hans skickliga klasslärare kunde ändå hantera situationen.

Problemen började hoppa sig när Janne började på sjuan. Det blev förseningar, frånvaron och han började försumma läxorna. Han presterade mycket ojämnt i de olika ämnena. Julbetyget var svagt. Kontakt togs med hemmet, men situationen blev inte bättre. Inte ens hans mamma som var ensamförsörjare kunde klara av situationen. I skolpsykologens undersökningar kom inte fram något som skulle motivera att han skulle föras över till specialundervisning. Skolkuratoren föreslog till slut att Janne skulle börja i en JOPO-grupp.

Till en början var Janne inte alls intresserad. Men när han hade bekantat sig med JOPO-gruppen förändrades situationen. Pojken kom till intervjun och skrev ihop en hel sida – sitt livs längsta sammanhängande text – för att motivera varför han ville komma till JOPO-gruppen. Vid intervjun kom man överens om att Janne går ut sjuan i vanlig ordning. Skolan började gå bättre och vitsorden steg.

I JOPO-gruppen fortsatte Janne att vara aktiv, men han hade svårt att koncentrera sig på skolarbetet. Lägerskolan gick däremot bra och visade tydligt att Janne är social. Jannes mamma kom med i föräldragruppen och småningom började också familjens egen situation bli bättre.

Jannes första arbetsplatsperiod var på en bensinstation. Han blev intresserad av arbetsuppgifterna, men klarade inte av att slutföra dem och blev till sist borta från jobbet. Han blev tvungen att avbryta perioden och en ny arbetsplats hittades för resten av perioden. Den följande arbetsplatsperioden på ett lager började gå bättre.

Janne fick en bra handledare som var genuint intresserad av pojken. Den tredje arbetsplatsperioden blev en framgång. Arbetet var omväxlande, Janne trivdes och fick småningom t.o.m. mera ansvar och tack för sitt arbete.

Samtidigt började skolgången gå bättre, även om han tidvis hade svårt att koncentrera sig. Inlärningsuppgifterna på arbetsplatserna blev gjorda. Det verkade som om Janne hade fått ett bättre grepp om sitt liv. Till slut fick Janne ett relativt bra avgångsbetyg och han sökte sig till en yrkesläroanstalt för att få en yrkesutbildning inom restaurangbranschen.

Början gick inte särskilt bra där heller. Den första perioden bestod av teoretiska studier och Janne började igen bli borta från skolan. Men saken uppmärksammades och Janne fick stöd av studiehandledaren och sin egen tutor. När arbetsperioderna började hade problemen nästan försvunnit. När en lärare vid läroanstalten blev tillfrågad konstaterade han att det är just sådana här aktiva och initiativrika elever som vi vill ha hit.

1 Flexibel grundläggande utbildning – bakgrund och utgångspunkter

Den finländska grundskolan har blivit en succé. Den grundläggande utbildningen har rönt internationell uppskattning speciellt tack vare PISA-resultaten. Elevernas inlärningsresultat är av toppklass. Flickornas kunskaper i olika läroämnen är bättre än pojkarnas, men trots det har också pojkarna presterat bra i internationell jämförelse. Även om det finns skillnader mellan skolor och elever är skillnaderna mindre än i andra länder. Internationella besökare har varit speciellt imponerade av jämlikheten i den grundläggande utbildningen. Eleverna indelas eller klassificeras inte enligt kunskapsnivå, och man försöker ordna specialundervisningen i samband med den övriga undervisningen. Nästan alla elever slutför grundskolans lärokurs och majoriteten av eleverna söker sig till fortsatta studier efter grundskolan och avlägger minst en examen på andra stadiet.

Även om inlärningsresultaten i grundskolan allmänt taget är goda, finns det också behov att utveckla systemet. Begoven hänför sig främst till grundskolans högsta klasser samt övergångsskedet mellan grundskolan och utbildning på andra stadiet. Problemen syns i ungdomarnas liv, skolans vardag och i statistiken.

1.1 Skolavbrott – kartläggning av problemet

Med skolavbrott avses i snäv bemärkelse att ungdomar blir utan avgångsbetyg från grundskolan. I vidare bemärkelse syftar skolavbrott på ungdomar som inte inleder studier på andra stadiet eller som avbryter studierna och blir alltså utan yrkesinriktad examen. I Finland har diskussionen om skolavbrott och projekt och forskning kring ämnet i huvudsak fokuserat på utbildningen på andra stadiet och övergångsskedet mellan grundskolan och utbildning på andra stadiet¹.

I denna bok granskas skolavbrott särskilt i *den grundläggande utbildningen* och sett från detta perspektiv också som en fråga som hör ihop med övergångsskedet. Granskningen gäller utom unga som riskerar skolavbrott också unga vars skolgång är problematisk eller unga som av olika orsaker inte anpassar sig till traditionell undervisning på de högre klasserna i grundskolan. Eleven kan också ha inlärnings-svårigheter.

Genom att aktivera *unga som riskerar skolavbrott* försöker man stöda unga att gå ut grundskolan och tillförsäkra varje elev en studieplats på andra stadiet. I flexibel grundläggande utbildning utvecklar man verksamhetsformer för detta.

Den undervisning och studiehandledning som ges i grundskolan inverkar på hur de unga får kunskap om arbetslivet och yrken, om utbildningsalternativen på andra stadiet och yrkesinriktade examina samt i vilken utsträckning de söker sig till eller låter bli att söka sig till utbildning på andra stadiet. Enligt utvärderingar som gjorts finns det många brister i studiehandledningen².

I Finland är elever som blir utan avgångsbetyg från grundskolan – dvs. skolavbrott eller drop out -företeelsen – inte ett stort problem i internationell jämförelse. Varje år blir ca 300 ungdomar utan avgångsbetyg från grundskolan.

Siffran berättar dock inget om problemets omfattning. Problem med skolgången, såsom oregelbunden skolgång och försummelse av skolarbetet kan synas i vitsorden på avgångsbetyget. En del elever har så bristfälliga grundläggande studiefärdigheter eller/och i vissa ämnen att de har svårt att få en studieplats för fortsatta studier eller klara sig i studierna. De kanske "hamnar" på en sådan yrkesutbildningslinje som de blir antagna till, men som inte motsvarar deras önskemål. Det leder till dålig studiemotivation och benägenhet för studieavbrott. Vidare är en del unga s.k. underpresterare som får ett avgångsbetyg som är svagare än deras verkliga prestationsnivå skulle förutsätta främst på grund av att de försummat skolarbetet.

De problem som har samband med skolavbrott kommer också fram i övergångsskedet mellan grundskolan och utbildning på andra stadiet, eftersom ca 1 100 unga som avslutat grundskolan inte söker en studieplats för fortsatta studier på andra stadiet – åtminstone inte genast – och ca 3 000 låter bli att inleda studier på andra stadiet.

Från de ungas perspektiv kan alla ovan nämnda situationer försvåra deras tillväxt och delaktighet i det finländska samhället. En del av dessa unga löper risk att bli helt utan utbildning och följaktligen senare utslagna också ur arbetslivet. Risken att studierna blir på hälft är störst hos ungdomar med svag social bakgrund och bristande skolmotivation eller som kanske inte uppmuntras av familjen att gå i skola.

Övergångsskedets problem kommer också fram i utbildningen på andra stadiet. Läsåret 2003 - 2004 avbröt 12 500 studerande (dvs. ca 11 %) sin yrkesutbildning på andra stadiet. Cirka hälften (drygt 6 000 ungdomar) avbröt studierna genast efter studiestarten. I gymnasiet var antalet elever som avbröt studierna 4 100, dvs. 3,8 % (tabell 2). Cirka 85 % av åldersklassen avlägger examen på andra stadiet, dvs. 15 % blir utan examen.

Ur samhällets synvinkel handlar det om medborgarnas delaktighet och välbefinnande, men också om att en del av en minskande åldersklass riskerar att permanent stå utanför arbetskraften.

På grund av statistikföringssättet kan siffrorna i följande tabeller inte direkt räknas ihop. Men de ger en bild av storleksordningen på övergångsskedets problem. Det handlar alltså om ca 10 000 elever som har problem av något slag då de övergår från grundskolan till utbildning på andra stadiet. Trots att kalkylen kan ifrågasättas visar den hur stort problemet är.

Det har å andra sidan påpekats att ur de ungas synvinkel kan skolavbrott på andra stadiet vara mycket motiverat och leder inte nödvändigtvis till utslagning.³ Det kan t.ex. vara fråga om att eleven valt en alternativ livsstil el.dyl.

1.2 Stöd till de unga och ökat välbefinnande i skolan som tyngpunktsområde

Ökat välbefinnande i skolan är undervisningsministeriets strategiska linjedragning för åren 2006-2011 och till den hör ett antal åtgärder som stöder barnens och de ungas skolgång och inläring.⁴ År 2005 färdigställdes också promemorian av arbetsgruppen för ökat välbefinnande i skolan⁵ och promemorian av arbetsgruppen för utveckling av övergången mellan grundläggande utbildning och utbildning på andra stadiet.⁶

I budgeten för år 2006 anvisade statsrådet anslag för stöd till de mest utsatta.

Inom undervisningssektorn anvisades ifrågasvarande anslag till verksamhet med syfte att motverka skolavbrott, som med tiden började kallas flexibel grundläggande utbildning eller JOPO (joustava perusopetus), som bättre beskriver verksamhetsformen.

Ett prioriteringsområde i statsbudgeten för år 2007 är å sin sida ökat välbefinnande i skolan, som innehåller ett flertal verksamhetsformer som har anknytning till stöd till barn och unga. I budgeten anvisas också extra anslag till utveckling av den grundläggande utbildningen.

Omsorg om unga och elever som riskerar skolavbrott och att stöda de unga i utbildningens övergångsskede förefaller att vara tyngpunktsområden utom på riksnivå också i kommunerna.

Ett tecken på detta är att undervisningsministeriet år 2005 mottog 77 ansökningar som gällde den nya verksamhetsformen trots relativt kort ansökningstid, och verksamheten inleddes på 27 orter. En del av verksamheten är regional. Det stora antalet sökande visar att det handlar om ett stort problem i kommunerna, men också att kommunerna anser det viktigt att förebygga skolavbrott och utslagning av ungdomar och söker nya verksamhetsformer för detta. År 2006 var antalet ansökningar 47, av vilka undervisningsministeriet valde ut 31 kommuner.

Tabell 1. Antal studerande som avbrutit sin utbildning på andra stadiet under åren 2003 – 2004. Omkring hälften av avbrotten skedde under det första läsåret.

Skolavbrott på andra stadiet 2003–2004	Antal
Avbröt gymnasieutbildning	4 097
Avbröt yrkesutbildning	12 508

Tabell 2. Siffror som visar möjliga risker för skolavbrott (2005). (Källor: Statistikcentralen och Utbildningsstyrelsen).

Beskrivning	Antal
Försummat läroplikten	60
Avgått från den grundläggande utbildningen med eller utan avgångsbetyg	178
Låter bli att söka studieplats vid gemensam ansökan	1 129 *)
Söker studieplats efter den grundläggande utbildningen men påbörjar inte studier på andra stadiet trots att de sökt dit:	
- Har av sagt sig sin studieplats	1 702
- Har avbrutit före beräkningsdagen 20.9	180
Fortsätter inte studier efter grundskolan	3 073

*) I siffrorna ingår också de elever som sökt till utbildningar som inte är med i gemensam ansökan (bl.a. hushållsskola , förberedande undervisning).

2 Flexibel grundläggande utbildning – mål för verksamheten

2.1 Vad är flexibel grundläggande utbildning?

Med flexibel grundläggande utbildning avses verksamhetsformer som motverkar skolavbrott och förhindrar att elever blir utan avgångsbetyg. Samtidigt säkerställs att de unga får en studieplats på andra stadiet. Verksamheten går ut på att utveckla verksamhetssätt och undervisningsmetoder så att motsvarar de ungas individuella behov bättre än för närvarande. För att stöda de ungas skolgång inleds undervisningsarrangemang som utgår från elevens individuella livssituationer, dock så att läroplanen för den grundläggande utbildningen följs. I undervisningen betonas verksamhetsinriktade arbetsformer och studier på arbetsplatser, i verklig arbetsmiljö.

Dessutom utvecklas stödformer, såsom metoder för att upptäcka problem och ingripa i dem i ett tidigt skede, individuellt riktade stöd- och rådgivningstjänster samt verksamhetsinriktade undervisnings- och arbetsformer och/eller undervisnings- och arbetsformer som betonar praktiskt arbete.

Vidare effektiveras det yrkesövergripande samarbetet mellan olika organisationer, i vilken grundskolor, yrkesläroanstalter och gymnasier, verkstäder för unga, social-, ungdoms- och hälsovårdssektorn i kommunerna deltar. Också samarbetet med föräldrarna intensifieras, och på olika sätt försöker man stöda föräldrarna i deras fostringsuppgift.

Erfarenhet av verksamhet som betonar praktiskt arbete har man fått från den finska Omaura-verksamheten. Internationella exempel är den

amerikanska City as School-modellen, Die Stadt als Schule-verksamheten i Berlin ⁷ och Productive Learning-verksamheten som är mera omfattande. ⁸ I modellerna har man utvecklat bl.a. lärande på arbetsplatsen som en alternativ form av lärande som sker parallellt med den grundläggande utbildningen.

2.2 Mål för flexibel grundläggande utbildning

I flexibel grundläggande utbildning försöker man påverka skolans verksamhetsformer och i vidare mening skolans verksamhetskultur. I undervisningen utvecklas verksamhetsinriktade studieformer och lärmiljöer där de unga lär sig med hjälp

av praktiskt arbete. Målet är att utveckla och ta i bruk verksamhetsformer som ger skolorna verktyg att bemöta s.k. krävande ungdomar. Principen En gemensam skola för alla betonas. Även om flexibel grundläggande utbildning inleds som ett projekt är syftet att etablera den som en ny verksamhetsmodell för grundläggande utbildning. Förmodligen finns det ett stort antal ungdomar i den grundläggande utbildningen som skulle gagnas av verksamhetsinriktade arbetsformer och metoder som betonar praktiskt arbete.

Flexibel grundläggande utbildning inverkar såväl på de ungas studier som på kommunens och skolornas verksamhet och lärarnas arbete. Målen för flexibel grundläggande utbildning kan granskas ur dessa grupper synvinkel enligt följande: ⁹

Ur de ungas synvinkel är målet att:

- på förhand motverka sjunkande studiemotivation och förhindra att de unga hoppar av skolan samt i ett tidigt skede ingripa i problem
- stöda de unga att slutföra grundskolan, genom individuellt stöd göra det möjligt för dem att övergå till utbildning på andra stadiet och tillförsäkra dem en studieplats inom fortsatta studier
- ge de unga erfarenheter av studieformer som betonar praktiskt arbete och introducera dem också i arbetslivet.
- att de ungas livskompetens utvecklas.

Ur skolans synvinkel är målet att:

- utveckla och införa individuella studieformer som grundar sig på praktisk aktivitet samt utnyttja praktiska och arbetsinriktade lärmiljöer
- göra ovannämnda arbets- och studieformer till en etablerad del av grundskolans verksamhet
- främja samarbetet mellan skolorna och arbetslivet
- införa yrkesövergripande kompetens i klassrummet
- effektivare utnyttja lärmiljöer utanför skolan

Ur lärarnas synvinkel är målet att:

- främja lärarnas förmåga att behärska och utveckla arbetsformer som siktar på ingripande i ett tidigt skede
- utveckla lärarnas färdigheter att bedriva yrkesövergripande samarbete när det gäller att stöda eleverna
- få erfarenheter av nya verksamhetsinriktade arbetsformer och metoder som betonar praktiskt arbete

Målet i kommunerna är att:

- främja samarbetet mellan olika förvaltningsgrenar, såsom undervisningssektorn, ungdomssektorn och social- och hälsovårdssektorn när det gäller att få en bild av och åtgärda elevernas helhetssituation
- utveckla nya verksamhetsformer och -modeller som grundar sig på sektoröverskridande samarbete som främjar välbefinnande i skolan för att stöda de unga
- främja hushållning med resurser i verksamheten och minska socialvårdens kostnader genom att förebygga ungas utslagning

2.3 Flexibel grundläggande utbildning i praktiken – kort beskrivning av verksamheten

Flexibel grundläggande utbildning ¹⁰ ordnas i en *smågrupp* (ca 10 elever) i samband med grundskolan. Målgruppen är elever i klass 7 – 9 , men också elever i påbyggnadsundervisningen (10:e klassen) kan höra till gruppen. Gruppen studerar tillsammans under ca två år tills grundskolan är slutförd.

I undervisningen följs *grunderna för läroplanen för den grundläggande utbildningen*, men undervisningsarrangemangen avviker från de traditionella. Gruppens undervisning ordnas delvis som närundervisning och delvis som handledda studier på arbetsplatser eller i andra lärmiljöer. Exempel på andra lärmiljöer är lägerskolor av olika slag, exkursioner, besök på arbetsplatser, utbildningsförsök el.dyl. Utgående från läroplanen utarbetar man inlärningsuppgifter som eleverna utför i skolan och på arbetsplatserna. Uppgifterna utformas med hänsyn till varje elev.

För varje elev i den grundläggande utbildningen skraddarsys *en plan för elevens lärande* eller, vid behov en individuell plan för hur undervisningen skall ordnas (IP), som uppgörs

för elever som tagits in eller förts över till specialundervisning. Planen byggs upp av närundervisning och arbetsplatsstudier inom branscher som eleven är intresserad av. Arbetsplatsperioderna, som omfattar ca 4 – 6 veckor, uppgår till ca 8 – 10 under två år. Under arbetsplatsperioderna har eleven också skoldagar. Eleven handleds via inlärningsuppgifterna att gradvis ta ansvar för sina studier.

För gruppens undervisning och övrig verksamhet ansvarar ett *team*, som består av skolans rektor, gruppens lärare eller en speciallärare samt en heltidsanställd ungdomsarbetare eller socialarbetare. Undervisningen planeras i samråd med de övriga lärarna i skolan och de personer som handleder studierna på arbetsplatserna. Ungdomsarbetarens eller socialarbetarens uppgifter fokuserar särskilt på att stöda ungdomarna i deras sociala utveckling, bedriva samarbete med familjerna, utföra annat stödande arbete och rådgivningsarbete samt på att bilda ett nätverk av arbetsplatser. Läraren ansvarar för undervisningen och bedömningen av eleverna i normal ordning.

En av de anställda på arbetsplatsen fungerar som elevens handledare och stödperson, ett slags arbetsplatshandledare vid sidan av sitt eget arbete, och ansvarar således för handledningen *på arbetsplatsen*. Skolan introducerar arbetsplatshandledarna i handledningsuppgif-

ten. De inlärningsuppgifter som eleven ska utföra på arbetsplatsen kommer man överens om med arbetsplatsen i fråga. Klassens lärare och ungdomsarbetaren besöker arbetsplatserna och granskar hur studierna framskrider. Inlärningsuppgifterna under arbetsplatsperioderna bedöms. Avtal ingås med arbetsplatserna.

Genom individuella arrangemang ombesörjs att eleverna får tillräcklig elevhandledning, i synnerhet yrkesvägledning, med hjälp av vilken man försöker säkerställa att de får en *studieplats för fortsatta studier* på andra stadiet. I slutet av grundskolan har varje elev en plan klar för fortsättningen som skolan eftersträvar att följa upp. För att stöda eleven i övergångsskedet utvecklas stödåtgärder i samarbete med läroanstalterna på andra stadiet på orten eller i regionen.

2.4 Lagstiftningen om grundläggande utbildning och flexibel grundläggande utbildning

Utgångspunkten för flexibel grundläggande utbildning är gällande lagstiftning om grundläggande utbildning, dvs. lagen om grundläggande utbildning (L628/1998), förordningen om grund-

läggande utbildning (F852/1998), grunderna för läroplanen för den grundläggande utbildningen (Utbildningsstyrelsen 2004) samt en läroplan som utbildningsanordnaren godkänt och en årlig plan som grundar sig på förordningen om grundläggande utbildning (F852/1998, 9§).

I flexibel grundläggande utbildning avviker man alltså inte från lagstiftningen om grundläggande utbildning. Också målen är desamma som för den grundläggande utbildningen i övrigt. I flexibel grundläggande utbildning använder man däremot mer än vanligt den flexibilitet som lagstiftningen innehåller.

Lagstiftningen om grundläggande utbildning ger större möjligheter till individuella undervisningsarrangemang som avviker från de traditionella än man oftast tänker på. Lagstiftningen innehåller punkter som ger verktyg för flexibla arbetsformer och individuellt ordnad undervisning, t.ex. uppgörande av plan för elevens lärande, elevens eget studieprogram, särskilt stöd och specialundervisning samt mångsidigare lärmiljöer.

3 Flexibel grundläggande utbildning – förutsättningar för att inleda och etablera verksamheten

Utbildningsformen har i den grundläggande utbildningen har med tiden blivit ganska lika i olika skolor och på olika håll i landet. För den utbildningsmässiga jämlikheten har utvecklingen varit väl motiverad .

Liisa Keltikangas-Järvinen konstaterar i sin bok om elevernas individuella temperamentsdrag ¹¹ att man i skolvärlden och i diskussioner kring undervisning betonar hänsyn till elevens individualitet. Men enligt Keltikangas-Järvinen försöker man i verkligheten snarare nå likformighet, tona bort de individuella skillnaderna (i temperament), eftersom det är enklast så med tanke på att verksamheten i skolan och klassen ska fungera smidigt. Enligt henne borde målet dock vara undervisning som tillåter skillnader i temperament. Det förutsätter flexibilitet i undervisningen och skolans övriga verksamhet.

Detta krav på verksamhetssätt som tillåter eller stöder individuella skillnader kan ses som en allmän utgångspunkt för flexibel grundläggande utbildning. Lika väl kan eleverna vara

olika vad gäller social bakgrund, inlärningsvärigheter och/eller tidigare skolbakgrund. Dessa skillnader förutsätter också individuella undervisningsarrangemang.

För att kunna starta och etablera flexibel grundläggande utbildning förutsätts att verksamheterna i den grundläggande utbildningen granskas på ett nytt sätt.

Arbets- och undervisningsmetoderna i grundskolans högre klasser ska utveckla så att de motsvarar de ungas individuella behov bättre än för närvarande. Särskilt betonas sådana verksamhetsformer som kan motverka skolavbrott i grundskolan och säkerställa att den unga fortsätter till utbildning på andra stadiet. Verksamheten kräver planering, åtgärder samt resurser från *utbildningsanordnarna* och *skolorna* och *lärarna*. På grund av det yrkesövergripande samarbetet som förutsätts i flexibel grundläggande utbildning deltar också kommunens andra förvaltningsgrenar i utvecklingsarbetet och den dagliga verksamheten.

3.1 Utbildningsanordnarens åtgärder

När det gäller flexibel grundläggande utbildning är utbildningsanordnaren vanligtvis kommunen, som har de bästa förutsättningarna att beakta t.ex. samarbetet mellan kommunens olika förvaltningsgrenar. I det följande granskas alltså frågan ur kommunens synvinkel. Kommunen är ansvarig för anordnandet av undervisning enligt elevernas förutsättningar. Å andra sidan är kommunen också ansvarig för kommuninvårnas, också de ungas, välbefinnande och de tjänster som de behöver.

Ur utbildningsanordnarens synvinkel är följande synpunkter viktiga då flexibel grundläggande utbildning startas och etableras:

- strategisk planering
- administrativa åtgärder
- fastställande av läroplan
- styrgrupp för flexibel grundläggande utbildning
- yrkesövergripande samarbete och bildande av samarbetsnätverk
- ekonomi- och personalplanering

3.2 Strategisk planering

Flexibel grundläggande utbildning är ett av kommunens sätt att värna om de ungas välbefinnande och undervisningsarrangemang enligt deras egna förutsättningar. Flexibel grundläggande utbildning är också ett sätt att förebygga ungdomars utslagning. På lång sikt och sett från en annan synvinkel kan flexibel grundläggande utbildning gagna också kommunens ekonomi eller regionens näringspolitik, om ungdomar med hjälp av utbildning bättre klarar av att fortsätta sina studier i läroanstalter på andra stadiet och placera sig i arbetslivet.

Därför är det motiverat att man i kommunens strategidokument, t.ex. strategin för välbefinnande eller servicestrategin, skriver in mål som har samband med flexibel grundläggande utbildning och/eller flexibel grundläggande utbildning som en verksamhetsform.

3.3 Administrativa åtgärder

Fastställande av läroplan

I flexibel grundläggande utbildning följs grunderna för den riksomfattande läroplanen (läroplansgrunderna) och timfördelningen i dessa grunder. Verksamheten förutsätter inte att man ansöker om försökstillstånd eller avviker från de allmänna bestämmelserna. Vissa flexibla verksamhetsformer kräver dock lösningar som avviker från de traditionella samt mera flexibilitet

än vanligt. Lagstiftningen ger alla möjligheter att ta i bruk dessa verksamhetsmodeller.

Utbildningsanordnarens uppgift är att utreda vilka ändringar man bör göra i i den lokala läroplanen på grund av flexibel grundläggande utbildning. T.ex. om utbildningen ordnas i form av arbetsplatsstudier eller enligt elevens eget studieprogram ska läroplanen justeras. Klara linjedragningar från utbildningsanordnaren behövs också för elevens rättsskydd. Sådana behövs också i organiseringen av lärarnas arbete.

Styrgrupp för flexibel grundläggande utbildning

I kommunen är flexibel grundläggande utbildning inte en fråga som gäller bara en skola, utan den förutsätter samarbete och utveckling av gemensamma verksamheter mellan bildnings-, ungdoms- och social- och hälsovårdssektorn i kommunen. I samarbetet kan dessutom delta representanter för församlingen, polisen och tredje sektorn. Att samarbeta i nätverk med sådan sammansättning är ännu något nytt. För denna verksamhet har man i många kommuner utsett en *styrgrupp* som fungerar som ett gemensamt koordinerings- och planeringsorgan särskilt i det inledande skedet av verksamheten. Också i etableringsskedet kan utvärderingen och den fortsatta utvecklingen av verksamhetsformerna kräva ett gemensamt forum. I det följande ges några exempel på styrgrupper och deras uppgifter.

Till styrgruppen för flexibel grundläggande utbildning har kallats personer som på ett centralt sätt varit aktiva i verksamheten och som representerar olika förvaltningsgrenar. T.ex. styrgruppen för JOPO-verksamheten i Vanda stad består av representanter för bildnings-, ungdoms- och socialsektorn och består av rektorn för JOPO-skolan, koordinatör för specialundervisningen, ungdomssekreteraren i området, chefen i socialt arbete, den ledande socialarbetaren, skolkuratorn och skolhälsovårdaren. Som ordförande för styrgruppen fungerar skolans rektor och som sekreterare projektchefen.

Styrgruppen för JOPO-verksamheten i Vanda är i själva verket ett tväradministrativt samarbets- och koordineringsorgan. Dess uppgift är att delta i styrningen av den flexibla grundläggande utbildningen och i utvecklingen av verksamhetsformerna, besluta om förfaringssätt då det gäller elevernas handledning och elevantagning samt följa upp att målen uppnås och budgeten förverkligas. I flexibel grundläggande utbildning söker man nya arbetsmetoder, som intensifierar samarbetet mellan skolorna och ungdoms- och socialsektorn. Alla aktörer har ett gemensamt mål – att stöda de ungas livskompetens och att eleverna gör rätt val när det gäller deras fortsatta studier.

Yrkesövergripande samarbete och nätverksbildning

I egenskap av utbildningsanordnare har kommunen och dess förvaltningsgrenar de bästa förutsättningarna för att inleda sådant yrkesövergripande samarbete som behövs för att stöda elever i flexibel grundläggande utbildning.

Med hjälp av *yrkesövergripande samarbete* försöker man sammanföra kompetens från olika områden och överskrida gränser som beror på sektorindelningen i servicesystemet. Det yrkesövergripande samarbetet grundar sig på samarbete i nätverk. I detta samarbete ska man kunna se problemet eller frågan som ska lösas från olika synvinklar.

I flexibel grundläggande utbildning kan eleven och elevens familj redan tidigare ha varit socialsektorns kunder. Eleven har kanske haft att göra med polisen. Kanske andra anställda inom ungdomssektorn har blivit bekanta med eleven på fritiden. Inom varje sektor har man bildat sig en egen, ofta ensidig, uppfattning om elevens situation. I det yrkesövergripande samarbetet kan man gemensamt granska samma elevs, klientens, problem från olika synvinklar och kanske finna sätt att stöda eleven och tillsammans med skolan och målsmännen ta fram lösningar för elevens olika situationer.

Det yrkesövergripande samarbetet kräver nytt kunnande av skolan och att man övar sig i de nya metoden att samarbeta. Arbetsformen är relativt ny särskilt inom undervisningssektorn och i den omfattning som flexibel grundläggande utbildning förutsätter. I det yrkesövergripande samarbetet ska varje aktör dels vara sakkunnig inom sitt specialområde och dels kunna dela med sig av sin kunskap med dem som är verksamma inom andra områden. Det tar sin tid innan man hittar ett gemensamt språk. De pedagogiska begreppen och formuleringarna i läroplanen kan för anställda inom andra förvaltningsgrenar vara lika främmande som problemen inom den sociala sektorn är för personer som arbetar i skolan.

Kommunens uppgift är att sköta om att det finns *samarbetsförutsättningar* som möjliggör utveckling av gemensamma yrkesövergripande arbetsformer mellan olika förvaltningsgrenar. Målet är att eleverna i flexibel grundläggande utbildning får tillräckligt sådant stöd som de behöver och att de garanteras stödstrukturer både i skolan och utanför skolan. Just på grund av denna målsättning har man också tagit en ungdomsarbetare eller motsvarande med i teamet. I kommunen ska man inom de olika förvaltningsgrenarna ge fullmakt för det samarbete som flexibel grundläggande utbildning förutsätter och reservera tid för verksamheten för de anställda.

I flexibel grundläggande utbildning förverkligas det yrkesövergripande samarbetet mera konkret på två delområden: inom *elevvården* och då läraren arbetar i en smågrupp tillsammans med en ungdomsarbetare eller socialarbetare eller motsvarande *arbetspartner*, som har flyttat över från en annan förvaltningsgren för att handleda gruppen.

Ungdomsarbetaren har genom sin egen utbildning och arbetserfarenhet medel för att reda ut olika problemsituationer samt professionell beredskap att arbeta med familjer. Också ungdomar upplever att ungdomsarbetarens roll i konfliktsituationer ofta är mera neutral än t.ex. lärarens. Det är också därför ungdomsarbetaren kan bemöta unga i vardagens situationer på ett annat sätt än läraren.

Eftersom ungdomsarbetaren eller socialarbetaren som arbetar i gruppen hör till en annan förvaltningsgren ska man i kommunen lösa de förvaltningsfrågor som arrangemanget ger upphov till, komma överens om ungdoms- eller socialarbetarens arbetsinsats i gruppen och redan i planeringsskedet besluta om praktiska frågor som gäller arbetsledning. Elevvård och arbete med arbetspartner behandlas mera ingående i kapitel 7 Stöd till eleven i flexibel grundläggande utbildning.

Övriga samarbetsnätverk

Utbildningsanordnarens uppgift är att för sin del sköta om övriga samarbetsförutsättningar, även om den huvudsakliga aktören i nätverksarbete ofta kan vara den skola där flexibel grundläggande utbildning anordnas.

Centrala samarbetssektorer är *tredje sektorn* och *arbetsplatserna* för arbetsplatsstudierna. I många kommuner har man börjat bygga upp samarbetsnätverk också med aktörer inom tredje sektorn. Församlingarnas ungdomsarbete, när- och ungdomspolisen samt idrottsföreningarna har intensifierat sitt samarbete och utvecklat sina verksamhetsformer t.ex. i Joensuu, Hyvinge och Valkeakoski.

I Joensuu har JOPO-gruppen redan i planeringsskedet fått stöd genom ett intensivt samarbete med församlingens ungdomsarbetare. Man samarbetar också med diakonen i Noljakan seurakunta, undervisningssektorn och en aktör som producerar äventyrstjänster. Ursprungligen började man bygga upp samarbetet utgående från personliga kontakter. Församlingens diakon som specialiserat sig på specialungdomsarbete står idag till JOPO-gruppens förfogande en dag i veckan och en anställd från socialsektorn två dagar i veckan.

I Hyvinge har ett gott samarbete med närpolisen redan mångåriga traditioner. Bildnings- och socialsektorn utvecklar tillsammans med närpolisen handlingsmönster för ingripande i ett tidigt skede för att förebygga ungas problemsitua-

tioner. Frågor som har anknytning till de ungas livskompetens behandlas i samarbete med ungdomar och de sektorer som medverkar i JOPO-verksamheten.

I planeringen av flexibel grundläggande utbildning har man utnyttjat redan befintliga samarbetsnätverk. I den cd-rom som kommer med boken finns en beskrivning av JOPO-nätverk.

3.4 Planering av ekonomi och personalresurser

Flexibel grundläggande utbildning anordnas av en kommun eller i samverkan mellan flera kommuner. Undervisningsministeriet förutsätter att kommunen eller kommunerna tillsammans ansvarar för verksamheten utom en lärare också en heltidsanställd ungdomsarbetare eller socialarbetare. Verksamheten förutsätter också gemensam planering mellan kommunens förvaltningsgrenar, t.ex. undervisningssektorn och ungdoms-

och socialsektorn, medan samarbetsnätverken byggs upp i samarbete med arbetsplatserna och andra platser som fungerar som lärmiljöer.

Resurserna i flexibel grundläggande utbildning består av personresurser och egentliga verksamhets- och utvecklingsresurser. Vidstående tabell visar uppbyggnaden av kostnaderna för anordnandet av flexibel grundläggande utbildning. Merkostnaderna för flexibel grundläggande utbildning består av kostnader för lägerskolor, exkursioner och arbetsplatsperioder. Under arbetsplatsperioderna svarar arbetsplatshandledarna för handledningen vid sidan av sitt eget arbete, och de har vanligen inte fått separat ersättning för handledningen. Arbetsplatshandledarnas introduktion eller utbildning för uppgiften kan dock ge upphov till merkostnader.

Kommunerna som deltar i verksamheten som syftar till att *motverka skolavbrott* har för utveckling av verksamheten beviljats 23 000 euro per grupp och år. Anslaget har kunnat användas för kostnader för utveckling och organisering av

Tabell 3. Anordnande av flexibel grundläggande utbildning, kostnadsstruktur.

Verksamhet	Resurser/Personer	Svarar för kostnader
Undervisning	Heltidsanställd lärare eller speciallärare Ämneslärare Elevhandledare	Undervisningssektorn
Stödverksamhet	Heltidsanställd ungdomsarbetare eller socialarbetare eller motsvarande Hälsovårdare samma som för skolans övriga elever Kurator bid behov	Ungdomssektorn eller socialsektorn ställer en heltidsanställd ungdomsarbetare / socialarbetare till förfogande
Övrig verksamhet; planering och utveckling av verksamheten, nätverkssamarbete	Tid för samarbetet från olika förvaltningsgrenar Nätverk av arbetsplatser Handledning som ges på arbetsplatserna Arbete med föräldrarna	Varje förvaltningsgren svarar för sin egen del Arbetsplatshandledarna svarar i huvudsak för handledning på arbetsplatsen
Verksamhetsresurser		
Egentlig verksamhet	Lägerskolor, exkursioner m.m. Arbetsplatsperioder (resor, måltider) Branschpresentationer i klassen	Undervisningssektorn
Personalutbildning	Utbildning och arbetshandledning för rektorn, klassens lärare och ungdomsarbetaren, vikarie-kostnader	Undervisningssektorn

verksamheten, såsom bildande av ett nätverk av arbetsplatser och utbildning för handledare, JOPO-klassens lärare, ungdomsarbetaren och skolans rektor, för vikariekostnader, resor, arbetshandledning samt för extra utgifter som gruppens undervisning ger upphov till, t.ex. lägerskola, exkursioner och expertbesök.

Kommunens undervisningssektor svarar för kostnaderna för gruppens undervisning och beviljas för detta statsunderstöd per elev. Dessutom har kommunens ungdoms- eller socialsektor ställt en heltidsanställd ungdomsarbetare eller socialarbetare till JOPO-gruppens förfogande. En del kommuner har samarbetat på regional nivå eller samarbetat med andra organisationer såsom församlingens ungdomsarbete.

Det har också utretts i vilken utsträckning kommunerna har anvisat tilläggsanslag för flexibel grundläggande utbildning. De extra kostnader som verksamheten förorsakar är ca 3 000 - 4 500 euro per grupp och läsår. Kostnaderna inbegriper lägerskolor, exkursioner och arbetsplatsstudier. Uppgifterna grundar sig huvudsakligen på verksamhetskostnaderna för Omaura-klasserna, som redan har lång erfarenhet av extra kostnader som arbetsplatsstudier och lägerskolor el.dyl. förorsakar. För internationell verksamhet kan beviljas EU-finansiering och anslag som anvisats för elevutbyte.

3.5 Skolans åtgärder

Flexibel grundläggande utbildning förutsätter planering och utvecklingsarbete också av skolorna och lärarna. Den nya verksamhetsformen gäller en grupp eller klass, men den inverkar på hela skolans verksamhet. De nya verksamhetsformerna förutsätter justering och omarbetning av läroplanen, värdediskussioner, eventuellt ny arbetsfördelning samt olika praktiska arrangemang. Flexibel grundläggande utbildning innebär att man i skolan tar i bruk nya verksamhetsformer som kräver planering, t.ex. arbetsplatsstudier. I följande punkter samman-

fattas de frågor i vilka flexibel grundläggande utbildning förutsätter gemensam planering och utvecklingsåtgärder på skolnivå. Dessa granskas utförligare i de följande kapitlen.

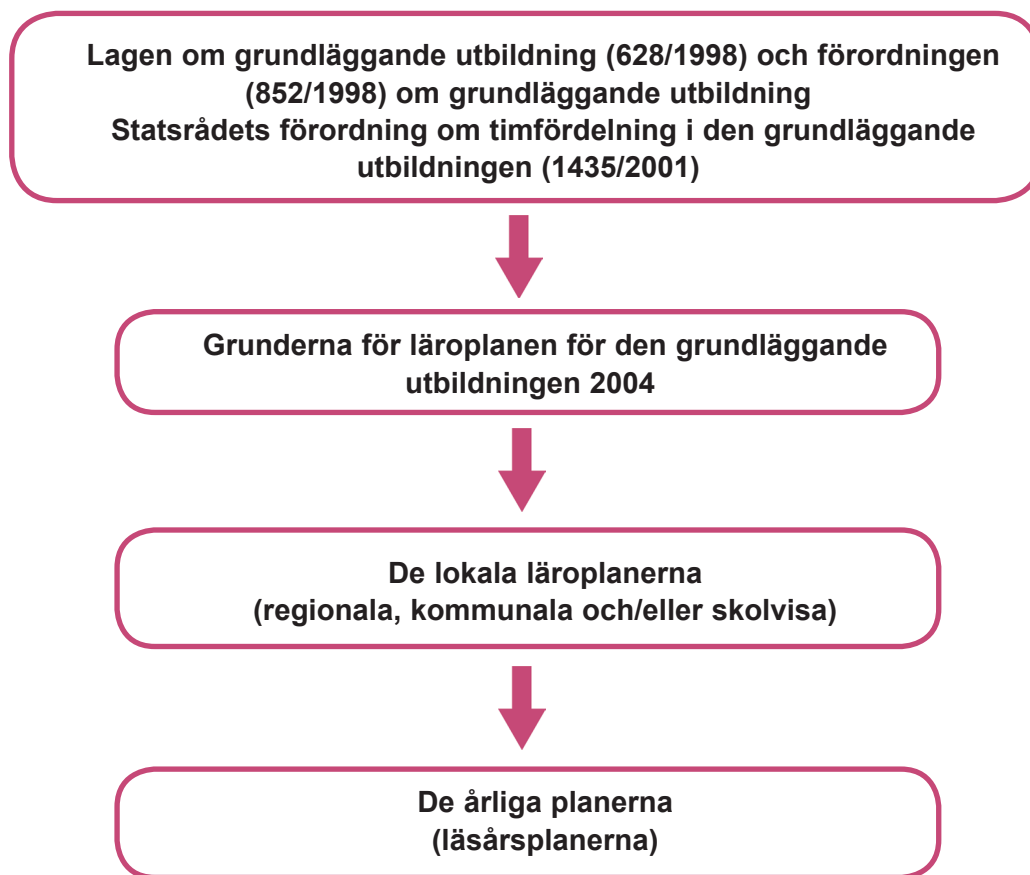
- Den lokala läroplanen. Ändringar som gäller flexibel grundläggande utbildning och elevbedömning. Dessa frågor behandlas i kapitlen 4, 5 och 6
- Skolans läsårsplan (kapitel 4)
- Undervisningsarrangemang, särskilt arbetsplatsstudier (kapitel 5)
- Yrkesövergripande samarbete och samarbetsnätverk (kapitel 7)
- Information (kapitel 8)
- Elevantagning
- En smärtfri övergång från ett skolstadium till ett annat (kapitel 9)
- Personalutbildning och utveckling av lärarnas kompetens (kapitel 10)
- Utvärdering av skolans verksamhet (kapitel 11)

4 Planering av undervisning

I planeringen av undervisningen är läroplanen det viktigaste verktyget. På riksnivå fastställs grunderna för läroplanen av Utbildningsstyrelsen, och i dessa grunder fastslås de riksomfattande målen för och innehållen i den grundläggande utbildningen.¹² Utbildningsanordnaren fastställer den lokala läroplanen som kan innehålla skolspecifika delar. I vissa regioner har läroplanen utformats i regionalt samarbete mellan flera skolor och kommuner.¹³ Skolans verksamhet styrs utom av läroplanen också av en plan som uppgörs varje läsår, dvs. en läsårsplan¹. Läroplanssystemet framgår i figur 1.

I det här kapitlet granskas först den flexibilitet eller de s.k. flexibla element som lagen och förordningen om grundläggande utbildning samt läroplansgrunderna innehåller och vilka möjligheter dessa flexibla element ger att ordna flexibel grundläggande utbildning. Därefter klarläggs på vilket sätt flexibel grundläggande utbildning ska beaktas då den lokala läroplanen och skolans läsårsplan uppgörs och utformas.

¹Förordningen om grundläggande utbildning 852/98 § 9.

Figur 1. Läroplanssystemet för den grundläggande utbildningen.

4.1 Läroplanen i flexibel grundläggande utbildning

I läroplansgrunderna fastslås de riksomfattande målen för och läroämnena i undervisningen samt timfördelningen. I grunderna fastslås vad som undervisas och studeras i den grundläggande utbildningen. Dessutom fastslås också grunderna för elevbedömningen, dvs. beskrivs *vad* eleverna ska lära sig i den grundläggande utbildningen.¹⁴ I skolorna besluts däremot *hur* målen uppnås och *hur* undervisningen och skolarbetet i allmänhet ordnas. *Vad* och *hur* är centrala frågor också i flexibel grundläggande utbildning.

I flexibel grundläggande utbildning avviker man inte från de riksomfattande målen i läroplansgrunderna. I stället avviker undervisningsarrangemangen och skolarbetet på många sätt från traditionell undervisning: i flexibel grundläggande utbildning har man försökt ta i bruk den flexibilitet som lagstiftningen om grundläggande utbildning och läroplansgrunderna för grundläggande utbildning innehåller och försökt finna sådana flexibla och individuella arbetsformer och praxis som läroplansgrunderna ger möjlighet till.

4.2 Flexibilitet i läroplansgrunderna

I samband med de senaste läroplansreformer-
na har flexibiliteten ökat betydligt i läroplans-
grunderna. Orsaken har varit både förändring-
ar i samhället och de nya förväntningar som
dessa förändringar ställer på inläring. Skolan
förväntas inte längre vara den enda platsen för
inläring och det är möjligt att de unga tillägnar
sig största delen av sina kunskaper och färd-
igheter någon annanstans än i skolan. Trots
det är skolans ställning obestridlig då det gäller
strukturering av kunskap och som förmedlare
av kulturarvet. Också i arbetslivet behövs stän-
digt nya färdigheter på grund av att arbetets
innehåll förändras och anställningsförhållan-
dena byts ofta. Därför är också lärandet konti-
nerligt, och på så sätt håller idén om livslångt
lärande på att förverkligas. För detta behövs
verktyg.

Å andra sidan har flexibiliteten ökat betydligt
i läroplansgrunderna också på grund av barn-
ens och ungas allt mer individuella situationer.
I det finländska utbildningssystemet är målet
att alla elever går genom den grundläggande
utbildningen tillsammans. För många betyder
det individuellt stöd, t.ex. specialundervisning
eller annat stöd.

Ett belysande exempel på flexibla läroplaner
är grunderna för påbyggnadsundervisningens
läroplan¹. Tidigare bestod påbyggnadsunder-
visningen av klassundervisning och timfördel-
ningen hade fastställts ämnesvis. Nu ger grun-
derna för påbyggnadsundervisningens läroplan
en ram som utbildningsanordnaren utgår ifrån
när läroplanen uppgörs och elevens studier pla-
neras alltid individuellt. I princip kan varje elev
i påbyggnadsundervisningen ha en individuell
plan för lärande som har uppgjorts utgående
från elevens behov, tidigare studier och situa-
tion. Anordnandet av påbyggnadsundervisning

förutsätter inte nödvändigtvis en hel klass, utan
undervisningen kan ordnas tom. för en enskild
elev under handledning av en ansvarig lärare.

4.3 Flexibla element i läroplansgrunderna

Läroplansgrunderna innehåller flera s.k. *flex-
ibla element*. I det följande granskas dessa ele-
ment särskilt med tanke på vilka möjligheter de
ger för ordna undervisningen för s.k. krävande
unga och stöda dem i deras studier.

Synen på lärande

I den inläringssyn som skrivits in i läroplans-
grunderna¹¹ betonas lärandet som en individu-
ell och social process under vilken kunskaper
och färdigheter byggs upp. Även om de all-
männa principerna för lärandet är desamma för
alla är inläringen hos varje elev beroende av
tidigare inhämtade kunskaper, motivation och
inlärnings- och arbetsmetoder.¹⁵ Eftersom lä-
randet är situationsbundet betonas också bety-
delsen av mångsidiga lärmiljöer. Inläringssy-
nen är alltså på så sätt dynamisk. Den betonar
elevens egen aktivitet, tillägnande av nya inlärn-
ings- och arbetssätt samt redskap för livslångt
lärande.

Den syn på lärande som skrivits in i läro-
plansgrunderna har i stor utsträckning påver-
kats av förändringarna i samhället och också för
övrigt av medborgerliga och arbetslivets krav.
Speciella utmaningar när det gäller den nya sy-
nen på lärande skapas av att de allt komplex-
are problem som måste lösas i samhället och

¹ Läroplansgrunderna 2004. Grunderna för påbyggnadsundervisningens läroplan. Utbildningsstyrelsens före-
skrift 3/011/2004.

¹¹ Läroplansgrunderna 2004, 16.

arbetslivet ökar, verksamhetsmiljöerna är teknologiska, internationalismen ökar och arbete i nätverk.¹⁶ Marja Vauras frågar utmanande: Hur kan skolundervisningen aktivera potential för *motivation* och lärande hos alla olika elever med olika inlärningssätt? Ur motivationssynpunkt kan man förklara att lärande och prestationer som inriktas på uppgifter upplevs som betydelsefulla då de är självupplevda.

Den ovannämnda synen på lärande erbjuder *flexibla grundläggande utbildning* en hel del möjligheter. En dynamisk och konstruktiv inlärningssyn som betonar de ungas aktiva kunskapsbyggande gör det möjligt att kunskaper och färdigheter också skaffas på sätt som avviker från traditionell inläring i skolan.

Lär miljön

Enligt läroplansgrunderna ska lärmiljöerna ordnas så att de ger möjlighet till mångsidiga studie- och arbetsmetoder. Lär miljön ska stöda elevens tillväxt och lärande.¹ Utbildningsstyrelsens publikation *Den grundläggande utbildningen förnyas*¹⁷ konstateras att begreppet lärmiljö innebär ett sätt att förverkliga läroplanens mål i praktiken. Lär miljön är inte entydig eller likadan för alla elever, utan i själva verket skapar varje elev sin tolkning av lärmiljön.¹⁸ Sålunda kan samma fysiska och sociala lärmiljö som läraren planerat te sig mycket olika för olika elever och påverka t.ex. elevens studiemotivation på olika sätt.

Läroplansgrunderna innehåller idén om konstruktivt lärande, enligt vilken inläring är en följd av elevens kvalitativa och målinriktade verksamhet, där eleven utgående från sina tidigare kunskapsstrukturer bearbetar och tolkar det material han eller hon ska lära sig. Lärandet är aktiv verksamhet, men t.ex. läraren kan

hjälpa eleven genom att stöda, stimulera tankeverksamhet och erbjuda olika lärmiljöer som stöd för inläringen.

Som lärmiljöer i flexibel grundläggande utbildning används t.ex. lägerskola, exkursioner och arbetsplatsperioder vid sidan om klassrumsundervisning. Elever som kommer till flexibel grundläggande utbildning har inte blivit motiverade av traditionell skolundervisning. Målet är att finna eller utveckla lärmiljöer där lärandet blir meningsfullt för den unga. Ur elevens synvinkel ska studierna ha någon mening, vara intellektuellt aktiverande och uppfattas som betydelsefulla och attraktiva samt resultera i inläring, annars ger man upp. För att personligen kunna uppleva studierna som meningsfulla och viktiga krävs att de innehåller både affektiva och kognitiva delar som är förknippade med varandra.¹⁹

Enligt de erfarenheter man fått uppfyller studier i verklig arbetsmiljö ofta detta kriterium. Genom att välja och forma lärmiljöer försöker man i första hand stärka elevernas inriktning och motivation för studier och skolgång och stöda dem så att de finner sitt eget sätt att studera. Arbetsplatserna som lärmiljöer behandlas mera ingående i kapitel 5.

Gemensamma och valfria ämnen och temaområden

I den lokala läroplanen preciseras målen för och innehållen i de gemensamma läroämnena och deras fördelning i olika årskurser eller studiehelheter. I läroplanen bestäms också hur temaområdena¹¹ genomförs i de olika läroämnena och i skolans övriga verksamhet.

I den lokala läroplanen bestäms dessutom om de valfria ämnena, deras omfattning, mål, innehåll och de årskurser då ämnena erbjuds.

¹ Läroplansgrunderna 2004, 16.

¹¹ Läroplansgrunderna 2004; Lagen om grundläggande utbildning (628/1998) 15 §; Förordningen om grundläggande utbildning (852/1998) 11 §.

I lagen och förordningen om grundläggande utbildning sägs dessutom att eleven kan ges undervisning också i andra ämnen än de som nämns i timfördelningen. Läroplanen för den grundläggande utbildningen kan innehålla också yrkesinriktade studier.¹

I *flexibel grundläggande utbildning* ger den lokala läroplanen ger rikligt med olika flexibla möjligheter till både individuella lösningar och lösningar som gäller hela klassen. Flexibilitet finns alltså i gemensamma ämnen, temaområden och valfria ämnen. Ytterligare möjligheter att tillämpa flexibilitet i undervisningen erbjuder tillämpade och fördjupade lärokurser i gemensamma ämnen, ämneshelheter som består av flera läroämnen och yrkesinriktade studier.

Plan för elevens lärande

Planen för elevens lärande² är en plan över hur elevens studieprogram ska genomföras. Studieprogrammet innehåller de läroämnen och ämnesgrupper som eleven studerar under läsåret. I planen för elevens lärande beskrivs hur

målen i läroplanen ska nås. I den fastställs också eventuella valfria studier och speciella områden som prioriteras i elevens studier. I planen för elevens lärande beskrivs också eventuella stödåtgärder, som till exempel stödundervisning eller specialundervisning på deltid.

Syftet med planen för elevens lärande är att eleven ska lära sig att ta ett större ansvar för sina studier, att engagera sig i studierna och göra dem mera målinriktade. Vidare får vårdnadshavarna via planen information om elevens studier och framsteg i studierna för att de ska kunna stöda eleven i skolarbetet. Planen för elevens lärande gör det också möjligt att differentiera undervisningen och hjälpa skolan och lärarna att säkerställa att eleven har bästa möjliga förutsättningar för att göra framsteg i sina studier. Planen kan också användas vid bedömningen av elevens framsteg i studierna.

En plan för lärande kan i princip göras upp för

alla elever, men i den lokala läroplanen bestäms om principerna för uppgörandet av en sådan plan. Planen för elevens lärande görs upp i samarbete mellan eleven, vårdnadshavarna, lärarna och övriga sakkunniga inom skolan. I det inledande skedet av den grundläggande utbildningen har läraren huvudansvaret för uppgörandet av planen men det kan småningom mer och mer övergå till eleven själv.

I flexibel grundläggande utbildning uppgörs en individuell plan för lärande för varje elev, i enlighet med undervisningsministeriets krav. För elever som förts över eller tagits in till specialundervisning uppgörs en individuell plan för hur undervisningen skall ordnas (IP).

I planen för elevens lärande beaktas elevens tidigare inhämtade kunskaper och kunnande. En plan för elevens lärande består av närundervisning, arbetsplatsstudier inom branscher som eleven är intresserad av och eventuella stödåtgärder. I planen för lärande fäster man särskild uppmärksamhet vid att den via inlärningsuppgifterna vägleds eleven att gradvis ta ansvar för sina studier. Med planen vägleds eleven att tänka igenom sin plan för fortsättningen och småningom få klarhet i fråga om yrkesval och säkra valet av studieplats för fortsatta studier.

I flexibel grundläggande utbildning är planen för elevens lärande ett verktyg som också ger vårdnadshavarna mera detaljerad information om elevens skolgång, om arbetsplatsperioderna osv. Läraren, eleven och elevens familj eller vårdnadshavare kan tillsammans utforma planen för elevens lärande gradvis och precisera delarna i den. Planen kan bearbetas under en längre tid. Samtidigt kan både eleven och vårdnadshavarna bättre engagera sig i planen och bearbeta den när elevens planer för fortsättning börjar klarna eller när de ändras. När planen för elevens lärande skrivs tillsammans är det möjligt att man hittar elevens speciella intresseområden eller starka sidor som kan beaktas i planen.

¹ Lagen om grundläggande utbildning (628/98) 11 § ja 15 §.

² Läroplansgrunderna 2004, 22.

Eget studieprogram

Eleven eller eleverna kan gå vidare i sina studier i de olika läroämnena enligt ett för eleven uppgjort studieprogram, om undervisningen ordnas årskurslöst i stället för enligt en i årskurser indelad lärokurs. Om detta bestäms i den lokala läroplanen.ⁱ Läroplanen bestäms också om de studiehelheter som ska genomföras med godkänt resultat för att eleven ska kunna gå vidare i studierna i ämnet i fråga.

Om eleven går vidare i sina studier enligt ett eget studieprogram ska i planen för elevens lärande noteras de studiehelheter som ingår i elevens studieprogram och fastställas kursordningen, tidsschemat och eventuella speciella mål. För varje studiehelhet ska också fastställas vilka kunskaper och färdigheter som krävs för att eleven ska kunna påbörja studier i studiehelheten i fråga.

I *flexibel grundläggande utbildning* är ett eget studieprogram ett bra verktyg. Det ger betydligt mera möjligheter att ordna t.ex. arbetsplatsstudier och tillämpa flexibla undervisningsarrangemang. Vid behov kan man bilda studiehelheter av arbetsplatsperioderna. I den cd-rom som kommer med boken finns exempel på detta.

Arbetsmetoder

En av de faktorer i läroplansgrunderna som ger mera flexibilitet är att *läraren väljer* arbetsmetoderna. Kriterierna för val av arbetsmetoder är bl.a. att de ska stöda och styra elevens lärande både individuellt och i grupp. Genom valet av arbetsmetod stöder man elevens inlärnings-, tanke- och problemlösningsförmåga samt utvecklar arbetsfärdigheter, social förmåga och aktivt deltagande. Elevers olika inlärningssti-

lar och skillnaderna både mellan pojkars och flickors utveckling och individuella skillnader i utveckling och bakgrund ska beaktas.ⁱⁱ

I *flexibel grundläggande utbildning* beslutar läraren alltså vilka arbetsmetoder som bäst stöder eleven. I detta hänseende har läraren avsevärd frihet men också ansvar. Läraren kan t.ex. besluta, om vissa saker undervisas i skolan eller på arbetsplatsen eller kanske på lägerskolan. Studierna kan innehålla klassrumsundervisning, självständigt arbete, projektarbete, arbetsplatsstudier, exkursioner, portföljarbete osv. i en omfattning som varierar individuellt för varje elev. I praktiken skrivs grunderna för dessa lösningar in i den lokala läroplanen eller i läsårsplanen som utformas med stöd av den lokala planen.ⁱⁱⁱ

Elevhandledning och ordnande av handledning

I den lokala läroplanen ska ingå en plan om hur elevhandledningen och arbetslivsorienteringen ska ordnas.^{iv} I flexibel grundläggande utbildning ska handledningen och dess innehåll tillämpas så att den motsvarar de särskilda handledningsbehov som olika elever har. I elevhandledningen kan man utnyttja arbetsplatsstudier i olika företag och olika branscher. Ordandet av handledning behandlas mera ingående i kapitel 7.

ⁱ Förordningen om grundläggande utbildning (852/1998) 11 §, Läroplansgrunderna 2004, 19.

ⁱⁱ Läroplansgrunderna 2004, 16.

ⁱⁱⁱ Förordningen om grundläggande utbildning (852/1998) 9 §.

^{iv} Förordningen om grundläggande utbildning (852/1998) 9 §.

Stödundervisning

Stödundervisningen¹ ger möjlighet att vid behov ge individuellt stöd till elever, förutsatt att det finns tillräckliga resurser till förfogande för stödundervisning. Stödundervisningen gör *flexibel grundläggande utbildning* mera flexibel, i synnerhet om eleven har inlärningssvårigheter eller har haft många frånvaron eller på annat sätt blivit efter i sina studieprestationer redan innan han eller hon kommit till JOPO-gruppen.

Elevvård

I läroplanen ska ingå en plan för elevvården² och samarbetet i samband med elevvården. Till den del som gäller elevvården ska läroplanen ska göras upp i samråd med kommunens social- och hälsovårdsmyndigheter.

Också elevvården kan ses som ett flexibelt element. Syftet med elevvård är att vid behov behandla den enskilda elevens problem, upptäcka dem i ett så tidigt skede som möjligt och söka konstruktiva lösningar för att avhjälpa problemen. Samarbetsformerna inom elevvården för med sig multiprofessionell kompetens till skolan i samband med att elevernas problem behandlas. Man kan också anse att verksamheten med arbetspar i klassen, som syftar till att stöda den enskilda eleven, hör till elevvård i vid bemärkelse. Elevvården i flexibel grundläggande utbildning behandlas mera ingående i kapitel 7.

Specialundervisning

Specialundervisning på deltid ges en elev som har lindriga inlärnings- eller anpassningssvårigheter eller som i samband med den övriga undervisningen är i behov av särskilt stöd för att förbättra förutsättningarna för sitt lärande. Om en elev förs över till *specialundervisning*³ är syftet att hjälpa och stöda eleven så att han eller hon har likvärdiga möjligheter att fullgöra sin läroplikt enligt egna förutsättningar tillsammans med sina jämnåriga. För eleven uppgörs då en individuell plan för hur undervisningen skall ordnas (IP), som ersätter planen för elevens lärande.

Specialundervisningen gör *flexibel grundläggande utbildning* ännu mera flexibel genom att den möjliggör individuella lösningar i olika läroämnen. De flesta elever i flexibel grundläggande utbildning behöver dock inte nödvändigtvis specialelevsstatus eller har inte nytta av den, utan de övriga ovannämnda flexibla elementen kan vara tillräckliga som stödåtgärder för eleven.

4.4 Uppgörande av läroplan för flexibel grundläggande utbildning

Såsom ovan framgått innehåller lagarna och förordningarna om grundläggande utbildning samt läroplansgrunderna en hel del sådan flexibilitet som ofta bara delvis tagits i bruk i de lokala läroplanerna och det praktiska skolarbetet. I flexibel grundläggande utbildning behövs flexibilitet särskilt på grund av elevernas individuella situationer och problem.

¹ Lagen om grundläggande utbildning (628/1998) 16 §. Läroplansgrunderna 2004, 22.

² Läroplansgrunderna 2004, 10; Statsrådets förordning (1435/2001) 4 §.

³ Läroplansgrunderna 2004, 23–24; Lagen om grundläggande utbildning (628/1998) 17 §; Förordningen om grundläggande utbildning (852/1998) 15 §.

Många flexibla element, såsom varierande eller mångsidiga arbetsmetoder, kan när som helst användas i undervisningen och behöver inte nödvändigtvis skrivas in i läroplanen.

Till övriga delar bestäms i läroplanen eller läsårsplanen om hur verksamheten i flexibel grundläggande utbildning ordnas. I synnerhet i det inledande skedet gör den verksamhetens karaktär och innehåll tydligare. För det andra initierar den en diskussion om den nya verksamhetsformen på skolnivå, förutsatt att läroplanen uppgörs i samarbete med alla lärare. För det tredje, de punkter som har skrivits in i läroplanen styr verksamheten och ger den stadga. Det är inte ovanligt att när man väl kommit igång med flexibel grundläggande utbildning börjar man ifrågasätta många frågor på nytt. För det fjärde är det lättare att genomföra utvärdering och vidareutveckling av läroplanen om man har fattat beslut i frågorna.

Man bör dock observera att i frågor som gäller läroplanen ska besluten fattas på ett sådant sätt att de inte blir ett hinder för utveckling av verksamheten. Läroplanen kan vid behov preciseras i läsårsplanen. Det är skäl att lämna tillräckligt spelrum i planerna för att de ska fungera i praktiken, men de ska var så pass exakt formulerade att de tryggar elevens och också lärarens rättsskydd.

I det följande har sammanställts de frågor i läroplanen som det är behövt att besluta om när flexibel grundläggande utbildning ordnas i kommunen eller skolan. Listan följer punkten läroplanens innehåll i läroplansgrunderna.¹ En del av frågorna kan skrivas in i läsårsplanen². I den bestäms enligt förordningen om ordnandet av undervisningen, undervisningstimmarna och annan verksamhet i anslutning till undervisningen samt

arbetstiderna, undervisning utanför skolan samt andra behövliga frågor i anslutning till ordnandet av undervisningen.

4.5 Läsårsplan

Utbildningsanordnaren sammanställer läsårsvis en läsårsplan som preciserar läroplanen³. Läsårsplanen är skolans verksamhetsplan och i den bestäms om det allmänna ordnandet av undervisningen, undervisningstimmarna och annan verksamhet i samband med undervisningen samt arbetstiderna, undervisning utanför skolan samt andra behövliga frågor i samband med ordnandet av undervisningen. I praktiken skrivs i läsårsplanen bl.a. läsårets arbetstider, ramarna för verksamheten, målen för undervisningen, undervisningsarrangemangen, antalet elever och elevgrupper, resurserna som reserverats för undervisningen, läsårets teman och tilldragelser, utvecklingsverksamheten, samarbetet mellan hem och skola samt verksamheten utanför skolan.

Syftet med läsårsplanen är dels att strukturera skolans verksamhet, beskriva skolans undervisningsarrangemang i huvuddrag och förutse deras beredning och genomförande samt resursanvändning. Dels kan man med hjälp av läsårsplanen ge elevens vårdnadshavare eller skolans intressentgrupper information om hur undervisningen skolarbetet och skolan övriga verksamhet ska genomföras. Skolans läsårsplan är avsedd att vara ett dokument som lever och som vid behov kan kompletteras. Redan på grund av ansvarsfrågorna skrivs t.ex. elevernas exkursioner in i läsårsplanen, även om alla exkursioner under läsåret inte fastslagits, åtminstone inte ännu då läsårsplanen fastställs. I planen kan inkluderas en s.k. årsklocka eller kalenderdel som vid behov uppdateras.

¹ Läroplansgrunderna 2004, 10.

² Förordningen om grundläggande utbildning (852/1998) 9 §.

³ Förordningen om grundläggande utbildning (852/1998) 9 §.

Justering av läroplanen då flexibel grundläggande utbildning startas

- **En värdegrund och en verksamhetsidé.** I läroplanen skrivs in de ändringar i värdegrunden som flexibel grundläggande utbildning innebär och som kommit fram under gemensamma värdediskussioner i kommunen eller skolan.
- **Allmänna mål för fostran och utbildning.** Det kan vara skäl att precisera eller betona vissa mål för fostran som för den ifrågavarande gruppens tillväxt och utveckling är viktiga. Målen för utbildningen är i sig desamma som för andra elever.
- **Språkprogram.** Flexibel grundläggande utbildning förutsätter inga ändringar i läroplanen.
- **Läroplan som ska följas på lokal nivå.** I flexibel grundläggande utbildning kan man på grund av arbetsplatsperioderna avvika från den läroplan som i övrigt följs i skolan, t.ex. då det gäller valfria ämnen. De bör skrivas in i den lokala eller skolvisa läroplanen.
- **En beskrivning av skolans verksamhetskultur, pedagogiska miljö och arbetsätt.** I läroplanen beskrivs vanliga lärmiljöer i flexibel grundläggande utbildning, arbetsplatser, lägerskolor, exkursioner o.dyl.
- **Prioriteringar i undervisningen.** Det kan vara skäl att betona arbetsplatsstudierna också som en prioritering.
- **Integrering av undervisningen.** Det kan vara skäl att skriva in i läroplanen att i integreringen av undervisningen utnyttjar man arbetsplatsstudier.
- **Genomförande av ämneshelheter.** I läroplanen skrivs in att en del av ämneshelheterna genomförs så att de under arbetsplatsperioderna integreras i lämpliga ämnesområden.
- **Undervisningens mål och innehåll.** Undervisningens mål är desamma, men innehållet förverkligas på olika sätt för varje elev beroende på arbetsplatsperioderna. Vid behov skrivs in i läroplanen att en del elever studerar enligt ett eget studieprogram. De studiehelheter som bildas för egna studieprogram skrivs också in i läroplanen.
- **Undervisning av valfria ämnen.** De studiehelheter som genomförs under arbetsplatsperioderna kan skrivas in som valfria ämnen i läroplanen. De kan preciseras senare enligt situationen.
- **Mål för elevens uppförande.** Mål som nämns i läroplansgrunderna följs. Flexibel grundläggande utbildning förutsätter inga ändringar i dessa.
- **Samarbete med förskoleundervisningen och den övriga grundläggande utbildningen.** Flexibel grundläggande utbildning förutsätter inga ändringar i läroplanen.
- **Samarbete mellan hem och skola.** I läroplanen skrivs in intensifierat, långsiktigt samarbete mellan hem och skola och att få hemmen engagerade för stöda elevens studier.

- **Samarbete med andra aktörer.** I läroplanen skrivs in samarbete med ungdomssektorn och kommunens andra sektorer. Vidare skrivs in samarbete med läroanstalter på andra stadiet och att eleverna bekantar sig med yrkesutbildning. Också de sektorer som bildar elevens viktigaste sociala skyddsnet både under grundskolan och omedelbart efter den skrivs in i läroplanen.
- **En plan för elevvården och samarbete i anslutning till den.** I läroplanen skrivs in effektiviserad elevvård, ingripande i problem i ett tidigt skede och byggande av sociala skyddsnet för elever i flexibel grundläggande utbildning.
- **Principer för utformande av plan för elevens lärande.** I läroplanen skrivs in att för alla elever i flexibel grundläggande utbildning uppgörs en plan för lärande eller en individuell plan för hur undervisningen skall ordnas (IP) i samarbete med hemmet.
- **Handledningsverksamhet som stöd för studierna och praktisk arbetslivsorientering.** I läroplanen skrivs in effektiviserad elevhandledning. I arbetslivsorientering skrivs också in arbetsplatsperioder och deras betydelse i studiehandledningen. Ungdomsarbetsarens uppgift i handledningsverksamheten skrivs också in i läroplanen.
- **Klubbverksamhet.** Klubbverksamheten skrivs in i läroplanen om den anses nödvändig i flexibel grundläggande utbildning, t.ex. av orsaker som har anknytning till elevernas fosteran.
- **Stödundervisning.** I läroplanen skrivs in effektiviserad stödundervisning och ingripande i inlärningsvärigheter i ett tidigt skede.
- **Undervisning av elever i behov av särskilt stöd.** I läroplanen skrivs in att i flexibel grundläggande utbildning kan behovet av resurser för särskilt stöd vara större än vanligt.
- **Undervisning av elever från olika språkliga och kulturella miljöer.** I flexibel grundläggande utbildning finns ofta elever med invandrarbakgrund. Detta skrivs in i läroplanen.
- **Bedömning av elever.** I läroplanen skrivs in att responsen från arbetsplatsperioderna används i bedömningen av eleverna. Utveckling av elevens självvärderingsförmåga under arbetsplatsperioderna kan betonas. I övrigt förutsätter inte flexibel grundläggande utbildning ändringar i läroplanen.
- **Principer för studiegången.** Flexibel grundläggande utbildning förutsätter inga ändringar i läroplanen.
- **Betyg.** Betyget kan vid behov kompletteras med bilagor där studierna beskrivs mera ingående. Flexibel grundläggande utbildning förutsätter inga ändringar i läroplanen.
- **IT-strategi.** Flexibel grundläggande utbildning förutsätter inga ändringar i läroplanen.
- **Utvärdering och fortgående utveckling av verksamheten.** Flexibel grundläggande utbildning förutsätter i princip inga ändringar i läroplanen. I läroplanen skrivs ändå in årlig utvärdering av verksamhetsmodellen och uppföljning av resultatet. I flexibel grundläggande utbildning följer man upp elevernas situation några år efter avslutad skolgång eventuellt i samarbete med ungdomssektorn.

I flera skolor sammanställs utgående från läsårsplanen en egen studieguide för eleverna. I den finns inskrivet temadagar, fester och andra tilldragelser samt föräldrakvällar, men också datum då gemensam ansökan (GEA) börjar och slutar, datum för värdeediskussioner samt datum då skolan ger ut mellan- och läsårsbetyg. Eleven kan komplettera kalendern genom att skriva in andra viktiga datum, t.ex. datum för exkursioner eller provdagar som man kommer överens om klass- eller gruppvis.

Ibland fungerar elevernas läsårskalender som ett medium mellan hemmet och skolan. Lärarna antecknar t.ex. provvitsord enligt ämne på därtill reserverade sidor i kalendern, och elevens vårdnadshavare bestyrker vitsorden med sin underskrift. I kalenderdelen kan också reserveras sidor för frånvaron och förseningar.

Läsårsplanen i flexibel grundläggande utbildning

Med tanke på flexibel grundläggande utbildning tjänar läsårsplanen både JOPO-gruppen och den övriga skolan. JOPO-gruppens verksamhet planeras och skrivs in i skolans gemensamma läsårsplan. I läsårsplanen för flexibel grundläggande utbildning skrivs in praktiska arrangemang, undervisning som ordnas utanför skolan, t.ex. arbetsplatsperioder och tidpunkter för dessa samt skoldagar under dessa perioder, lägerskolor och tidpunkter för dessa om de är fastslagna redan i början av terminen. Dessutom skrivs in i läroplanen att man gör exkursioner som stöder läroplanen, som gör undervisningen mera verksamhetsinriktade och mångsidigare.

I läsårsplanen för flexibel grundläggande utbildning skrivs också in effektiviserad handledning och elevvård samt lärarens arbetspartner i JOPO-gruppen och eventuellt också frågor som gäller arbetsfördelningen med arbetspartnern, samt vidare arbetsplatshandledarnas roll när det gäller elevernas handledning under arbetsplatsperioderna. Också den internationella verksamheten beskrivs.

Läsårsplanen kan användas för information. Med hjälp av läsårsplanen får skolans övriga lärare och elever samt vårdnadshavarna information om flexibel grundläggande utbildning. Skolans läsårsplan är ett bra verktyg också med tanke på JOPO-gruppen, eftersom det redan då läsårsplanen uppgörs i slutet av föregående termin eller genast i början av läsåret är möjligt att inverka också på JOPO-gruppens verksamhet. Med hjälp av läsårsplanen får man en uppfattning om läsårets gång i JOPO-gruppen och kan bedöma i vilken utsträckning de uppställda målen för verksamheten har nåtts.

Då flexibel grundläggande utbildning inleds är det säkert inte möjligt att förutse alla frågor som kan dyka upp. Därför ska läsårsplanen särskilt i det inledandet skedet av verksamheten skrivas så att den kan kompletteras senare. Läsårsplanens innehåll utformas och preciseras med tiden när man får mera erfarenhet av verksamheten. För att läsårsplanen ska vara till nytta när det gäller utveckling av verksamheten i skolan, kan skolan rektor, JOPO-gruppens lärare och ungdoms- eller socialarbetaren i slutet av läsåret utvärdera

de starka sidorna i läsårsplanen och vilka av dess strukturer det lönar sig att hålla kvar för att verksamheten ska kunna etableras och stärkas.

I den cd-rom som kommer med boken finns exempel på en läsårsplan för flexibel grundläggande utbildning.

5 Genomförande av undervisning

Elever som kommer till flexibel grundläggande utbildning har oftast haft problem med långa olovliga frånvaron. Traditionell skolundervisning som grundar sig på lyssnande, läsning och skriftligt arbete har inte kunnat motivera dem till studier. I flexibel grundläggande utbildning blir man alltså tvungen att satsa på att få elevens skolgång mera regelbunden och söka metoder för att öka elevernas skolmotivation. Därför försöker man utveckla sådan undervisningspraxis och sådana undervisningsmetoder och lärmiljöer där eleverna upplever att inläringen blir meningsfull. I detta kapitel granskas:

- lärmiljöerna och grunder för att göra dem mångsidigare
- användningen av verksamhetsinriktade arbetsmetoder i den grundläggande utbildningen
- specifika drag i klassundervisningen i den grundläggande utbildningen
- arbetsplatsstudierna och hur de lämpar sig för grundläggande utbildning samt utreds hur målen för den grundläggande utbildningen kan nås i arbetsplatsstudier
- uppgörande av en plan för elevens lärande och eget studieprogram för elever
- tillämpning av flexibel grundläggande utbildning i utbildningen av elever med invandrarbakgrund.

Lär miljöerna i den grundläggande utbildningen

I läroplansgrunderna har begreppet lärmiljö använts som ett sätt att förverkliga läroplanens mål i praktiken. Lärmiljön kan definieras som en plats, en lokal, en gemenskap eller praxis vars syfte är att främja inläring. Med begreppet lärmiljö vill man beskriva undervisningspraxis som avviker från traditionell lärarstyrd presenterande och föreläsande undervisning. I lärmiljön betonas elevens egen aktivitet och självstyrda studier.²⁰ Erno Lahtinen konstaterar man med begreppet lärmiljö vill beskriva helheten av de förfaringssätt och arbetsmetoder som syftar till att främja meningsfull inläring. Huvudvikten bör läggas på ordet inläring. Alltför ofta används begreppet för att mekaniskt beskriva endast en enskild faktor, ett undervisningsarrangemang eller en teknisk tillämpning i elevens lärmiljö, som extremt exempel kan nämnas ett enskilt dataprogram.²¹

Lärmiljön är dock inte entydig eller densamma för alla elever, utan i sista hand gör varje elev sin tolkning av lärmiljön. På så sätt kan t.o.m. samma fysiska och sociala lärmiljö som läraren planerat te sig mycket olika för olika elever: elevens motivation och emotionella tillstånd har stor betydelse för hur han eller hon upplever lärmiljön. Genom att välja och forma lärmiljön kan man också påverka t.ex. elevens studiemotivation på olika sätt.

Inläringmiljöerna har under de senaste åren utvidgats utanför klassrummet.²² I de nyaste synen på lärandet betonas att en stor del – om inte största delen – av lärandet sker annanstans än i skolan. Samtidigt betonas dialogen mellan skolan och det övriga samhället när det gäller utveckling av lärmiljöerna. I skolorna används som lärmiljöer allt oftare t.ex. lägerskolor, den omgivande naturen, museer, bibliotek eller arbetsplatser under PRAO-perioderna. Eero Ropo²³ definierar i sin tur drag i lärmiljön som främjar lärandeprocessen på följande sätt:

Lärmiljön ska vara målinriktad, tillräckligt komplex och verklig. Vidare ska den främja dialogföring, ge respons och möjliggöra uppföljning av en kontinuerlig process samt erbjuda möjlighet till mångsidig jagorientering.

För läraren betyder utvidgningen av begreppet lärmiljö att arbetet blir mångsidigare. Utom den traditionella undervisningen ska läraren fästa uppmärksamhet också vid utvecklingen av en vidare miljö som stöder inläringen. En arbetsgrupp som genomförde en undersökning om lärmiljöer konstaterade att arbetsplatser och arbete som lärmiljöer har undersökts i mycket liten utsträckning och rekommenderade att dessa lärmiljöer skulle bli föremål för en ny undersökning.²⁴

Genom att använda olika lärmiljöer i *flexibel grundläggande utbildning* försöker man främja inläring bl.a. genom att i verkliga arbetsmiljöer väcka elevernas intresse för det som ska inhämtas. Genom att välja och forma lärmiljöer försöker man i första hand stärka elevernas motivation för studier och göra skolgången och studierna mera målinriktade samt stöda eleverna så att de finner sitt eget sätt att studera. Studierna på arbetsplatsen blir också meningsfullare om eleverna själva kan påverka valet av arbetsplatser.

5.1 Arbetets organisering i flexibel grundläggande utbildning

Mångsidigheten i lärmiljöerna kommer fram också i det att läsårets undervisning uppdelas i klassundervisning och arbetsplatsundervisning samt annan verksamhet, såsom lägerskolor av olika slag, exkursioner, arbetsplatsbesök och utbildningsförsök i yrkesläroanstalter. De olika verksamhetsformerna, deras mål och tidpunkter i den utsträckning som de är fastslagna och kan planeras på förhand skrivs i läroplanen och/eller läsårsplanen i början av terminen.

Följande sammanställning ger en helhetsbild av information som gäller skolarbetets organisering i Kontionlahden koulu under läsåret 2006 – 2007. Enligt läsårsplanen som gjordes i augusti 2006 fördelas skolårets arbetsdagar enligt följande:

- läsåret består av fyra perioder
- 127 skoldagar , dvs. klassundervisning
 - av dessa är 7 lägerskoldagar
- under läsåret 4 arbetsplatsperioder
 - arbetsplatsperioderna omfattar 5-6 veckor
 - under arbetsplatsperioderna alternerar studier på arbetsplatsen med klassundervisning
 - tisdag, onsdag och torsdag är i allmänhet studiedagar på arbetsplatsen
 - måndag och fredag är då skoldagar
- arbetsplatsstudier totalt 60 dagar per läsår
 - under arbetsplatsperioderna 14–18 arbetsdagar
 - under en arbetsplatsperiod 9–11 skoldagar

I den cd-rom som kommer med boken beskrivs arbetets organisering i flexibel grundläggande utbildning mera ingående i exemplet för en läsårsplan.

5.2 Undervisning i skolan

Ovan konstaterades att elever som kommer till flexibel grundläggande utbildning har ofta haft problem med frånvaron och hyser motvilja mot det traditionella skriftliga sättet att arbeta. Det här är en speciell utmaning för undervisningen i klass. Hur ska man ordna klassundervisningen, som de unga har undvikit, så att de på nytt blir intresserade av studier.

Varje JOPO-grupp är olik och grupperna som sådana är heterogena. Denna heterogenitet kan beskrivas på följande sätt:

Gruppens heterogenitet gör att ordnandet av undervisningen blir utmanande. Man blir tvungen att differentiera undervisningen på grund av elevernas olika bakgrund och utgångsnivå. I praktiken kan det i klassundervisningen uppstå situationer då alla i gruppen har olika studieprogram, olika inlärningsuppgifter och går framåt i olika takt.

I en JOPO-grupp finns i allmänhet ca 10 elever. Smågruppen kan bestå av elever från samma årskurs eller av elever från åk 7–9 och dessutom av elever från påbyggnadsundervisningen. Elevernas utgångsnivå i olika ämnen kan variera på grund av oenhetlig skolbakgrund. En del elever kan ha stora luckor i sina baskunskaper och -färdigheter.

Elevernas familjebakgrund kan vara svår och de unga får inte tillräckligt stöd för sina studier hemifrån. En del elever har andra sociala problem, drogmissbruk, kriminalitet el dyl.

Största delen av eleverna i flexibel grundläggande utbildning studerar enligt läroplanen för allmän undervisning, men i gruppen kan finnas elever i specialundervisning som följer en individuell lärokurs i ett eller flera läroämnen. En del elever kan ha inlärningsproblem. I gruppen finns ofta elever med invandrarbakgrund som har språkliga problem. En del elever har kanske inte på lång tid gått i skola regelbundet och deras kunskaper och utgångsnivå i de olika ämnena kan variera i hög grad. En del elever har som mål på kort sikt att få regelbunda skolgångsrutiner och lära sig god praxis i skolan.

På grund av elevernas varierande utgångsnivå är det ofta inte ens möjligt att undervisa på traditionellt sätt med frontalundervisning. Man blir också tvungen att differentiera inlärningsuppgifterna och bearbeta dem till lämpliga helheter på grund av att eleverna saknar uthållighet. Trots behovet av differentiering eller kanske just därför tillämpar man gruppbildning för att befästa gruppen och skapa förutsättningar för gemenskap.

I vissa ämnen, t.ex. i färdighets- och konstämnen, kan en del elever integreras i skolans andra undervisningsgrupper. Visserligen kan det på grund av arbetsplatsperioderna vara svårt att i praktiken genomföra integreringen, om man inte har beaktat integreringsmöjligheten då hela skolans arbetsschema planerades. Periodiseringen av undervisningen i skolans alla högre klasser underlättar elevernas integrering i skolans andra undervisningsgrupper t.ex. i färdighets- och konstämnen.

Ett bra verktyg för att hantera mångformigheten i JOPO-gruppen är planen för elevens lärande eller den individuella planen för hur undervisningen skall ordnas (IP). Med hjälp av planen kan man följa upp varje elevs framsteg. Uppgörande av en plan för elevens lärande och en IP behandlas i punkt 5.4.

Arbetspar i klassen. Närvarande i klassundervisningen är läraren och hans eller hennes arbetspartner, en ungdoms- eller socialarbetare eller motsvarande. Arbetsparternas uppgifter och arbetsparets arbetsfördelning behandlas i kapitel 7.

Undervisning i skolan och studier på arbetsplatsen

Undervisningen i skolan och studierna på arbetsplatsen har en nära anknytning till varandra. I klassundervisningen förbereds eleverna för arbetsplatsstudierna. Eleverna funderar på vad de är intresserade av och tar itu med att skaffa en arbetsplats på egen hand eller med lärarens hjälp.

Före arbetsplatsperioden skaffar eleverna information om arbetsplatsen och kanske också mera ingående om branschen, och de får lära sig hur-

dant beteende förutsätts på arbetsplatsen, vilken klädsel som är lämplig osv. Vidare diskuteras vad eleven skulle kunna lära sig på arbetsplatsen och planerar inlärningsuppgifterna redan i klassen.

Under arbetsplatsperioden har eleven också skoldagar. Vid sidan om den normala ämnesundervisningen granskas hur arbetsplatsstudierna allmänt taget framskrider, att målen för arbetsplatsstudierna följs och hur eleven klarar inlärningsuppgifterna.

Efter arbetsplatsperioden granskas arbetsplatsuppgifterna och rapporterna, och det som eleven inhämtat under perioden bedöms. Man har utvärderingssamtal också på arbetsplatsen. Genom reflektionen i klassen blir arbetsplatsstudierna mera målinriktade och samtidigt säkerställs att studierna styrs av målen för den grundläggande utbildningen. Vid utvärderingssamtal jämförs och utvärderas erfarenheterna från arbetsplatsperioden också tillsammans med hela gruppen i syfte att fördjupa inläringen. Att dela erfarenheter med jämnåriga kamrater i gruppen kan ha stor betydelse för personlighetens utveckling.²⁵ I den cd-rom som kommer med boken finns blanketter bl.a. för utvärdering under arbetsplatsperioden.

Aktivitetsbaserade arbetsmetoder

I flexibel grundläggande utbildning fäster man uppmärksamhet utom vid lärmiljöerna också vid mångsidig användning av undervisningsmetoder. Utgångspunkten är att man söker metoder som hos varje elev på nytt väcker intresset för studier och skolgång. Till det behövs ofta individuell tillämpning av arbetsformer och undervisningsmetoder.

Med hjälp av aktivitetsbaserade arbetsmetoder har man framför allt försökt göra undervisningen mångsidigare. Från åskådliggörande och fenomenologisk undervisning är det inte långt till erfarenhets- och upplevelsebaserad inläring. Erkki Olkinuora ställer följande krav på verksamhetsinriktat lärande:

- Lärandet har planerats så att ett av målen är att utveckla elevens problemlösningsförmåga.
- Undervisningen och läromedlen är åskådliggörande.
- I undervisningen beaktas erfarenhets- och upplevelsebaserad inläring.
- I undervisningen beaktas olika inläringssätt såsom lära genom att göra (learning by doing).
- Inlärningsprocessen ses som en viktig del av lärandet och eleven uppmuntras att förstå också betydelsen av inlärningsprocessen.
- I undervisningen beaktas problembaserade studier och problembaserad inläring
- Metoderna för undersökande lärande gör både undervisningen och inläringen mångsidigare.²⁶

I klassundervisningen genomförs aktivitetsbaserad undervisning så att man väljer arbetsmetoder som grundar sig på elevernas intresse, självupplevt arbete och informationssökning. En vanlig lösning är också att man i klassundervisningen passar in studier av typ lägerskola, exkursioner el.dyl. studier i vilka det är möjligt att tillämpa verksamhetsinriktade arbetsmetoder. Till verksamhetsinriktade arbetsmetoder räknas också olika typer av nätbaserade studiemiljöer och utnyttjandet av de möjligheter som de erbjuder, t.ex. självständig informationssökning, undersökande studier osv. Rapporterna över arbetsplatsstudierna kan också produceras med hjälp av verksamhetsinriktade arbetsmetoder. Rapporten kan t.ex. bestå av ett fotokollage, en serie, en ljud- eller videoinspelning el.dyl. Ibland presenterar JOPO-gruppen sina dokumentationer och erfarenheter från arbetsplatsperioderna för den övriga skolan.

I flexibel grundläggande utbildning har *äventyrs- eller upplevelsepedagogiken* börjat vinna terräng som en form av verksamhetsinriktad undervisning.²⁷ I äventyrsfostran fäster man vikt av att röra sig i naturen och få naturupplevelser, att upprätthålla både handens färdigheter och överlevnadsförmåga samt gruppverksamhetens inverkan på gemenskaps känslan. Äventyrspedagogiken förknippas nästan alltid med aktiviteter i naturen, men ingenting hindrar att man t.ex. i

staden ordnar ett cityläger där samma färdigheter och delområden kan utvecklas som på ett naturläger.

I flexibel grundläggande utbildning används äventyrsfostran speciellt som en metod för *social fostran*. På ett äventyrs- eller upplevelseläger eller en lägerskola betonas aktivitetsbaserad verksamhet, gruppens betydelse och erfarenhetsbaserad inläring. Lägrät planeras så att alla elever i gruppen kan ta emot upplevelse- eller äventyrsutmaningen och klara av den inom ramen för sin egen förmåga och sina egna färdigheter. I bästa fall kan eleverna få nya erfarenheter och upplevelser av grupptillhörighet och ömsesidigt förtroende. Äventyr kan betyda att man överskrider sina fysiska gränser, men också att man överskrider gränsen mellan människor och tar ansvar. För eleven är det alltid frivilligt att delta i krävande äventyrsuppgifter. Äventyrsuppgifterna och -fostran kräver också att ledaren är ytterst sakkunnig.

I flexibel grundläggande utbildning börjar man ofta läsårets arbete med lägerskola där metoden är äventyrsfostran. Typiskt för äventyrsuppgifter är att det är omöjligt att ensam utföra dem; eleven behöver gruppens stöd för att klara av uppgifterna. Värden som hör ihop med äventyrsfostran och egenskaper som är förknippade med att växa som människa är sålunda delaktighet, ansvarstagande och utveckling av ansvarskänsla, att känna och uttrycka empati, tolerans och godkännande av människors olikhet.

I bästa fall leder lägerskolan till gruppbildning mellan eleverna och de vuxna som arbetar med dem, och erbjuder naturliga möjligheter att diskutera olika frågor i livet, också smärtpunkter och svåra frågor, ger de unga möjlighet att bedöma sina egna starka sidor och uppleva att de har lyckats. Lägerskolan ger de unga också en möjlighet att konfronteras med sig själva och personerna i skolmiljön i en avvikande och ovanlig miljö och att hitta nya sidor hos dem. Eleverna lär också känna sina klasskamrater och lär sig att lita både på dem och sina lärare och lärarens arbetspartner. Erfarenheten visar att lägerverksamheten kan stimulera och väcka känslor som

man kan ha nytta av senare under läsåret under lektionerna i olika ämnen och i undervisningen i allmänhet.

Samtidigt får också läraren och ungdomsarbetaren mera information om eleverna och kan så bli närmare bekanta med dem och få en mångsidigare uppfattning om dem. Utbildningsstyrelsen har utarbetat anvisningar för lägerskolor (finns på adressen www.oph.fi). Lägerskolornas ansvarsfrågor behandlas på webbsidorna för Opettajien ammattijärjestö på adressen www.oaj.fi.

Också med hjälp av exkursioner och andra motsvarande besök gör man lärmiljöerna mångsidigare. Exkursioner är ingen ny företeelse i den övriga undervisningen heller, men de prioriteras kraftigt i flexibel grundläggande utbildning. I en verklig miljö fördjupar sig eleverna i någon inlärningsuppgift eller ämnesshelhet. Inlärningsuppgifterna härleds alltid från målen i läroplanen. I jämförelse med klassundervisning blir inläringen meningsfull och betydelsefull i verkliga miljöer, genom självupplevd informationssökning eller genom erfarenheter och upplevelser.

Med hjälp av exkursioner fördjupar man de ungas uppfattning om hur samhället fungerar, om de ungas möjligheter att delta i och påverka samhällets aktiviteter samtidigt som de fostras till delaktighet.

I tabell 4 ges exempel på exkursionsobjekt och deras samband med läroplanen och olika läroämnen.

Exempel

I den cd-rom finns som kommer med boken finns exempel på en lärmiljö, InnoApaja, som är resultatet av samarbete mellan en skola och en kulturinstitution, med syfte att stöda undervisningen i olika läroämnen och ämnesshelheter. I InnoApaja kombineras skolarbete, besök på museum och webbaserad kunskapsökning. Eleverna följer handledda inlärningsstigar under museibesöket. Motsvarande verksamheter har utvecklats i projektet Den Finska Eken (Suomen Tammi) www.oph.fi.

På cd-romskivan finns ett annat exempel på hur man med elevernas bilintresse som utgångspunkt först kan öppna historiska aspekter som har anknytning till bilar och sedan gå vidare till mera allmänna temaområden i historia. Exemplet bygger på elevernas egen informationssökning på Internet som gäller bilar, bilteknik, och bilarnas historia. Motsvarande tillämpningar kan användas också i andra läroämnen. Utgångspunkten kan vara olika teman som intresserar de unga, t.ex. musik, mode, spel, mat el.dyl.

5.3 Arbetsplatserna som lärmiljöer

Skolan och arbetsplatsen som studieplatser

I *flexibel grundläggande utbildning* överförs en del av elevens studier från skolan till arbetsplatsen. Eleven har långa arbetsplatsperioder som omfattar 6–8 veckor. Arbetsplatsstudierna är målinriktad verksamhet som styrs av de allmänna målen för den grundläggande utbildningen och de arbetsplatsuppgifter, dvs. inlärningsuppgifter, som utarbetats för eleven utgående från dessa mål. Studierna på arbetsplatsen har nära anknytning till skoldagarna som under varje vecka alternerar med arbetsplatsstudierna. Skoldagarna ger eleverna en möjlighet att reflektera över det de lärt sig på arbetsplatsen. Då granskas också arbetsplatsuppgifterna, dvs. man utvärderar gradvis hur eleven har nått sina mål, preciserar målen eller ställer upp nya mål.

Skolorna och arbetsplatserna är i många avseenden olika som studieplatser, men det finns också gemensamma drag. Båda ger möjlighet till undervisningsarrangemang och lärmiljöer som kan vara likadana men också avvika från varandra. Följande tabell är en sammanställning av likheter och olikheter mellan studier i skolan och på arbetsplatsen.

Tabell 4. Exkursionsobjekt och målen för dessa. Exempel.

Läroämnen i vilka inlärningsuppgifter kan utarbetas	Exkursionsobjekt	Mål som härleds från läroplansgrunderna
Samhällslära och särskilt delen ekonomikunskap	Bank, försäkringsbolag, lokalt företag	Eleven lär sig – att granska och utveckla sina kunskaper som ansvarsfull konsument och som aktör i samhället. – grunderna i entreprenörskap och lära sig att förstå entreprenörskapets betydelse för välfärden i samhället.
Biologi	Vattenverk och dess funktion, återvinningscentral skog, kärr, åker, å eller sjö, fåglarnas häckningsområde	Eleven lär sig – känna igen miljöförändringar i hembygden, reflektera över deras orsaker och komma med möjliga lösningar på problemen. – att förstå miljövärdens centrala mål och principerna för en hållbar användning av naturresurserna. – att känna igen olika arter och uppskatta naturens mångfald och att förhålla sig positivt till att vårda den.
Historia	Olika museer, minnesmärken, betydelsefulla byggnader på orten eller andra (lokala) betydelsefulla objekt, bibliotek	Eleven lär sig – att använda olika källor, jämföra dem och utifrån dem bilda sig en egen motiverad åsikt. – att skaffa och använda historiska kunskaper.
Samhällslära	Folkpensionsanstalten, Arbetskraftsbyrån, skattebyrån	Eleven blir bekant med de offentliga tjänsterna.
Samhällslära, lagkunskap	Polisen, magistraten	Eleven känner till de rättsliga följderna av sitt handlande.
Temaområde: delaktighet, deltagande	Ungdomsfullmäktige el.dyl., kommunfullmäktige, riksdagen	Eleven – får en uppfattning om den samhälleliga kunskapens natur. – lär sig att inhämta och tillämpa information om samhället och näringslivet kritiskt och kunna fungera som en aktiv opinionsbildare.
Elevhandledning	Arbetskraftsbyråer, yrkesläroanstalter	Eleven – får stöd och handledning i sin yrkesinriktning – lär sig att hämta information om samhället, arbetslivet och om företagsamhet – lär sig att söka information och skaffa sig färdigheter för att göra planer och val som gäller studierna, framtiden och livet, genom att använda de möjligheter som informations- och kommunikationstekniken erbjuder.
Fysik och kemi	Energiverk, värmekraftverk, elverk	Eleven – lär sig om olika naturfenomen och processer och de energiförändringar som sker i dem, olika strukturer i naturen och växelverknningar inom strukturerna – lär sig förstå orsakssammanhang i olika fenomen.

Tabell 5. Studier i skolan och på arbetsplatsen. Skillnader och likheter.

Verksamhet	I skolan	På arbetsplatsen/under arbetsplatsperioderna
Syftet med verksamheten	Undervisning, studier, inläring	Tillverkning av produkter, tillhandahållande av tjänster el.dyl.
Strukturerings av verksamheten enligt innehåll	Läroämnena, ämnesshelheter	Enligt logiken i arbetet, varierar enligt bransch och arbetsplats
Tidsmässig strukturerings av verksamheten	Lektioner, raster	Arbetsdag, arbetsuppgiftshelheter, arbetsuppgifter
Läroplanens uppgift	Styr skolans arbete	Styr studier och lärande på arbetsplatsen
Att följa läroplanen	Målen för läroplanen följs	Målen för läroplanen följs
Plan för elevens lärande	I flexibel grundläggande utbildning uppgörs en plan för elevens lärande för alla elever. I allmän undervisning är det inte nödvändigt	I flexibel grundläggande utbildning uppgörs en plan för elevens lärande för alla elever. I allmän undervisning är det inte nödvändigt
Lärmiljö	Lärmiljön formas genom undervisningsarrangemang	Formning av lärmiljön med hjälp av inlärningsuppgifter
Eget studieprogram	Används i undervisning, som inte är årskursbunden, annars sällan	Används ofta
Arbetsmetoder	Läraren väljer	Bestäms i hög grad enligt verksamheterna på arbetsplatsen; deltagande i arbetsuppgifter, inlärningsdagbok el.dyl., inlärningsuppgifter
Elevens ställning	Eleven, den som lär sig	Eleven står inte i anställningsförhållande på arbetsplatsen
Lärarens uppgift	Undervisning, formning av lärmiljöer	Analys av verksamheterna på arbetsplatsen med tanke på inläring, formning av lärmiljön tillsammans med arbetsplatsens personal.Handledning och utbildning av arbetsplatsens personal
Lärarens arbete	Undervisning av klass eller grupp, vid behov individuell differentiering. Arbete med arbetspartner	Handledning tillsammans med arbetsplatshandledaren, centrala att övervaka att inläringen förverkligas och att målen uppnås
Handledarna	Läraren, ungdomsarbetaren	Arbetsplatshandledaren, läraren, ungdomsarbetaren

Kunskaper, färdigheter och lärande på arbetsplatsen

Enligt ordspråket är arbetet den bästa läraren. Man lär sig ett arbete genom att utföra det, genom att träna sig i arbetet. I själva verket är det mesta av människornas kunnande sådant som de lärt sig i praktiken, i arbete eller i samband med arbetsuppgifter. Tänk t.ex. på personer som har genomgått samma grundkurs i datateknik. Efter kursen har alla i stort sett samma kunnande. En av dem är tvungen att använda datateknik i sitt arbete varje dag, en annan behöver ingen datateknik alls. Efter en tid är skillnaden mellan deras kunnande stort. Arbetet har skolat eller lärt den förstnämnda personen, men förändringen, dvs. inläringen, har skett så att säga obemärkt och lätt och inlärningsprocessen kan tom. vara svår att beskriva. Ändå märks inläringen som en förändring, som bättre kunnande.

Användningen av arbete i samband med undervisningen är inget nytt. Uno Cygnaeus betonade i folkskolans läroplan arbetets betydelse i barnets fostran och bildning.²⁸ Också till John Deweys undervisningssystem hörde att lära genom att göra, *learning by doing*.²⁹ Den gemensamma faktorn hos dem var att arbetet utfördes i eller i anslutning till skolan. Man grundande olika slags verkstäder, arbetslokaler eller köksträdgårdar i skolorna.

I flexibel grundläggande utbildning är skillnaden jämfört med ovannämnda system att studierna sker på arbetsplatser, i verklig arbetsmiljö och i produktivt arbete. Utgångspunkten för arbetsplatsstudier är att eleven utför något, producerar, och på så sätt samlar på sig erfarenheter och lär sig.³⁰ I exemplen 1 och 2 på följande sida beskrivs lärande genom arbete och lärande genom att göra.

Skillnaden mellan kognitiv inläring och inläring av färdigheter kan också beskrivas på följande sätt:

Vid kunskapsinhämtning betonas de kognitiva färdigheterna; vid kognitiv inläring ställs frågan: *Hur är det med de här sakerna?*

När eleverna under *arbetsplatsperioderna* deltar i arbetet och utför arbetsuppgifter blir de också tvungna att ställa följande frågor. *Hur är det med den här saken? Hur borde den vara för att vara bra? Hur gör man den snyggt eller skickligt?* De blir tvungna att med hjälp av arbetsplatshandledaren aktivt söka svar till frågor som har anknytning till arbetet och arbetets utförande. Dessutom lär de sig olika saker genom att observera verksamheten på arbetsplatsen, också sådan verksamhet som de inte själva direkt deltar i.³³ I framtidens utbildning kommer det att behövas allt mera *varför*-frågor av denna typ, som också inkluderar tillämpning av kunskaperna i praktiken.

Läroplanen och arbetsplatsstudier

Enligt lagen om grundläggande utbildning är utbildningens mål att stöda elevernas utveckling till humana och etiskt ansvarskännande samhällsmedlemmar samt att lära ut kunskap och färdigheter som behövs i livet. De olika läroämnena samt målen för och innehållen för dessa har fastställts i läroplanen mera ingående.

Kan man studera dessa studieinnehåll också på arbetsplatsen? Hurdana undervisningsarrangemang har man? Vad kan man lära sig i en skoaffär? Vi granskar frågan med hjälp av ett exempel.

Låt oss anta att en elev har valt en skoaffär till arbetsplats för arbetsplatsperioden. Det väcker lätt frågor. En skoaffär har ju specialiserat sig på en enda produktgrupp och åtminstone utifrån sett är branschen snäv. Hur kan man lära sig något i en skoaffär? Vad har den att göra med de saker som undervisas i skolan? Hur beaktar man de olika läroämnena och målen i läroplanen?

I följande tabell granskas beröringspunkterna mellan läroämnena och ämneshelheter i läroplanen och verksamheterna på arbetsplatsen.

Exemplet visar att verksamheterna på arbetsplatsen har många beröringspunkter med läroplanen, läroämnena och ämneshelheterna. Denna analys kan användas när man utarbetar

inlärningsuppgifter som ska utföras på arbetsplatsen och samtidigt säkerställa att arbetsplatsstudierna styrs av målen för den grundläggande utbildningen. I responsamtalen, då eleven får respons på sina arbetsplatsuppgifter, och i reflektioner över erfarenheterna från arbetsplatsen utvärderas hur väl ovannämnda mål har nåtts.

Det är klart att eleverna lär sig mycket sådant på arbetsplatsen som inte finns direkt inskrivet som mål i läroplanen. På motsvarande sätt lär de sig också sådant som de i skolan inte kan lära sig eller få övning i såsom arbetsprocesser, service- och produktionsarbete, arbetets etik, arbetsregler, arbetssäkerhet, att fungera i en arbetsgemenskap eller i en vuxen grupp osv. Målen hänför sig till ämneshelheter. Färdigheter som eleverna lär sig på arbetsplatsen ska också komma fram också i bedömningen.

Man gör också en liknande analys också av de andra arbetsplatserna, även om den inte alltid behöver vara så här grundlig. Det viktiga är att man på varje arbetsplats hittar lämpliga beröringspunkter för att man ska kunna utarbeta arbetsplatsuppgifter. Utgående från arbetsplatsuppgifterna formar man för varje elev lämpliga lärmiljöer där han eller hon studerar utöver skolan. På basis av dem utformas också det centrala innehållet i elevens studieprogram. I bilaga 2 finns ett annat exempel på arbetsplats som lärmiljö där temat är produktivt arbete.

Formning av lärmiljöer på arbetsplatsen

På arbetsplatsen består elevens uppgifter av arbetsuppgifter på arbetsplatsen och inlärningsuppgifter som man kommit överens om i skolan. För att kunna utföra uppgifterna får eleven material och skaffar dessutom information från arbetsplatsen.

Även om det finns beröringspunkter mellan verksamheterna på arbetsplatsen och skolämnen kan inte vilken som helst arbetsplats direkt användas som lärmiljö. Arbetsplatserna och arbetsuppgifterna ska i allmänhet formas för att de

ska kunna bilda lämpliga lärmiljöer för eleverna och stöda dem i målinriktat lärande. I den cd-rom som kommer med boken finns material om arbetsplatsstudier.

Exempel 1. När en smed bearbetar metall ger han den en form, han tillverkar en produkt, t.ex. en hammare. Samtidigt lär han sig vilka skillnaderna är mellan materialen, vad det är möjligt att göra av metallen, vilken metall kan eller inte kan användas för tillverkning av hammare, vilken inte. Han får samtidigt kunskap om sig själv, dvs. vad som är möjligt för honom och vad som är omöjligt för honom. I takt med att han får övning lär han sig att flytta dessa gränser i önskad riktning, att utföra allt mera krävande smidesarbete. Smeden lär sig genom att göra, dvs. tillverka, "by making".³¹ Med tiden lär han sig vilka krafter är dolda i honom själv och i arbetsföremålet och förhållandet mellan dem. Han lär känna sig själv, börjar känna sina egna möjligheter och vet vad är realistiskt.³²

Exempel 2. På samma sätt kan vi tänka på en nyexaminerad lärare. Hon har tillägnat sig kunskaper, hon behärskar sitt eget ämne, pedagogik och ämnesdidaktik. Men trots undervisningspraktiken har hon inte ännu särskilt mycket lärarfärdigheter. Dessa lär hon sig genom att arbeta som lärare. Samtidigt som hon undervisar och använder t.ex. sina inlärdas undervisningsmetoder lär hon sig om eleverna, om deras olika inlärningsstilar. Dessutom lär hon sig mera om sina arbets- och undervisningsmetoder och om deras användning. Hon får också nya synvinklar till sitt eget läroämne, vad som är viktigt, vad är intressant och vad man eventuellt kunde minska på. Hon lär sig kanske att se samband med andra läroämnen och att samarbeta med lärare i andra läroämnen. Efter en tid är en stor del av lärarens kompetens sådant som hon skaffat sig genom arbete, även om det kan vara svårt att beskriva det verbalt.

Tabell 6. Beröringspunkter mellan läroämnen och ämneshelheter i läroplanen och verksamheterna på arbetsplatsen. Exempel.

Läroämne	Verksamheter i skoaffär
Modersmål och litteratur	Kundbetjäning, olika språkliga koder, varudeklarationer, reklam och reklamtexter
Främmande språk	Kundbetjäning, kunder som talar främmande språk, utländska skors varudeklaration, inköp från utländska leverantörer, branschterminer på främmande språk
Matematik	Kassafunktioner, lagerbokföring, löneräkning, procenträkning och basräkneuppgifter
Biologi	Människans anatomi: fötterna, hållning, barnens, ungdomars och äldre människors fötter
Geografi	Länder där skor tillverkas: Finland, Fjärran östern, övriga länder, globalisering i skobusiness, global logistik
Fysik och kemi	Skomaterial, skornas egenskaper, medel för skoskötsel, fotvård
Hälsokunskap	Hälsosamma vs. ohälsosamma skor, arbetsplatshygien i kundbetjäning, hälsosam personalbispisning, motion, kost, förebyggande av muskuloskeletala sjukdomar
Religion eller livsåskådningskunskap	Arbetets etik, etiska frågor i kundbetjäning, utnyttjande av barnarbetskraft i skofabriker
Historia eller samhällslära	Skomas historia, skotrender och skomode genom tiderna, skotillverkning i Finland. t.ex. Tammerfors och Sievi
Musik	Användning av musik i affärsverksamhet, bakgrundsmusik i skoaffär
Bildkonst	Fönsterskytning, uppvisning av skor och andra varor, textning, skoplanering, användning av olika tekniker, formgivning (av fot t.ex. av lera eller gips), skodesign i Finland och i andra länder
Teknisk slöjd och textilslöjd	Fönsterskytning, uppvisning av varor, behandling av läder, skornas tillverkningsprocess
Gymnastik	Pausgymnastik, ergonomi och arbetsställning
Huslig ekonomi	Skötsel och underhåll av skor
Elevhandledning	Samtal kring yrkesval
Valfria ämnen	Integrerade studiehelheter el.dyl.
Ämneshelheter	Verksamheter i skoaffär
Att växa som människa	Att arbeta i en arbetsgemenskap, att arbeta med kunder, social förmåga och sociala kontakter
Kulturell identitet och internationalism	Skokulturen i Finland och i andra länder, utvecklingsländerna
Kommunikation och mediekunskap	Kommunikation i skobusiness, kommunikation i skoaffär, reklam
Deltagande, demokrati och entreprenörskap	Förtroget med företagsverksamhet, deltagande i arbetsgemenskapen, egen insats i arbetsgemenskapen
Ansvar för miljö, välfärd och en hållbar utveckling	Återvinning och avfallshantering i skoaffär, val av skomaterial, skornas hållbarhet, skoreparation och skomakarens arbete
Trygghet och trafik kunskap	Skornas inverkan på förhindrande av halkning, hälsosamma skor, produkt-säkerhet
Människan och teknologin	Förtroget med skotillverkning, industriell skotillverkning och skotillverkning som hantverk, användning av datateknik i skoaffär och skobusiness

Arbetsuppgifterna

På arbetsplatsen ska man först välja ut *lämpliga arbetsuppgifter* för eleven. De ska vara mångsidiga och ge möjlighet till inläring. De väljs så att eleven klarar av att utföra dem på egen hand eller under handledning av arbetsplatshandledaren. Samtidigt ska de vara tillräckligt utmanande och det ska vara möjligt att gradvis kunna öka kravnivån och ansvar i takt med elevens förmåga och utveckling. Vidare ska arbetsplatsen se till att eleven får tack för utfört arbete och får uppleva att han eller hon har lyckats i sina arbetsuppgifter. På basis av elevernas erfarenheter kan man dra slutsatsen att positiva erfarenheter från arbetsplatsperioderna ökar motivationen, vilket kan återspeglas i elevens arbete i klassen och vidare påverka elevens hela livskompetens.

Inlärningsuppgifterna

För det andra utför eleven inlärningsuppgifter på arbetsplatsen. Målen i läroplanen styr utformandet av inlärningsuppgifterna, men så att man utnyttjar arbetsplatsens möjligheter och synvinklar, såsom beskrivits ovan. Inlärningsuppgifterna utarbetas redan i skolan före arbetsplatsperioden, vanligen tillsammans med eleven, och de utgör en del av elevens förberedelser för arbetsplatsperioden. Lärmiljön ska också formas för inlärningsuppgifterna så att det finns möjlighet att skaffa information; eleven ska t.ex. beredas möjlighet att intervjua de anställda på arbetsplatsen, bekanta sig med arbetsplatsens broschyrer och annat skriftligt material, beroende på inlärningsuppgifterna osv.

Arbetsplatsstudierna och eleven

Arbetsplatsstudierna ska ses som en inlärningsprocess där eleven gradvis lär sig att ta ansvar för sitt eget handlande och börjar söka be-

röringspunkter med det omgivande samhället. Under klasstimarna reflekterar eleverna över sin yrkesinriktning, får handledning, och ambitionerna beträffande studier och yrke börjar småningom klarna.

Arbetsplatsperioden börjar med att man skaffar en arbetsplats; i denna fråga sporrar eleverna att ta eget initiativ. En del elever klarar av att skaffa en arbetsplats, andra behöver skolans, lärarens eller ungdomsarbetarens hjälp. Skolan kan ha kännedom om arbetsplatser eller ett helt nätverk av arbetsplatser där man är intresserad av att handleda JOPO-elever. Också då besöker eleven själv arbetsplatsen för att avtala om arbetet.

Eleverna förbereds för arbetsplatsperioden i skolan. Eleverna skaffar information om arbetsplatsen och branschen. Läraren och eleven utarbetar inlärningsuppgifterna tillsammans och kommer överens om hur de utförs. Man kan komma överens att eleven för inlärningsdagbok och skriver en rapport och på vilket sätt dessa görs. Rapporten kan vara skriftlig, men kan lika väl vara en affisch, en teckning, en serie, en ljud- eller videoinspelning eller någon annan rapport som producerats med hjälp av verksamhetsinriktade metoder. Viktigare än formen är att visa upp vad man lärt sig.

Under arbetsplatsperioden är eleven på arbetsplatsen i regel tre dagar i veckan sex timmar per dag. Eleven deltar i arbetsplatsens arbetsuppgifter som har valts med hänsyn till elevens kunnande. Av arbetsplatsen förutsätts att eleven tas med också i arbetsgemenskapens övriga verksamhet, kaffepauser o.dyl. Under arbetsplatsperioden förbereder eleven också arbetsplatsuppgifterna och/eller -rapporten och kan också föra inlärningsdagbok.

På arbetsplatsen har för eleven utsetts en *arbetsplatshandledare*, som i praktiken är en äldre och erfaren anställd som handleder nykomlingen i arbetsuppgifterna och håller vid behov kontakt med skolan. På Omaura-klasserna har arbetsplatshandledaren kallats mentor, vilket säger mycket om arbetets natur, som ledare, handledare och rådgivare. Arbetsplatshandle-

daren får introduktion i sin uppgift. Dessutom ger han eller hon en bedömning av elevens arbetsplatsperiod. Arbetsplatshandledaren leder däremot inte inlärningsuppgifterna som ska utföras på arbetsplatsen, utan det är skolans uppgift.

Under arbetsplatsperioden besöker läraren och/eller ungdomsarbetaren arbetsplatsen och följer upp hur studierna på arbetsplatsen framskrider och får då också omedelbar respons på hur eleven klarar sig, om elevens framsteg och om eventuella problem. Med eleven kan man diskutera olika frågor på arbetsplatsen och återkomma till dem under skoldagarna.

Ibland misslyckas arbetsplatsperioden. Eleven kommer till jobbet oregelbundet, blir borta från arbetet helt, kommer inte överens med personerna på arbetsplatsen eller vill inte utföra sina arbetsuppgifter. Med tanke på fortsätt-

ningen är det viktigt att man tillsammans med eleven och möjligen också med arbetsplatsen reder ut vilka faktorer som inverkat på att perioden misslyckats, dvs. analyserar situationen. För eleven söker man en ny arbetsplats.

I början av arbetsplatsperioden ska skolan säkra att eleverna omfattas av försäkringskydd. Vård efter olycksfall som skett i skolan eller annan plats där undervisning ordnas, på skolvägen eller inkvartering är avgiftsfri för eleven, dvs. utbildningsanordnaren svarar för vården av elever i den grundläggande utbildningen vid olycksfall. Det ligger dock i utbildningsanordnarens intresse att skolorna tillsammans med arbetsplatserna redan på förhand ser till att arbetsplatsen är en trygg arbetsmiljö. På motsvarande sätt ska man på arbetsplatserna grundligt klargöra för eleverna de frågor som gäller arbets säkerheten.

För att arbetsplatsens ska kunna formas till en lärmiljö förutsätts alltså följande:

1. *Analys av verksamheterna på arbetsplatsen.* Man gör en analys av sambandet mellan arbetsplatsens verksamheter och läroämnena på ovanbeskrivna sätt.
2. *Inlärningsuppgifter på arbetsplatsen.* Utgående från ovan nämnda analys och läroplanen utarbetar man tillsammans med eleven inlärningsuppgifter som eleven ska utföra på arbetsplatsen. Inlärningsuppgifterna för en arbetsplatsperiod avgränsas så att de i regel omfattar endast några läroämnen. De kan till sin karaktär vara projektuppgifter, där målen för olika läroämnen kombineras.
3. *Val av arbetsuppgifter* på arbetsplatsen så att de motsvarar elevens kunskaper och eventuellt så att de gradvis blir svårare. De ska också ge möjlighet till mångsidig inläring. Uppgifterna ska dessutom vara belönande för eleverna och få dem att uppleva att de har lyckats.
4. *Att eleven är intresserad* av arbetsplatsen och arbetsplatsuppgifterna. Utgångspunkten är att eleven själv tolkar lärmiljön i sista hand. Med tanke på inlärningsuppgifterna och hur hela arbetsplatsperioden ska fungera är det viktigt att elevens intresse och motivation väcks. Uppgiften ska vara meningsfull och betydelsefull för eleven, särskilt eftersom eleven svarar för att uppgiften åtminstone delvis utförs på egen hand.
5. *Handledning på arbetsplatsen.* Genom handledning introduceras eleven i arbetsuppgifterna, arbets säkerheten och arbetsplatsens regler. Under arbetsplatsperioden behöver eleven tillräckligt stöd av en förståelsefull vuxen. Till arbetsplatshandledare ska därför sökas och utses personer som är villiga att handleda unga personer. Lärarens och ungdomsarbetarens besök på arbetsplatserna ger verksamheten mera stadga och vägleder studierna så att målen följs.
6. *Reflektion av arbetsplatserfarenheter.* Skoldagarna under arbetsplatsperioden ger möjlighet att reflektera över det som inhämtats, granska hur arbetsplatsperioden framskrider, hur lärmiljön fungerar och hur eleven klarar inlärningsuppgifterna. Också när arbetsplatsperioden är slutförd sammanfattas resultat och erfarenheter för reflektion.

5.4 Uppgörande av en plan för elevens lärande

I flexibel grundläggande utbildning uppgörs för alla elever en plan för lärande eller vid behov en individuell plan för hur undervisningen skall ordnas (IP). Dessa skiljer sig i vissa avseenden från varandra:

- I planen för elevens lärande kan man inte avvika från läroplanens mål. I planen för elevens lärande bestäms de undervisningsarrangemang och stödåtgärder som planerats för eleven.
- En individuell plan för hur undervisningen skall ordnas (IP) uppgörs för elever som tagits in eller förts över till specialundervisning, dvs. elever för vilka det finns ett beslut om detta. I vissa eller i alla läroämnen kan man i IP avvika från läroplanens mål, dvs. man individualiserar undervisningen enligt elevens situation.
- I ett eget studieprogram är undervisningen inte årskursbunden. Eleven kan gå vidare i sina studier enligt ett eget studieprogram, om undervisningen ordnas årskurslöst i stället för enligt en i årskurser indelad lärokurs. I läroplanen bestäms om detta. I den bestäms också om de studieheter som eleven fullföljer i olika ämnen. För elev som studerar enligt ett eget studieprogram ska också uppgöras en plan för elevens lärande.

Plan för elevens lärande

I en plan för elevens lärande ingår att eleverna studerar enligt målen för allmän undervisning. Planen för elevens lärande kan dock skräddarsys individuellt beroende på elevens tidigare skolbakgrund. Med hjälp av planen för elevens lärande försöker man handleda eleven så att han eller hon gradvis börjar ta ett större ansvar för sina studier och engagera sig i studierna.³⁴

Med planen för elevens lärande försöker man framför allt hjälpa eleven att planera och utvärdera sina egna studier och att ta ansvar för sina studier och förbinda sig att nå de mål som gemensamt skrivits in i planen. Uppgiften kan vara svår i början eftersom elevens skolmotivation är

svag. Det krävs att man måste bli av med sina gamla handlingssätt innan man kan tillägna sig nya. Processen tar tid och kräver god handledning.

Även om de individuella planerna för elevens lärande kräver att läraren offerar tid och sätter sig in i varje elevs behov fungerar planen också som ett verktyg för läraren. Via planen för lärande får läraren mera kunskap om eleverna och kan bättre fästa uppmärksamhet vid varje elevs individuella situation, t.ex. inlärningssvårigheter, och kan följa upp varje elevs framsteg. För läraren kan planerna för elevens lärande också fungera som ett verktyg för integrering och differentiering av hela gruppens undervisning. Dessutom kan den individuella planen för elevens lärande fungera som grund för bedömningen då man jämför elevens framsteg i förhållande till tidigare prestationer eller kompetensnivå.

En individuell plan för elevens lärande är också ett verktyg i samarbetet mellan hemmet och skolan. Planen för elevens lärande och t.ex. självvärdering eller mellanbedömning som grundar sig på planen kan användas vårdnadshavarna informeras om elevens framsteg i studierna. Regelbunden information ger en bättre möjlighet för vårdnadshavaren att stöda den unga i studierna också hemma. I problemsituationer, t.ex. då eleven är frånvarande utan lov, krävs att skolan reagerar omedelbart och kontaktar hemmet.

I den cd-rom som kommer med boken finns ett formulär för uppgörande av en plan för elevens lärande.

En individuell plan för hur undervisningen skall ordnas (IP)

För elever som tagits in eller förts över till specialundervisning ersätts planen för elevens lärande av en individuell plan för hur undervisningen skall ordnas (IP). Dess syfte är att planera undervisningen på basis av elevens utgångsläge och förutsättningar. Också målen för de olika läroämnena kan individualiseras och om detta fattas ett skilt beslut.

Plan för elevens lärande för elever som studerar enligt eget studieprogram

I flexibel grundläggande utbildning kan det för vissa elevers del vara behövt att avvika från en lärokurs som är indelad i årskurser. Frågan ska beslutas i den lokala läroplanen. I den bestäms om de studiehelheter som ska genomföras med godkänt resultat för att eleven ska kunna gå vidare i studierna i ämnet i fråga.

Ett eget studieprogram kan vara en lyckad lösning särskilt om elevens skolgång har varit mycket oregelbunden och framstegen i olika läroämnen varierande. Ett eget studieprogram kan ibland vara det bästa sättet att stöda eleverna så att de får ett avgångsbetyg, eftersom den ger möjlighet att ställa individuella mål för inläringen på det mest flexibla sättet genom att

bilda lämpliga studiehelheter för varje elev. T.ex. i vissa läroämnen kan man bilda en helhet som är uppdelad i två årskurser.

Också då uppgörs för eleven en plan för lärande. I planen noteras de studiehelheter som ingår i elevens studieprogram, fastställs kursordningen, tidsschemat och eventuella speciella mål. I flexibel grundläggande utbildning kan sådana studiehelheter också bildas av arbetsplatsperioder. Också för bedömningen är det behövt att definiera studiehelheterna. Till övriga delar tillämpas ovannämnda principer då det gäller uppgörande av läroplan.

I planen för elevens lärande som uppgörs för elev i flexibel grundläggande utbildning ska fastställas åtminstone följande:

- De läroämnen och ämnesgrupper eller studiehelheter samt det lärostoff som eleven studerar under tiden för planen. I planen för elevens lärande uppgörs individuellt för varje elev utgående från de kunskaper och det kunnande som eleven tidigare inhämtat. Identifiering av tidigare inhämtade kunskaper och kunnande kan vara utmanande på grund av elevens oenhetliga skolbakgrund.
- En plan för hur målen i läroplanen ska uppnås. I planen skrivs in skolstudierna och studierna på arbetsplatsen i huvuddrag.
- Stödåtgärder med vilka man hjälper eleven att nå inlärningsmålen, t.ex. stödundervisning inklusive uppskattad omfattning och typ, specialundervisning på deltid, åtgärder vid inläringssvårigheter eller andra stödåtgärder samt personligt stöd av ungdomsarbetaren som fungerar som arbetspartner i klassen.
- Elevens egna mål. De kan variera individuellt från livskompetens, t.ex. att få skolgången regelbunden och bli fri från droger till att finna sina egna starka sidor eller intressen eller mål när det gäller att höja vitsord eller ambitioner beträffande fortsatta studier.

I planen för elevens lärande kan dessutom beskrivas:

- Extra mål som kan skrivas tillsammans med eleven t.ex. enligt elevens intressen eller intresse mål. I flexibel grundläggande utbildning kan dessa mål ha anknytning t.ex. till yrkesval eller val av studielinje på andra stadiet. T.ex. regelbundet sportande eller regelbunden träningsverksamhet kan ersätta en del av gymnastiklektionerna. Då genomförs bedömningen tillsammans med tränaren eller den som leder sportverksamheten.

5.5 Elever med invandrarbakgrund i flexibel grundläggande utbildning

Basuppgifter och utgångspunkter i utbildningen av elever med invandrarbakgrund

Med elever med invandrarbakgrund avses både sådana barn och unga med invandrarbakgrund som har flyttat till Finland och sådana som är födda i Finland. Ett annat sätt att beskriva gruppen grundar sig på elevens modersmål: elever som talar ett annat språk än finska eller svenska som modersmål, dvs. elever som talar ett främmande språk som modersmål.

År 2004 fanns nästan 16 000 elever i läropliktsålder som talar ett främmande språk som modersmål i Finland. Antalet har ökat från år 1997 med ca 500 elever årligen. I varje årskurs i den

grundläggande utbildningen finns ca 3 % elever med invandrarbakgrund, och i de högre årskurserna är antalet elever som talar ett främmande språk som modersmål i medeltal 1 800 per årskurs. De största grupperna med invandrarbakgrund talar ryska eller somali som modersmål.

År 2004 deltog drygt 1 800 elever med invandrarbakgrund i åk 9 i gemensam ansökan. Av dessa ansökte 95 % om en studieplats på andra stadiet, dvs. i stort sett samma andel som av landets majoritetsbefolkning. Antalet elever som blev antagna till läroanstalter var däremot betydligt mindre, endast 69 %, vilket betyder att ca 30 % blev utan studieplats för fortsatt utbildning. Det kan också noteras att andelen elever med invandrarbakgrund som fick plats i gymnasierna var 34 %, medan andelen inom majoritetsbefolkningen är 55 % (tabell 8).

För elever med invandrarbakgrund vars språkliga färdighet kanske inte är speciellt stark kan flexibel grundläggande utbildning med sina verksamhetsinriktade arbetsformer vara ett bra alterna-

I flexibel grundläggande utbildning uppgörs en individuell plan för hur undervisningen skall ordnas (IP) på samma sätt som i den övriga grundläggande utbildningen och planen ska innehålla följande uppgifter:

- En beskrivning av elevens inlärningsförutsättningar och starka sidor, särskilda behov i anslutning till lärandet och de behov av utveckling av skolmiljön och lärmiljön de särskilda behoven kräver
- Mål för undervisning och inläring på kort och lång sikt
- Antal årsveckotimmar i läroämnena som ingår i elevens studieprogram
- En förteckning över läroämnena där elevens studier avviker från lärokurser enligt den övriga undervisningen
- Mål och central innehåll i de läroämnena där eleven har en individuell lärokurs
- Principerna för uppföljning och bedömning av elevens framsteg
- De tolknings- och assistenttjänster som ett deltagande i undervisningen förutsätter, övriga undervisnings- och elevvårdstjänster, olika kommunikationssätt samt speciella hjälpmedel och läromedel
- En beskrivning av undervisningsarrangemangen i samband med övrig undervisning och/eller specialundervisning i grupp
- Personer som deltar i ordnandet av undervisnings- och stödtjänster för eleven och en beskrivning av deras ansvarsområden
- Uppföljning av hur stödtjänsterna genomförs
- Ordande av arbetsplatsstudierna
- Uppgifter om till vem information får överlämnas. T.ex. för att överlämna information som gäller elevens IP till klassens ungdomsarbetare behövs föräldrarnas tillstånd.

tiv. Studier som betonar praktiskt arbete kan också stöda de ungas integrering, och via erfarenheterna från arbetsplatsen kan de bättre anpassa sig till det finländska samhället. Å andra sidan uppskattar många invandrargrupper traditionell lärarledd klassundervisning. På en ort har man upplevt att föräldrar är rädda för att studier som betonar praktiskt arbete försätter den unga i en sämre ställning med tanke på fortsatta studier och utbildningens status. En av de största utmaningarna är att informera invandrargrupper och -föräldrar om de möjligheter som flexibel grundläggande utbildning erbjuder.

Mångformigheten i det stöd som elever med invandrabakgrund är i behov av kan beskrivas på följande sätt. Enligt Utbildningsstyrelsens utredning (2003) var 6 % av de 12–17 åriga elever som påbörjade den förberedande undervisningen för den grundläggande utbildningen icke läs- och skrivkunniga. I den grundläggande utbildningen studerade 75 % av invandrareleverna finska eller svenska som andra språk. Endast 77 % av invandrareleverna fick undervisning i sitt eget modersmål och lärarna som undervisade elevernas eget modersmål saknade i regel lärarbehörighet. Elever med invandrabakgrund gavs undervisning i deras eget modersmål på 49 språk. Bristen på lärare är ofta orsaken till att invandrarelevorna inte erbjuds undervisning i deras eget modersmål. Också den stödundervisning som i olika läroämnen gavs på elevernas eget modersmål fick

Tabell 7. Elever i den grundläggande utbildningen som har främmande språk som modersmål och som är i läropliktsåldern 2004.

Elever i läropliktsåldern som talar ett främmande språk som modersmål i Finland år 2004	Antal
Elever i den grundläggande utbildningen som talar ett främmande språk som modersmål	15 967
Elever i den grundläggande utbildningens åk 1–6	10 457
Elever i den grundläggande utbildningens åk 7–9	5 510

(Källa: Statistikcentralen)

¹ Läroplansgrunderna 2004, 36.

bristfälliga resurser och i hälften av kommunerna ordnades ingen stödundervisning över huvud taget för elever med invandrabakgrund, trots att man kan få statsunderstöd för undervisningen. De elever med invandrabakgrund som har kommit till Finland för högst fyra år sedan har rätt till denna stödundervisning.

För invandrare ges föreberedande undervisning för den grundläggande utbildningen med statsunderstöd under 450–500 timmar, och många kommuner fortsätter undervisningen med egen finansiering så att den pågår ca ett år. Enligt uppgifterna för år 2004 deltog 1 465 elever i förberedande undervisning för den grundläggande utbildningen.

Invandrarelevornas utgångsnivå, färdigheter och situationer varierar alltså i hög grad, så undervisningen och stödåtgärderna ska differentieras enligt varje elevs behov. Elevens bakgrund är den faktor som främst inverkar på elevens situation. Många unga med invandrabakgrund har bott i många olika länder innan de har kommit till Finland och har inte haft möjlighet att gå i skola i utvandringslandet. De äldsta sönerna i familjerna som ännu är i högstadieåldern när de kommer till Finland har eventuellt i årtal fungerat som familjens försörjare. I invandrarutbildningens vardag kommer integrationsprocessen för hela familjen fram på många sätt, också det att processen inte sker samtidigt för alla i familjen.

Principerna för undervisning av elever med invandrabakgrund

I invandrarnas utbildning följer man de riksomfattande läroplansgrunderna med hänsyn till elevernas bakgrund och utgångspunkter¹, såsom modersmålet och kulturen, orsaken till invandringen och hur länge de varit i Finland. Undervisningen har dessutom speciella mål: den ska stöda elevens utveckling till en aktiv och harmonisk medlem av både den finländska språk- och kulturgemenskapen och den egna språk- och kulturgemenskapen.

Tabell 8. Hur elever som talar ett främmande språk som modersmål (annat modersmål än finska eller svenska) placerar sig i gemensam ansökan år 2004.

Elever i åk 9 som deltagit i gemensam ansökan och antagits till utbildning	Elever N / %
Elever i åk 9 som talar ett annat modersmål än finska eller svenska som deltagit i gemensam ansökan 2004	1 836 (100 %)
Sökande till utbildning på andra stadiet via gemensam ansökan 2004	1 753 (95 %)
antagna till läroanstalt	1 264 (69 %)
andelen antagna till gymnasium	34 %
andelen antagna till yrkesutbildning	34 %

(Källa: Utbildningsstyrelsens statistik över gemensam ansökan, TietoEnator)

Man fäster speciell uppmärksamhet vid språkundervisningen. Eleven kan få undervisning i finska/svenska som andraspråk ifall hans eller hennes kunskaper i finska/svenska inte anses motsvara modersmålskunskaper på alla delområden av språkfärdigheten. För elever med invandrabakgrund ska man i mån av möjlighet ordna undervisning i deras eget modersmål.

Elever med invandrabakgrund ska få speciellt stöd också på andra lärområden för att de ska kunna nå jämlika inlärningsfärdigheter. En plan för elevens lärande som görs upp för elever med invandrabakgrund kan utgöra en del av elevens integrationsplan.

I undervisningen av elever med invandrabakgrund ska beaktas elevernas inlärningsbakgrund och traditioner för fostran och utbildning samt samarbetet mellan hem och skola. I samarbetet beaktas familjernas kulturbakgrund och erfarenheterna av skolsystemet i utvandringslandet. Vårdnadshavarna informeras om det finländska skolsystemet, skolans verksamhetsidé, läroplanen, bedömningen, undervisningsmetoderna och om planen för elevens lärande. Elevernas och vårdnadshavarnas kunskaper om natur, levnads-sätt, språk och kulturer i sitt språk- och kulturområde utnyttjas i undervisningen.

I undervisningen av elever med invandrabakgrund har man påbörjat verksamheter som gäl-

ler övning av finska eller svenska, stärkande av invandrarelevens eget modersmål, förberedande undervisning för den grundläggande utbildningen samt personalens nätverksbildning. Information om utbildning för elever med invandrabakgrund fås på Utbildningsstyrelsens webbsidor www.opf.fi

Flexibel grundläggande utbildning riktad till elever med invandrabakgrund

Elever med invandrabakgrund har deltagit i grupper för flexibel grundläggande utbildning. I Jyväskylä och Esbo har majoriteten i grupperna varit invandrare, men på andra orter har enstaka elever med invandrabakgrund deltagit i verksamheten. Erfarenheterna tyder på att blandgrupperna fungerar bättre och stöder också bättre ungdomarnas integrering. I det följande beskrivs de centrala punkterna i verksamhetsmodellen för den flexibla grundläggande utbildning som anordnats i Huhtaharjun koulu i Jyväskylä. Undervisning för elever med invandrabakgrund har ordnats i Huhtaharjun koulu redan tidigare, men JOPO-gruppen startade sin verksamhet i augusti 2006. De viktigaste verktygen i undervisningen av elever med invandrabakgrund i de högre årskurserna har varit

identifiering och erkännande av tidigare inhämtade kunskaper, arbetsplatsperioderna, verksamhetsinriktade inläring, en plan för elevens lärande som beaktar elevens individuella behov samt yrkesövergripande samarbete som överskrider förvaltningsgränserna.¹

Målet för JOPO-klassen i Huhtaharjun koulu är att utveckla en ny verksamhetsform för grundläggande utbildning, finna alternativ till utbildningsvägar för elever med invandrabakgrund i högsta- och högstadietiden och stöda de ungas och deras familjers integrering på ett helhetsinriktat sätt så att de blir aktiva samhällsmedlemmar. De unga stöds att gå ut grundskolan och få ett avgångsbetyg och en studieplats för fortsatta studier.

Läroplanen och individualisering av studierna

Eleverna i JOPO-klassen i Huhtaharjun koulu i Jyväskylä studerar enligt läroplanen för den allmänna undervisningen. För några elevers del finns det beslut om individualisering, och då är elevens lärokurser anpassade.

För varje elev görs upp en plan för elevens lärande, och för elever som förts över till specialundervisning uppgörs på motsvarande sätt en IP. Den består av perioder av närundervisning, arbetsplatsstudier och inlärningsuppgifter som utförs på arbetsplatser samt lägerskolperioder och exkursioner. En del av läroämnena studeras i form av inlärningsuppgifter på arbetsplatser. Huvudvikten läggs vid studier av finska.

JOPO-eleverna i Huhtaharjun koulu integreras

i den allmänna undervisningen enligt elevernas individuella planer för lärande. Som valfria ämnen kan eleven bl.a. välja s.k. Reppu-verksamhet (stöder elevens modersmål och kultur).³⁵ Studiehjälp och tilläggsstöd ges i Helmi-projektets läxklubbar, där unga kan få handledning och råd tom. fyra kvällar i veckan. Stadens projektarbetare för invandrantjänster och socialarbetare, som i Jyväskylämодellen fungerar som lärarens arbetspartner, fungerar som handledare under JOPO-timmarna som är inplacerade i veckoschemat. Under JOPO-timmarna har man främst koncentrerat sig på frågor som gäller invandrare, erfarenheter från arbetspraktik och planer för fortsatta studier eller yrkesval.

I de flesta läroämnena studerar eleverna som en egen grupp. I bildkonst och gymnastik har eleverna integrerats med andra klasser. Integreringen ökas individuellt och stegvis. Närvarande i klassen är läraren och ett skolgångsbiträde. De individuella undervisningsarrangemangen planeras i samarbete mellan JOPO-teamet, eleven och vårdnadshavarna. Till JOPO-teamet hör klassläraren och rektorn samt anställda inom invandrar- och yrkesrådgivningen.

Studier på arbetsplatsen

Arbetsplatsperioderna är för unga invandrare ofta den första kontakten med finländsk arbetskultur. I bästa fall fungerar arbetsplatsperioderna som en mångsidig lärmiljö både med tanke på den grundläggande utbildningen och på integreringen. Den unga i JOPO-gruppen kan vara den första i famil-

¹ Texten baserar sig på Pirjo Kainulainens beskrivning av JOPO-verksamheten i Huhtaharjun koulu.

jen som får en inblick i finländskt arbetsliv.

Eleven studerar på arbetsplatsen i regel två gånger i veckan, torsdagar och fredagar. Eleven har två arbetsplatsperioder i terminen, dvs. varje period pågår ca två månader. Under den första terminen har man skaffat arbetsplatser med hjälp av de vuxna i JOPO-teamet. En elev har själv skaffat en arbetsplats.

Med hjälp av arbetsplatsstudier försöker man stöda elevernas yrkesval och planer för fortsatta studier. T.ex. en av eleverna fullföljer en del av sin arbetsperiod genom att bekanta sig med studier på frisörinjen vid en yrkesläroanstalt. Inlärningsuppgifterna som utförs på arbetsplatserna utformas enligt läroplanens mål och innehåll, med huvudvikt på finska språket. Inlärningsuppgiften kan t.ex. bestå av att samla alla finska ord som man lärt sig under dagens lopp och förklara vad de betyder.

JOPO-teamet besöker arbetsplatserna och följer upp elevens framsteg. JOPO-teamet introducerar också arbetsplatshandledarna innan arbetsplatsperioden börjar och fungerar under perioden som konsulter för arbetsplatshandledarna.

Verksamhetsinriktade och upplevelsebaserad inläring

Det omgivande samhället utnyttjas som lärmiljö; målet är då att stöda elevernas integrering via verksamhetsinriktade inläring. För elever med invandrabakgrund innebär olika slag av exkursioner samma som "integrationskunskap". Eleverna får exempelvis bekanta sig med finländskt rättsskydd genom exkursioner

till en polisstation och en kriminalvårdsinrättning. Exkursionerna kan mycket väl kopplas ihop med studier både i samhällslära och i finska, och temat kan senare fortsättas t.ex. med olika övningar i klassen.

Lägren är också en del av undervisningen; man försöker ordna två läger i terminen. På lägren stöds studieframgång samt gruppverksamhet och elevernas integrering; i lägren deltar också invandrarföräldrar. Föräldrarna deltar också i andra evenemang och projekt. Handledning ordnas också under sommarloven i samarbete med anställda inom invandrarservicen. För eleverna ordnas sommarläger, sommarjobb och annan verksamhet på sommaren.

Samarbetet mellan hem och skola

JOPO-teamet har ett nära samarbete med vårdnadshavarna hela den tid eleverna går i skola. Vårdnadshavarna inbjuds till skolan utom för normala utvärderingssamtal också varje månad för att diskutera aktuella frågor. Föräldrarna förutsätts aktivt delta i både planeringen, stödandet och uppföljningen av elevens studier och i samarbetet med skolan. Föräldrarna deltar i olika verksamhetsformer vars syfte är att stöda integreringen.

En utmaning i Huhtaharjun koulu är att kunna informera mera ingående ortens invandrargrupper om flexibel grundläggande utbildning och om de möjligheter den erbjuder då det gäller utbildning av ungdomar med invandrabakgrund.

6 Elevbedömning i flexibel grundläggande utbildning

De grundläggande frågorna vid bedömningen av elever i flexibel grundläggande utbildning är: Vem bedömer? Varför bedömer man? Vad bedömer man? Hur bedömer man och hur ger man vitsord? Man ska speciellt fundera på bedömningen av eleven under arbetsplatsperioderna och hur den anknyts till den övriga elevbedömningen.

Arbetsplatsperioder, lägerskolor, exkursioner, verksamhetsinriktade arbetsmetoder och lärmiljöer som avviker från de traditionella innebär att man blir tvungen att granska elevbedömningen ur nya synvinklar. Å andra sidan kan de individuella planerna för elevens lärande som utgår från elevernas varierande baskunskaper och skolbakgrund leda till att man blir tvungen att tillämpa bedömningen på olika sätt för varje elev.

I följande figur kommer författningsgrunden för elevbedömning först; syftet med schemat är att återkalla i minnet bedömningsgrunderna och samtidigt tänka på hur de kan tillämpas i flexibel grundläggande utbildning (figur 2).

Figur 2. Elevbedömning i flexibel grundläggande utbildning

6.1 Elevbedömningens författningsgrund

Bedömningens uppgift är att handleda och sporra eleven. Den ska vara mångsidig och inriktas på framsteg, arbete och uppförande. Bedömning av elev i den grundläggande utbildningen styrs lagen om grundläggande utbildning, förordningen om grundläggande utbildning och grunderna för läroplanen för grundläggande utbildning. Elevbedömningen indelas i bedömning under *studiernas gång* och *slutbedömning*, som har olika funktioner. Bedömningens uppgift under studiernas gång är att handleda och sporra eleven i studierna och att beskriva hur väl eleven har nått de mål som ställts för fost-

ran och lärande. Syftet med slutbedömningen är att fastställa hur väl eleven har nått målen i de olika läroämnena i den grundläggande utbildningens lärokurs då studierna avslutas.

I vidstående tabell har sammanställts de centrala punkterna som gäller elevbedömning i grunderna för läroplanen för grundläggande utbildning. Då flexibel grundläggande utbildning inleds ska man i skolan granska de punkter i den lokala eller skolvisa läroplanen som gäller elevbedömning och klarlägga hur man i ¹ bedömningen under studiernas gång beaktar icke-traditionella lärmiljöer, såsom arbetsplatsstudier. Också responsgivningen i flexibel grundläggande utbildning ska skrivas in i läroplanen.

¹ Lagen om grundläggande utbildning (628/1998), förordningen om grundläggande utbildning (852/1998) 10–14 §§ och grunderna för läroplanen för grundläggande utbildning 2004, kapitel 8 elevbedömning).

6.2 Elevbedömning i flexibel grundläggande utbildning

Bedömningen av eleverna i flexibel grundläggande utbildning utgår från målen för den grundläggande utbildningen, såsom för andra elever. Som hjälpmedel i uppföljningen av studierna och bedömningen av eleverna har man också planen för elevens lärande som uppgörs för varje elev, elevens eget studieprogram eller en IP.

I lagen och förordningen om grundläggande utbildning betonas att bedömningen ska vara mångsidig. I praktiken betyder det att bedömningen kan grunda sig på arbete i klassen eller olika slag av dokumentationer och arbetsprov, och bedömningen förutsätter inte heller nödvändigtvis att det måste finnas skriftliga prov. T.ex. under arbetsplatsstudierna grundar sig bedömningen ofta på dokumentationer, arbetsprov och arbetsintyg och kan kompletteras med hjälp av preciserande samtal.

Eftersom elevernas plan för lärande kan variera betydligt på grund av varierande skolbakgrund kan bedömningen av varje enskild elev också bli speciellt krävande. Ett bra hjälpmedel i bedömningen är bedömningsportföljen eller -mappen, där eleverna samlar sina betyg, dokument över självvärdering och t.ex. arbetsintygen från arbetsplatsperioderna och uppgiftsbeskrivningar och dokumentationer som eleven producerat under perioderna. Läraren kan använda bedömningsportföljen som ett verktyg för att följa upp elevens framsteg. Den är också ett verktyg som eleven kan använda för självvärdering. De bedömningar som finns i mappen ger möjlighet att återkalla i minnet tidigare bedömningar och gör det lättare för eleven att observera sin egen utveckling under en viss period.

Bedömningsportföljen är också ett verktyg för samarbetet mellan hemmet och skolan. Med hjälp av mappen kan elevens föräldrar följa upp hur barnens eller de ungas färdigheter och kunskaper utvecklas.

Bedömning under studiernas gång

I läroplansgrunderna ingår profilen för goda kunskaper i olika läroämnen som definierar nivån för vitsordet åtta (8). Profilen fungerar som ett verktyg för läraren och hjälper läraren att ställa sin bedömning i förhållande till en nationellt fastställd nivå. I flexibel grundläggande utbildning följs samma profil för goda kunskaper.

I den lokala eller skolvisa läroplanen ska fastställas eller beskrivas hur eleven kan nå nivån för goda kunskaper i de läroämnen eller studiehelheter som studeras t.ex. på arbetsplatsen, lägerskolan eller i någon annan motsvarande lärmiljö. I dessa situationer är det inte alltid nödvändigt att läraren är den enda bedömaren eller att läraren ens är närvarande vid elevens studier eller prestationer, utan bedömningen kan också göras av arbetsplatshandledaren eller en motsvarande person. I elevbedömningen och vitsorden räknas dessa olika delar ihop. Frågan behandlas mera ingående senare i kapitlet under rubriken Elevbedömning och hur vitsorden bildas.

Enligt 10 § förordningen om grundläggande utbildning (852/1998) ska eleven och hans vårdnadshavare tillräckligt ofta få information om elevens framsteg i studierna samt om elevens arbete och uppförande. I läroplanen bestäms närmare om överlåtande av uppgifter. I många skolor skickas i början av terminen ett informationsbrev till vårdnadshavarna med datum för bedömning (betygsgivning) samt eventuell annan bedömning (t.ex. datum då arbetsplatsperioderna slutar).

Tabell 9. Bestämmelserna om elevbedömning i den grundläggande utbildningen. Sammanställning.

Elevbedömningens uppgift	
Bedömning under studiernas gång	Slutbedömning
<ul style="list-style-type: none"> • att handleda och sporra eleven i studierna samt beskriva hur väl eleven har nått de mål som ställts för fostran och lärande. 	<ul style="list-style-type: none"> • att fastställa hur väl eleven har nått målen i de olika läroämnena i den grundläggande utbildningens lärokurs då studierna avslutas.
Principerna för elevbedömningen	
Bedömning under studiernas gång	Slutbedömning
<ul style="list-style-type: none"> • ska vara sanningsenlig och grunda sig på mångsidiga prov • ska omfatta elevens lärande och framsteg på lärandets olika delområden • bedömningens betydelse för lärandeprocessen ska beaktas • utgör en helhet där en kontinuerlig respons från läraren är viktig • är ett sätt för läraren att handleda eleven så att han eller hon blir medveten om sitt tänkande och sitt handlingsätt och får eleven att förstå hur han eller hon lär sig • beaktar elevens framsteg, arbete och uppförande i förhållande till målen i läroplanen och till profilerna för goda kunskaper • beaktar de allmänna och läroämnesspecifika principerna för bedömningen som fastställts i läroplanen • information om bedömningsgrundernas principer ska ges till eleven och vårdnadshavaren i förväg och en utredning över hur principerna har tillämpats vid bedömningen skall på begäran ges i efterhand. 	<ul style="list-style-type: none"> • ska vara nationellt jämförbar och behandla eleverna på lika villkor • ska i varje gemensamt läroämne grunda sig på elevens kunskaper i slutskedet av den grundläggande utbildningen i årskurserna 8–9 • grundar sig på kriterier som har utarbetats för alla gemensamma läroämnena • elevens kunskaper bedöms utgående från kriterierna för slutbedömningen i den grundläggande utbildningen, på basis av allt han eller hon på olika sätt visar • beaktar en bedömning av arbetet som ingår i vitsordet för läroämnet
Sifferbedömning	
<p>Principerna för sifferbedömning:</p> <ul style="list-style-type: none"> • ett siffervitsord anger kunskapsnivån • vid sifferbedömning definieras profilen för goda kunskaper till nivån för vitsordet åtta (8) • läroämnena, ämnesshelheter och uppförande kan bedömas med siffervitsord • vid bedömningen av de gemensamma ämnena ska sifferbedömning användas på betygen senast i årskurs åtta 	<ul style="list-style-type: none"> • med siffror bedöms gemensamma läroämnena (modersmål och litteratur, det andra inhemska språket, det första främmande språket, matematik, fysik, kemi, biologi, geografi, hälsokunskap, religion eller livsåskådningskunskap, historia, samhällslära, musik, bildkonst, slöjd, gymnastik och huslig ekonomi) samt de valfria ämnena som utgör en enhetlig lärokurs som omfattar minst två årsveckotimmar
Verbal bedömning	
<p>Verbal bedömning kan användas:</p> <ul style="list-style-type: none"> • alltid som ett komplement till sifferbedömning • i alla gemensamma läroämnena i årskurserna 1–7 • vid bedömning av ämnen eller ämnesshelheter som undervisas som valfria ämnen • vid bedömning av elever som omfattas av förlängd läroplikt som avses i 25 § 2 moment lagen om grundläggande utbildning • vid bedömning av elever som talar ett annat språk än finska eller svenska som modersmål. Av läsårsbetyget bör framgå om eleven har nått de mål som uppställts för årskursen med godkänd prestation • vid verbal bedömning stöder profilen för goda kunskaper läraren i bedömningen av elevens framsteg och utgör en grund för beskrivningen av hur eleven har nått målen • elevens framsteg i studierna och lärandeprocessen kan också bedömas verbalt 	<ul style="list-style-type: none"> • valfria ämnen vars lärokurs understiger två årsveckotimmar kan bedömas verbalt
Andra faktorer som ska beaktas i bedömningen	
<ul style="list-style-type: none"> • eleven och vårdnadshavaren ska ges respons om framstegen i tillräcklig utsträckning och på olika sätt • information ska ges om elevens framsteg i studierna, om elevens starka sidor och om sådana områden inom lärandet där eleven bör förkovra sig • responsen kan ges i form av mellanbetyg, olika slags meddelanden, genom utvärderingssamtal eller på annat sätt 	

Bedömningen av arbetet

Bedömningen av arbetet utgör en del av bedömningen av elevens förmåga att lära sig. Bedömningen av arbetet gäller elevens förmåga att planera, reglera, genomföra och bedöma sitt arbete. Vid bedömningen beaktas också hur ansvarsfullt eleven arbetar och fungerar i samarbete med andra. Bedömningen av arbetet ingår i bedömningen av läroämnet. Arbetet kan också bedömas separat.

I flexibel grundläggande utbildning ska man skriva in i skolans läroplan hur elevens arbetsfärdigheter i de olika läroämnena bedöms. Det kan göras antingen genom att man definierar arbetsformerna och de olika arbetsfärdigheterna läroämnesvis eller genom att man skriver in i skolans läroplan allmänt de arbetsfärdigheter som eleven ska ha då den grundläggande utbildningen slutförs.

Definition av arbetsfärdigheter och färdighetsnivå underlättar bedömningen av dessa under arbetsplatsperioderna och ger eleverna information om sin utveckling, om arbetsfärdigheterna har blivit bättre och om de kunnat följa regelbundna tider i arbetet. Genom att definiera arbetsfärdigheterna får man också en grund att utgå ifrån vid de utvärderingssamtal som bör genomföras under arbetsplatsperioderna och då arbetsplatsperioderna har avslutats. I dessa deltar i regel utom eleven också arbetsplatshandledaren, läraren och/eller ungdomsarbetaren. I den cd-rom som kommer med boken finns en blankett eller modell som kan användas för bedömning av elevens arbetsfärdigheter.

Bedömningen av uppförandet

Bedömningen av uppförandet gäller elevens sätt att ta hänsyn till andra människor och till omgivningen och hur eleven följer regler. I skolans läroplan bör fastslås de mål för elevens uppförande som grundar sig på de mål som skolan ställt upp för fostran. Uppförandet ska bedömas av alla lärare som undervisar eleven.

I flexibel grundläggande utbildning får man också från arbetsplatsperioderna information för bedömningen av uppförandet. I skolans läroplan skrivs på förhand in hur bedömningen av uppförandet beaktas i situationer utanför klassen, på arbetsplatsen eller annan lärmiljö.

Målen för uppförandet kan man också skriva in i den individuella planen för elevens lärande tillsammans med eleven. Det fungerar som en överenskommelse som eleven förbinder sig att följa i skolan och på arbetsplatserna. Lämpligt och sakligt uppförande på arbetsplatsen övas redan i skolan innan arbetsplatsperioderna börjar, och på så sätt får eleverna en uppfattning om kriterierna för gott uppförande. På motsvarande sätt ska gott och vänligt uppförande på arbetsplatsen beaktas i bedömningen av uppförandet. Också föräldrarnas bör tillräckligt ofta få information om elevens uppförande.

Elevers självvärdering

Genom självvärdering lär sig eleven att bli medveten om sina arbetsfärdigheter, sitt lärande och sina framsteg i förhållande till tidigare prestationer. Med hjälp av självvärdering lär sig eleven också styra sin inlärningsprocess.

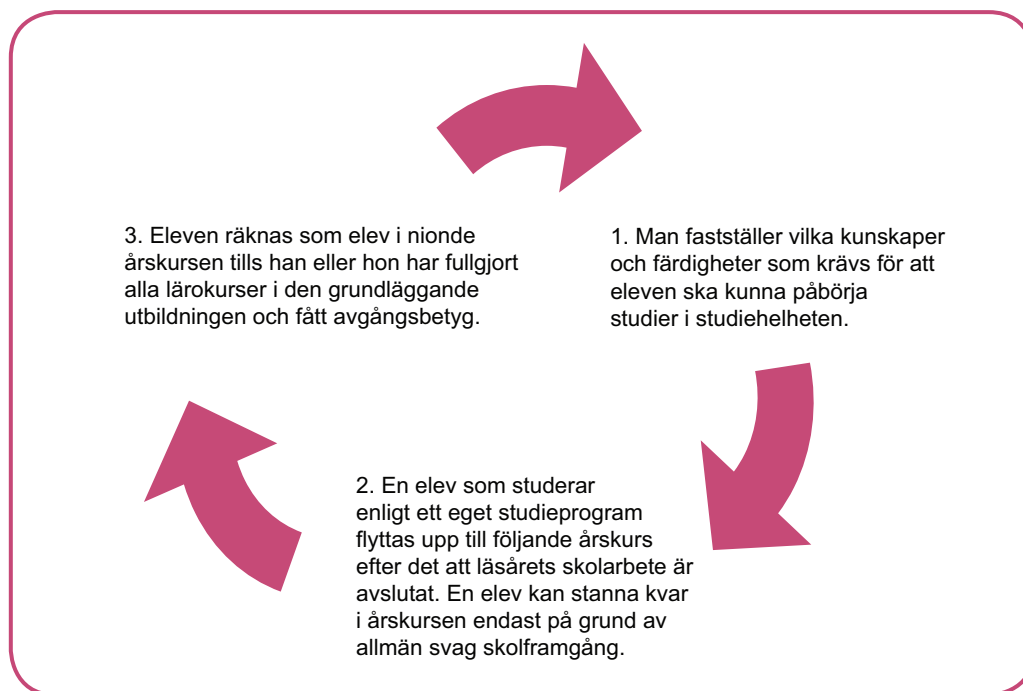
Eleverna är ofta mera kritiska i sina egna bedömningar än de vuxna som bedömer dem. För att eleven ska kunna få saklig och sporrande respons är det skäl att i flexibel grundläggande utbildning planera strukturerna och tidpunkterna för utvärderingssamtal med eleverna där man utgår från elevens självvärdering. En bra tidpunkt för självvärdering kunde vara när arbetsplatsperioderna slutar, då man också granskar och bedömer arbetsplatsuppgifterna. Lika väl kan självvärderingen göras strax innan mellanbetyget eller läsårsbetyget ges. Utvärderingssamtalet fokuserar då på de resultat eleven uppnått i fråga om inläring, arbetsfärdigheter och regelbunden skolgång. I dessa samtal deltar läraren, eleven, ungdomsarbetaren samt arbetsplatshandledaren och ibland också vårdnadshavaren.

I stället för att fylla i traditionella utvärderingsblanketter och föra traditionella utvärderingssamtal kan man i skolorna diskutera vilka andra verktyg man kunde använda i självvärderingen. Modeller för utvärderingssamtal behövs i synnerhet för de utvärderingar som görs på arbetsplatserna. Eleverna har också nytta av grupputvärderingar, då de har möjlighet att pejla sitt kunnande och utvecklingen av arbetsfärdigheterna med de andra eleverna i gruppen.

Bedömningen av elever med invandrarbakgrund

Vid bedömningen av olika läroämnen för elever med invandrarbakgrund ska man beakta elevens bakgrund och den kunskap i svenska eller finska som småningom utvecklas. Man kan bedöma elevens kunnande och färdigheter i samband med arbetsplatsperioderna, man kan använda muntliga prov, eleven kan få mera tid för prov eller uppgifter eller får använda t.ex. en ordbok eller andra hjälpmedel i proven. Bedömningen av en elev med invandrarbakgrund fokuserar framför allt på att eleven behärskar innehållet i olika läroämnen utan att avseende fästs vid eventuella brister i kunskaperna i svenska eller finska. Denna skillnad bör klargöras också då arbetsplatshandledarna bedömer elever med invandrarbakgrund under arbetsplatsperioderna.

Enligt 10 § förordningen om grundläggande utbildning kan bedömningen av en elev med invandrarbakgrund vara verbal under hela den grundläggande utbildningen, utom vid slutbedömningen. Skolan bör dock se till att eleven och hans eller hennes vårdnadshavare har en realistisk uppfattning om elevens kunskaper och färdigheter och de områden inom lärandet där eleven ännu bör förkovra sig.

Figur 3. Bedömning av elever som studerar enligt ett eget studieprogram

Bedömning av elever som studerar enligt ett eget studieprogram

En elevs prestationer som studerar enligt ett eget studieprogram bedöms¹ i relation till studiehelheterna och målen för dessa. Vitsorden ges läroämnesvis. Eleven flyttas upp till följande årskurs efter det att läsårets skolarbete har avslutats. Eleven räknas som elev i nionde årskursen tills han eller hon har fullgjort alla lärokursen i den grundläggande utbildningen och fått avgångsbetyg (figur 3).

Bedömning av elever som studerar enligt en IP

I de ämnen där eleven studerar enligt den allmänna lärokursen ska elevens prestationer bedömas i relation till målen för den allmänna lärokursen och till profilerna för goda kunskaper. I de ämnen där eleven studerar enligt en individuell lärokurs bedöms elevens prestationer enligt de mål som fastställts för honom eller henne i den individuella planen. I dessa fall kan verbal bedömning användas i alla årskurser. Också under arbetsplatsperioderna kan målen sättas upp individuellt och prestationerna bedöms enligt dessa mål.

¹ Förordningen om grundläggande utbildning (852/1998) 11 §; Läroplansgrunderna 2004, 13.

Elevbedömning och hur vitsord bildas

I flexibel grundläggande utbildning ska man på förhand klarlägga hur närundervisningen, arbetsplatsperioderna och andra studier i olika lärmiljöer beaktas i bedömningen av olika läroämnen. T.ex. vitsordet i ett läroämne kan bestå av följande delar:

Verksamhetsform	Studierna handleds av
Undervisning i skolan	Läraren, också ungdomsarbetaren deltar
Självständiga studier, projektarbete, inlärningsdagbok mm.	Läraren
Arbetsplats, inlärningsuppgifter, arbetsmetoder/-sätt, regelbundenhet	Arbetsplatshandledaren, tidvis lärare och /eller ungdomsarbetaren
Lägerskola, uppgifter, uppförande, att fungera i grupp	Läraren, ungdomsarbetaren deltar också

Läraren svarar alltid för vitsordsgivningen, men han eller hon får alltid material för bedömningen från flera olika verksamhetsformer och källor, såsom de andra lärarna, arbetsplatshandledaren och ungdomsarbetaren. I praktiken förutsätter det att läraren har en klar uppfattning om elevens prestationer och inlärningsresultat i olika lärmiljöer.

Under arbetsplatsperioderna kan läraren inte följa med elevens dagliga arbete, utan det är arbetsplatshandledarens uppgift. Bedömningen av arbetsplatsperioderna kan bestå av ett gemensamt utvärderingssamtal eller arbetsplatshandledarens skriftliga eller muntliga rapport över elevens framsteg. Arbetsplatsuppgifterna kompletterar denna bedömning.

Också vårdnadshavarna ska informeras om hur vitsorden bildas. De ska informeras om principerna för elevbedömningen och särskilt

om det att på vitsorden inverkar utom prov också timaktivitet, regelbundenhet i arbetet, elevens arbetsfärdigheter, arbetsplatsperioderna och lägerskolorna. Skolan ska säkerställa att arbetsplatsperioderna består av studier och inte enbart av arbete. I många skolor behandlas dessa frågor i samband med höstens föräldrakvällar. I den cd-rom som kommer med boken finns en beskrivning av vad elevbedömningen består av samt vitsordsgivningen under arbetsplatsperioden.

Betyg

I flexibel grundläggande utbildning ges eleven följande betyg:

- Ett läsårsbetyg i slutet av läsåret
- Skiljebetyg ges till en elev som byter skola, som avgår från den grundläggande utbildningen eller som inte under sin läropliktstid har fullgjort läroplikten. Skiljebetyget ska åtföljas av en bilaga med uppgifter om den timfördelning som iakttagits i skolan och en utredning över eventuella profileringar i undervisningen. På skiljebetyget ska inte antecknas något omdöme om elevens uppförande
- Enligt beslut i den lokala läroplanen kan dessutom ges: periodbedömning eller periodbetyg vid en periods slut om undervisningen är periodiserad

Avgångsbetyg ges, då den grundläggande utbildningen avslutas, till en elev vars prestationer i alla ämnen som bedöms med siffervitsord är minst hjälpliga.

Elevers betyg är offentliga handlingar. Noggrannare bestämmelser om dessa finns i läroplansgrunderna.¹ Enligt grunderna kan man till avgångsbetyget bifoga bilagor, till exempel en bedömning av elevens uppförande och arbete och en verbal bedömning av valfria ämnen som har omfattat mindre än två årsveckotimmar. Elevens identifikationsuppgifter

bör framgå av varje bilaga. Avgångsbetygets bilagor ska inte omnämnas på avgångsbetyget.

I flexibel grundläggande utbildning följs samma praxis som i övrig grundläggande utbildning. Man bör dock fästa uppmärksamhet vid avgångsbetyget bilagor. Arbetsplatsperioderna, arbetsintygen och elevens övriga prestationer kan framgå av avgångsbetyget bilagor. I den cd-rom som kommer med boken finns ett formulär för arbetsintyg. Arbetsintygen kan vara bilagor till elevens betyg.

¹ Läroplansgrunderna 2004, 256.

7 Stöd till eleven i flexibel grundläggande utbildning

Eleverna i flexibel grundläggande utbildning behöver i allmänhet mera stöd eller mera effektiviserat eller fokuserat stöd i sina studier än andra elever. Stödformerna i sig¹ avviker inte från stödformerna i övrig grundläggande utbildning. I läroplansgrunderna är vanliga stödformer samarbete mellan hem och skola, planen för elevens lärande, handledning, stödundervisning, elevvård och klubbverksamhet.

I flexibel grundläggande utbildning betonas dock samarbetet mellan olika förvaltningsgrenar och uppmärksamhet fästs vid elevvårdsgruppens sammansättning och yrkesövergripande verksamhet. Dessutom kan ungdomsarbetaren eller motsvarande person som fungerar i klassen som lärarens arbetspartner

ses som en stödform. Denna verksamhet beskrivs senare i detta kapitel. För att få en klarare bild av stödbehovet kan det indelas dels i stöd till eleven i frågor som gäller lärande, studier och skolgång och dels i psykosocialt stöd, dvs. stöd i frågor som gäller elevens tillväxt och utveckling (tabell 10).

¹Läroplansgrunderna 2004, 19.

Tabell 10. Stöd till eleven i flexibel grundläggande utbildning. Behovet av stöd och stödformer.

Stöd	Tuen tarve	Tukimuodot
Stöd till eleven i inläring, studier och skolgång	Regelbunden skolgång	Samarbete mellan hem och skola, samarbete mellan olika förvaltningsgrenar, elevvårdstjänster, lärarens arbetspartner i klassen
	Eleven ska hitta sin inlärningsstil	Individuella och verksamhetsinriktade studieformer, elevhandledning, arbetsplatsstudieperioder
	Framsteg i studierna	Plan för elevens lärande eller IP, handledning, principen för kontinuerlig respons, utvärderingssamtal
	Inlärningssvårigheter	Individuella studieformer, stödundervisning, specialundervisning på deltid, skolpsykologens arbete
	Frågor som gäller övergångsskedet, övergången till studier på andra stadiet	Elevhandledning, personlig handledning, plan för elevens lärande, bearbetning av egen plan för fortsättningen, utbildningsstadiernas och läroanstalternas samarbete
	Val av utbildningsväg och yrke	Elevhandledning, färdigheter genom arbetsplatsstudier, utbildningsförsök, att beakanta sig med yrkesstudier
Åtgärder som stöder elevens tillväxt och utveckling	Anpassning till gruppen	Ungdomsarbetaren i klassen som lärarens arbetspartner, gruppens betydelse, arbetsformer som stöder gruppbyggnad, äventyrsfostran
	Personliga problem, sociala problem	Elevvårdstjänsterna, elevvårdgruppen, elevhandledningen, individuellt stöd av ungdomsarbetaren
	Problem som har samband med hemmet eller familjen	Elevvårdstjänsterna, samarbetet mellan hem och skola

7.1 Samarbetet mellan hem och skola i flexibel grundläggande utbildning

I läroplansgrunderna beskrivs de principer för samarbetet mellan hem och skola vars syfte är att styra uppgörandet av den lokala läroplanen. Skolan förutsätts samarbeta med hemmen i följande frågor (moment) i läroplansgrunderna:

- uppgörande av läroplan och läroplanens innehåll
- samarbetet mellan hem och skola
- uppgörande av plan för elevens lärande och en individuell plan för hur undervisningen skall ordnas (IP)
- handledning

- stödundervisning
- elevvård
- klubbverksamhet
- undervisning av elever med invandrarbakgrund
- övergångsskedet och frågor i anslutning till fortsatta studier
- bedömning under studiernas gång

Vårdnadshavarna har rätt att få information t.ex. om läroplanen, undervisningsarrangemang, elevvård, men också ges möjlighet att delta i planeringen av skolans undervisnings- och fostringsarbete.¹ Också myndigheter inom kommunens social- och hälsovårdssektor deltar i planeringen av läroplanen till den del som gäller samarbetet mellan hem och skola.

¹ Läroplansgrunderna 2004, 20.

I flexibel grundläggande utbildning är samarbetet med vårdnadshavarna ännu viktigare än vanligt. Verksamhetsmodellerna i flexibel grundläggande utbildning, t.ex. de långa arbetsperioderna, avviker från traditionell skolgång. Föräldrarna kan ha många frågor om verksamhetsformerna i flexibel grundläggande utbildning, de kan t.ex. oroa sig för att den flexibla grundläggande utbildningens inte kan jämföras med traditionell grundläggande utbildning och undra om den ger samma möjlighet till fortsatta studier osv.

Föräldrarnas deltagande i planeringen av flexibel grundläggande utbildning kan motiveras med att vårdnadshavarna kan på så sätt bättre engagera sig i det nya verksamhets sättet, kanske de blir mera intresserade av sitt barns skolgång än tidigare och kan bättre stöda den unga i studierna. Genom att bygga upp verksamhetsmodeller som stöder den unga i samarbete med föräldrarna kan man bättre säkerställa att den unga får stöd hemifrån i övergångsskedet efter den grundläggande utbildningen. Enligt erfarenhet godkänner föräldrarna verksamhetsmodellerna för flexibel grundläggande utbildning i allmänhet, speciellt då de märker att den ungas skolgång går bättre och motivationen ökar.

Föräldrarna och föräldranätverk kan också fungera som resurs för JOPO-grupperna. De kan delta i lägerskolor eller andra evenemang och kanske ställa sin yrkeskunskap till klassens förfogande.³⁶ För föräldrarna har man i vissa JOPO-grupper ordnat föräldrakvällar, inbördes stödgrupper och gemensamma möten med ungdomarna. Å andra sidan kan skolan bli tvungen att kontakta barnskyddsmyndigheterna på grund av elevens familjesituation.¹³⁷

Speciellt föräldrarna till invandrarelever i en JOPO-grupp bör man få med i planeringen av verksamheten på grund av kulturskillnaderna. Om den unga och föräldrarna deltar aktivt i planeringen hjälper det kanske till att förstå både det omgivande samhället och praxis i skolan.

7.2 Ordnande av handledning i flexibel grundläggande utbildning

Enligt lagen om grundläggande utbildning (L 628/1998) har eleven rätt att få tillräcklig individuell och annan handledning som han eller hon är i behov av. Enligt läroplansgrunderna är elevhandledningens uppgift att stöda elevens tillväxt och utveckling, elevens studiefärdigheter och sociala mognande samt utveckla kunskaper och färdigheter som eleven behöver för att planera sitt liv.Handledningsverksamheten ska utgöra ett kontinuum under hela den grundläggande utbildningen, vilket garanteras genom att (i princip) alla lärare deltar och samarbetar i handledningen.

I den lokala läroplanen ska fastställas principerna för handledning och arbetsfördelningen mellan olika medverkande. I planen ska ingå en beskrivning över hur samarbetet med det lokala arbetslivet genomförs. Elevens trygga övergång vid studievägens etappmål stöds genom samarbete mellan elevhandledarna och de studiehandledare som svarar för handledningen på andra stadiet och lärarna.¹¹ I den grundläggande utbildningen är elevhandledningens arbetsformer individuell handledning, handledning i smågrupper, handledning i klass och praktisk arbetslivsorientering.

I flexibel grundläggande utbildning är elevhandledningen särskilt viktig.Handledningsarbetet är en integrerad del av den övriga verksamheten. I en smågrupp är det möjligt att lära känna eleverna grundligare. Man satsar kraftigt på handledning i smågrupp och gruppbildning där målet är en grupp som fungerar så bra att den stöder eleven. Olika flexibla verksamhetsformer såsom lägerskolor ger talrika möjligheter och naturliga situationer till både individuell handledning och handledning i smågrupp. För att eleverna skall få stöd i frågor som gäller yrkesval och få erfarenheter från olika utbildnings- och yrkesområden kan man också ordna exkursioner till eller studieperioder vid yrkesläroanstalter eller ordna

¹ Barnskyddslagen (683/1983) 40 §.

¹¹ Läroplansgrunderna 2004, 21 ja 256.

att elever deltar i utbildningsförsök i yrkesläroanstalter. Arbetsplatsperioderna är redan i sig ett sätt för eleverna att bekanta sig med olika yrken.

Arbetsfördelningen i handledning i flexibel grundläggande utbildning

I flexibel grundläggande utbildning kan *arbetsfördelningen i handledning* avvika från den som vanligen används. *Läraren och ungdomsarbetaren* svarar huvudsakligen för handledningen i praktiken; de har ju en nära kontakt med eleven. Handledningen kan på ett naturligt sätt bli en naturlig del av klass- och arbetsplatsituationerna i en liten grupp. I egenskap av sakkunnig deltar *ungdomsarbetaren* eller socialarbetaren, som är lärarens arbetspartner i klassen, särskilt i elevens psykosociala handledning. Eftersom det finns två handledare i klassen, kan någondera när som helst vid behov lösgöra sig från klassituationen för att ge individuell handledning. I flexibel grundläggande utbildning kan särskilt elevens psykosociala handledning, dvs. handledning som stöder elevens tillväxt och utveckling, integreras med annan fostran och undervisning i klassituationer, på lägerskolor osv.

Arbetsplatshandledarna svarar i huvudsak för handledningen av arbetsuppgifterna på arbetsplatsen. Läraren och ungdomsarbetaren svarar gemensamt för arbetsplatsperioderna och ordnandet av handledningen under perioderna. Under arbetsplatsperioderna är det också möjligt att fästa uppmärksamhet vid frågor som gäller yrkesval.

I flexibel grundläggande utbildning är *elevhandledarens* uppgift tudelad. Elevhandledaren kan dels delta i handledningen tillsammans med läraren och ungdomsarbetaren. Dels kan elevhandledaren fungera som sakkunnig, ett slags konsult, i elevhandledning och med sin sakkunnighet stöda läraren och ungdomsarbetaren i frågor som gäller handledningsarbetet.

I flexibel grundläggande utbildning bör man på förhand planera handledningen i övergångsskedet mellan den grundläggande utbildningen och andra stadiet och komma överens med andra läroanstalter om samarbete beträffande handledningen. Syftet med handledningen är att förhindra att eleven blir utan studieplats för fortsatt utbildning och hjälpa eleven att komma i gång med studierna i den nya skolan.

I flexibel grundläggande utbildning kan man komma överens om arbetsfördelningen i handledning den på många olika sätt. Arbets- och ansvarsfördelningen skrivs in i läroplanen.

7.3 Stödundervisning

Stödundervisning är en form av differentiering som präglas av individuell handledning, individuell tidsdisposition och individuella uppgifter. Stödundervisningen ska inledas omedelbart efter att de anställda i skolan konstaterat att en elev har inlärningssvårigheter, för att han eller hon inte varaktigt ska bli efter i sina studier. Innan en elevs prestationer i ett läroämne eller inom ett ämnesområde bedöms som svaga, ska eleven beredas möjlighet att delta i stödundervisning. Det bör betonas att elever som tillfälligt har blivit efter i sina studier eller annars är i behov av särskilt stöd har rätt att få stödundervisning.

I flexibel grundläggande utbildning avviker inte stödundervisningens uppgift och mål från övrig grundläggande utbildning. Att upptäcka behovet av stödundervisning i ett tidigt skede och att ge stödundervisning genast när det finns behov är ännu viktigare i flexibel grundläggande utbildning än vanligtvis, eftersom det också i övrigt finns en risk för att eleverna avbryter sin skolgång eller att deras skolmotivation försvagas på grund av att de upplevt att de misslyckats eller fått svaga inlärningsresultat.

I flexibel grundläggande utbildning kan eleven vara i stort behov av stödundervisning också på grund av brister och kunskapsluckor som beror

¹ Lagen om grundläggande utbildning (628/1998) 16 §. Läroplansgrunderna 2004, 23.

på skolbakgrunden. Genom att upptäcka dessa och ingripa i dem ger man eleven också bättre förutsättningar för fortsatta studier och kan på så sätt göra övergångsskedet smidigare. Å andra sidan, i en liten grupp kan läraren individualisera undervisningen mera och har mera mera tid att stöda varje elev.

7.4 Elevvård och yrkesövergripande samarbete

Enligt läroplansgrunderna är elevvårdens uppgift att ha hand om de grundläggande förutsättningarna för barnets och den ungas lärande och om det fysiska, psykiska och sociala välbefinnandet. Om elevvården bestäms i lagen om grundläggande utbildning samt i folkhälsolagen och barnskyddslagen.¹ Också i läroplansgrunderna finns bestämmelser om elevvården. Bestämmelserna i folkhälsolagen omfattar i huvudsak de elevvårdstjänster som hänför sig till skolhälsovård. I barnskyddslagen bestäms däremot om utveckling av barnens uppväxtmiljö och stöd vid fostran (under 18-åringars) och på denna lag stöder sig skolkurators- och skolpsykologverksamheten. Läroplansgrunderna innehåller en förpliktelse till samarbete, enligt vilken läroplanen till den del som gäller elevvården ska göras upp i samråd mellan myndigheter inom den kommunala undervisningssektorn och social- och hälsovården. Elevvårdslagstiftningen håller på att revideras som bäst.³⁸

I den plan för elevvården som läroplansgrunderna förutsätter fastställs de centrala målen för och innehållen i elevvården. Målet är att skapa både en sund och trygg skolmiljö och lärmiljö, att värna om den mentala hälsan, förebygga utslagning och att främja välbefinnandet i skolan och elevernas harmoniska uppväxt och utveckling. Elevvården omfattar åtgärder som gäller hela skolan och inriktas på hela skolan och som stöder välbefinnande i studiemiljön, t.ex. ökande av delaktighet.³⁹ Vid behov kan elevvårdsåtgärder-

na bestå av individuellt stöd till en enskild elev.

I läroplansgrunderna betonas elevvårdens yrkesövergripande karaktär, förebyggande och upptäckande av problem i ett så tidigt skede som möjligt. Den multiprofessionella dimensionen i arbetet kommer fram bl.a. i att elevvårdsgrupperna består av olika branschens sakkunniga som kan bidra i gruppen med mångsidig kompetens. Om sorgen om eleverna och ansvaret för elevernas välbefinnande hör till alla vuxna anställda i skolan och också andra myndigheter som svarar för elevvårdstjänster.

I flexibel grundläggande utbildning kan man tala om *effektiviserad elevvård*. JOPO-eleverna är ofta i behov av mera mångsidigt och individuellt stöd i sina studier och sin skolgång än övriga elever. I elevvården ska man vara beredd på dessa utmaningar på förhand. Skolan ska också vara beredd på att också föräldrarna kan behöva stöd i större utsträckning än normalt.

I flexibel grundläggande utbildning är *elevvårdsgruppens effektiviserade verksamhet* och *ungdomsarbetaren* eller motsvarande som arbetar som lärarens arbetspartner de viktigaste arbetsformerna i samband med elevvården.

Elevvårdsgruppen

Flexibel grundläggande utbildning är en del av den helhet som skolans elevvård utgör. Elevvårdsarbetet styrs av förtrolighet, respekt för barnet, den unga och vårdnadshavarna och av bestämmelser om parternas informationstillgång och tystnadsplikt. Elevvårdsarbetet kan samordnas och utvecklas i en yrkesövergripande elevvårdsgrupp.

Elevvårdsgruppen kan antingen vara gemensam för hela skolan eller utses speciellt för den flexibla grundläggande utbildningen. Det senare alternativet kan motiveras om det i JOPO-gruppen finns så stort behov av effektiviserad elevvård att den uppmärksammas på bekostnad av skolans övriga elevvård. I den läroplan som

¹ Lagen om grundläggande utbildning (628/1998) 31 a § ja 15 §; folkhälsolagen (66/1972) 14 §; barnskyddslagen (683/1983) 7 §.

utbildningsanordnaren har godkänt bestäms hur elevvården organiseras.

I flexibel grundläggande utbildning bör elevvården snarare ses som en kontinuerlig stödprocess än som enskilda ingripanden i specifika situationer. Elevvården inleds redan när eleverna väljs till JOPO-gruppen och elevvårdsgruppen sätter sig in i frågor som berör eleverna, deras skolbakgrund och situation. I elevvården bygger man upp ett stödnätverk för eleven som fungerar under elevens hela skoltid; stödåtgärderna fortsätter under övergångsskedet och möjligen också längre. I praktiken följer elevvårdsgruppen med verksamheten i bakgrunden, men ingriper i situationer vid behov. Läraren och elevvårdsgruppen har ett nära samarbete och läraren kan ta frågor till behandling i elevvårdsgruppen i ett tidigt skede utgående från sin känsla eller uppfattning. På så sätt kan elevvårdsgruppen fungera i bakgrunden och stöda läraren i frågor som gäller klassens problem.

Elevvårdens stödnätverk kan byggas upp för elever i flexibel grundläggande utbildning också vid sidan om normal skolundervisning genom att bjuda in representanter för tredje sektorn, polisen, missbrukarvården eller hälsovården som berättar om sin bransch. Syftet är dels att eleverna får kunskap om de olika branscherna och blir bekanta med representanter för ifrågasvarande sektorer och med stödverksamheten på orten för eventuella framtida behov, och dels att sänka tröskeln för utnyttjande av tjänsterna. Samtidigt som polisen sprider trafik kunskap eller berättar för ungdomarna om viktiga åldersgränser skapas också förtroendefulla relationer mellan eleverna och myndigheterna.

7.5 Ungdomsarbetaren som lärarens arbetspartner

I flexibel grundläggande utbildning förutsätts att ungdoms- eller socialsektorn ställer till gruppens förfogande en ungdomsarbetare eller en socialarbetare. Ungdomsarbetaren är närva-

rande i klassituationerna och i gruppens övriga verksamhet. Han eller hon finns hela tiden till elevernas förfogande och kan i samband med normalt skolarbete upptäcka eventuella problemsituationer, ge individuellt stöd, diskutera med eleverna och dessutom i störningssituationer observera alla i klassen. Läraren kan på så sätt koncentrera sig på undervisningen. Ungdomsarbetaren fungerar alltså inte som lärare, utan hans eller hennes ansvarsområde är att stöda gruppverksamheten och att ge eleverna individuell handledning och individuellt stöd.

Ungdomsarbetarens eller socialarbetarens uppgiftsbeskrivning kan i viss utsträckning utformas på olika sätt på olika orter, t.ex. på grund av personernas utbildning, kompetens osv. Det viktiga är att läraren och ungdomsarbetaren bildar ett team som arbetar smidigt och stöder eleverna i deras studier och personliga tillväxt och utveckling. Eftersom ungdomssektorn inte tidigare deltagit i skolans verksamhet i så stor omfattning presenteras i följande tabell en ungdomsarbeteares uppgiftsbeskrivning.

Tabell 11. Exempel på ungdomsarbetarens uppgifter och uppgiftsbeskrivning i flexibel grundläggande utbildning

- Individuellt stöd: att diskutera med elever, främja fysiskt, psykiskt och socialt välbefinnande.
- Arbetsplatsstudierna: att upprätthålla nätverk av arbetsplatser, följa upp studierna på arbetsplatsen och delta i bedömningen.
- Samarbete med eleverna och deras föräldrar i frågor som berör de unga samt ansvara för föräldragruppens planering och ledning.
- Deltagande i skolans verksamhet: elevvården, elevantagningen, samarbetet med skolans andra aktörer.
- Att fungera som en del av elevens övriga stödnätverk.
- Förtroget med de tjänster som ungdomssektorn, andra kommunala sektorer och tredje sektorn erbjuder ungdomar, att vägleda de unga att använda dessa tjänster.
- Handledningssamtal om yrkesvägledning och yrkesval.
- Uppföljning: resultaten i gemensam ansökan, att skaffa studieplatser för fortsatta studier, samarbete med andra stadiets läroanstalter, vid behov att stöda eleverna i övergångsskedet.
- Samarbete med andra aktörer: ungdomssektorn, undervisningssektorn, socialsektorn osv.
- Läger och exkursioner: att fungera som ledare och handledare tillsammans med läraren.

8 Elevantagning till flexibel grundläggande utbildning

Man hamnar inte i en JOPO-grupp – man får komma dit!

I flexibel grundläggande utbildning försöker man på olika sätt att stärka elevernas svaga skolmotivation. Därför har praxis ofta varit att en elev inte förs över eller tas in till flexibel grundläggande utbildning, utan eleven får själv ansöka om att få komma dit. JOPO-gruppen är alltså inte en förvaringssplats för elever vars studier inte löper i en grupp med allmän undervisning. För att kunna komma till gruppen krävs att eleven och vårdnadshavaren har fattat ett aktivt och positivt beslut i frågan.

I detta kapitel behandlas följande frågor:

- För vem lämpar sig flexibel grundläggande utbildning och vem gynnas av den
- Information om flexibel grundläggande utbildning
- Antagningsprocessen vid antagning elever till flexibel grundläggande utbildning
- Samarbetet med hemmen vid elevantagning

8.1 Förutsättningar och antagningsgrunder

Förutsättningarna för elevantagning kan beskrivas på följande sätt: eleverna i flexibel grundläggande utbildning studerar i regel enligt läroplanen för allmän undervisning. Jämfört med traditionell undervisning finns skillnader i arbetsformerna och undervisningsmetoderna, som väljs och tillämpas enligt elevernas individuella behov. Flexibel grundläggande utbildning är alltså ett sätt att ordna allmän undervisning med mera individuella arbetsformer. Också undervisningsgruppen är mindre än vanligt på grund av de individuella arrangemangen. Syftet är att likadana arbetsformer också för övrigt kan tillämpas i den grundläggande utbildningen när som helst. Elever som följer individuella lärokurser och som har specialelevsstatus kan integreras i flexibel grundläggande utbildning.

Vem gynnas då av flexibel grundläggande utbildning? I följande presenteras kriterier för elevantagning till flexibel grundläggande utbildning:

- Eleven löper risk att bli utan avgångsbetyg från den grundläggande utbildningen eller elevens skolgång löper inte friktionsfritt på det traditionella sättet
- Eleven kan gynnas av verksamhetsinriktade arbetsmetoder och metoder som betonar praktiskt arbete
- Eleven är tillräckligt aktiv och klarar av i viss utsträckning att arbeta självständigt, vilket är nödvändigt speciellt i studier på arbetsplatsen
- Eleven är tillräckligt motiverad och engagerad för att börja studera i en grupp för flexibel grundläggande utbildning
- Eleverna kan komma från årsklasserna 7–9
- Elever kan också komma från påbyggnadsundervisningen (10 klassen)
- Elevens familj har också engagerat sig i frågan

För elever med invandrarbakgrund kan dessutom gälla följande kriterier:

- Eleven har tillräckliga språkkunskaper
- Eleven har svag skolbakgrund
- Eleven har tidigare arbetserfarenhet från sitt eget hemland som eleven kan ha nytta av i undervisningen

Utbildningsanordnaren fastställer i läroplanen de kriterier som ska användas vid elevantagning. På grund av elevens rättsskydd är det skäl att skriva in kriterierna i läroplanen, vilket förtydligar elevvårdsgruppernas arbete vid elevantagningen. Kriterierna behövs för situationer då flera elever än vad som kan antas söker till JOPO-gruppen. Då blir man tvungen att tänka bl.a. på vem som har nytta av verksamhetsformerna i flexibel grundläggande utbildning. I den cd-rom som kommer med boken finns exempel på kriterier som utbildningsanordnare fastställt för elevantagning.

8.2 Antagningsprocessen

Information om verksamheten

Redan från årskiftet har kommunerna informerats att flexibel grundläggande utbildning inleds, men också mera detaljerad information behövs. Informationsmaterialet bör innehålla en beskrivning av flexibel grundläggande utbildning och dess särdrag, så att eleverna och föräldrarna ska kunna få en bild av den nya verksamhetsformen och vad den grundar sig på. Målgrupper för informationen är skolorna, lärarna och föräldrarna. För elever med invandrarbakgrund behövs broschyrer på deras eget språk eller på engelska. Exempel finns i den cd-rom som kommer med boken.

Skolorna har informerat allmänt om flexibel grundläggande utbildning t.ex. på föräldrakvällar eller genom informationsbrev som skickats till hemmen med eleverna. Utom informationen som riktas till elever och vårdnadshavare behövs också broschyrer som berättar om verksamheten, elevantagningen och ansökningsförfarandet. Medlemmar i skolornas elevvårdsgrupper, kuratorer, elevhandledare och/eller klassföreståndare kontaktar de familjer som de antar att skulle gynnas av flexibel grundläggande utbildning och har då möjlighet att beskriva verksamheten mera ingående och svara på föräldrarnas frågor.

I många kommuner skickar man JOPO-information också till intressentgrupperna, såsom församlingar, föräldraföreningar, företagarföreningar och andra aktörer inom regionen.

En annan viktig målgrupp för JOPO-information är skolorna och lärarna. Eftersom det handlar om en ny verksamhetsform kan den väcka frågor hos lärarna bl.a. om målen för studierna, studier på arbetsplatsen osv. En förutsättning för JOPO-gruppens verksamhet är dels att den ska kunna integreras i skolans verksamhet och dels att skolan accepterar JOPO-gruppen som en del av skolan. För denna information svarar skolans rektor. För att skolan och de andra lärarna ska kunna sätta sig in i nya verksamhetsformerna är det skäl att gruppens arbetspar, dvs klassens lärare och ungdomsarbetaren, är närvarande vid lärarmötena, speciellt i inledningsskedet av verksamheten.

Elevvårdsgrupperna vid elevantagning

När det gäller elevantagning har elevvårdsgrupperna en viktig roll. De vet vilka elever som kanske har hoppat av skolan eller som haft frånvaron och vars skolgång har varit oregelbunden. Antalet platser i flexibel grundläggande utbildning är begränsat och man är tvungen att tänka igenom extra noggrant för vem man föreslår denna verksamhetsform. På våren samlas de olika elevvårdsgrupperna i kommunens olika skolor för att utreda frågan. De beslutar också

om detaljerna i antagningsprocessen och ansökningstiden. Om det finns flera skolor i kommunen kan elevantagningen koncentreras till en skola. Ett annat alternativ är att man i varje skola föreslår sina egna kandidater till gruppen. Speciellt med tanke på att antagningsgrunderna ska vara jämlika kan samordnad elevintagning vara ett rättvisare förfaringssätt. Antagningsprocessen har beskrivits mera ingående i den cd-rom som kommer med boken.

Intervjuerna

Alla elever som kommer till flexibel grundläggande utbildning blir intervjuade. Eleverna väljs till intervjun på rekommendation av elevvårdsgruppen och/eller på basis av egen ansökan. För intervjun reserveras minst en timme. I många skolor är elevens vårdnadshavare med vid intervjutillfället. Som intervjuare fungerar gruppens team, dvs läraren, ungdomsarbetaren och ibland också rektorn, alltså de personer som senare svarar för verksamheten i gruppen.

Bakgrundsfakta vid intervjun utgörs av elevvårdsgruppernas utlåtande eller ställningstagande om hur eleven kunde gynnas av flexibel grundläggande utbildning och hur verksamhetsmodellen kunde lämpa sig i elevens situation. Före intervjun kan eleven som intervjuas och eventuellt också vårdnadshavaren t.ex. besöka en JOPO-grupp och på så sätt får en bättre uppfattning om hurdan verksamhetsmodell det handlar om.

Syftet med intervjun är att förutse och försöka säkra att eleven är lämplig för en JOPO-grupp, hur eleven förhåller sig till arbetsformerna och -metoderna och att eleven kan engagera sig i gruppens verksamhet. Samtidigt försöker man få klarhet i fråga om elevens motivation, vad eleven är intresserad av och hur eleven kan anpassa sig till gruppen. Ett antagningskriterium är att eleven får komma till gruppen endast om han eller hon själv vill det. Enbart lärarens, vårdnadshavarens eller någon annans rekommendation räcker inte.

Vid antagning av elever ska man också tänka på eleverna som antas till gruppen både som individer men också på hur de fungerar som medlemmar av en grupp. Flexibel grundläggande utbildning är avsedd både för flickor och pojkar. I praktiken har det visat sig att vid elevantagning lönar det sig inte att bilda en grupp där det finns bara en flicka eller en pojke.

Även om det är möjligt att ta elever till flexibel grundläggande utbildning från årsklasserna 7–9 och påbyggnadsundervisningen är det med tanke på gruppens sammansättning och funktionsduglighet skäl att fundera om eleverna ska komma från fyra olika årsklasser eller om eleverna ska komma enbart från 8 och 9 årsklasserna.

När praxis för elevantagning utvecklas ska man också besluta hur och när de platser som blir lediga i gruppen fylls. Elevvårdsgruppen och gruppens undervisningsteam bör ha en gemensam ståndpunkt i frågan för att överföringen av elever ska fungera bra. Ansökningsförfarandet kan då avvika från det vanliga. Man ska också tänka på hur gruppbildningen fungerar i den nya sammansättningen.

Informationen om elevantagning

Eleven bör få så fort som möjligt informeras om han eller hon blivit antagen till JOPO-gruppen. Ju mera tid eleven har på sig att förbereda sig desto större är chansen att han eller hon ska engagera sig i gruppens verksamhet.

Information om att eleven har blivit antagen till gruppen skickas skriftligen och i brevet som skickas till elevens hem är det bra att inkludera en kort motivering av beslutet som grundar sig på antagningskriterierna. I brevet sägs också vad en elev som tagits till en JOPO-grupp ska göra innan skolan börjar, t.ex. bekräfta studieplatsen och ta kontakt med sin blivande lärare eller ungdomsarbetare före utgången av vårterminen. Till elevens hem kan man dessutom skicka lärarens och/eller ungdomsarbetarens kontaktuppgifter för säkerhets skull, om vårdnadshavaren eller eleven behöver ta kontakt under sommaren.

Kontakten mellan hem och skola

Informera om verksamheten i flexibel grundläggande utbildning, intervjuerna, elevantagningen och de aktiva kontakterna med elevens hem ger möjlighet att redan från början bygga upp en sådan verksamhetskultur i skolan där man tar kontakt med hemmet och där det är naturligt för hemmen att ta kontakt med skolan. Målet för verksamheten är också att stöda föräldrarna.

Exempel på elevantagning

I Koulumäen koulu i Esbo ber man elevvårdsgrupperna inom stadens undervisningsväsen föreslå elever som kunde gynnas av flexibel grundläggande utbildning. På vårvintern inbjuds eleverna och deras vårdnadshavare till skolan för att bekanta sig med verksamheten i en JOPO-grupp. Samtidigt intervjuas både eleven och vårdnadshavaren. Därefter får eleven ännu litet tid på sig att fundera på saken en tid. Efter s.k. betänketid intervjuas eleven för andra gången. I den verksamhetsmodell som tillämpas i Koulumäen koulu ordnas föräldrakvällar speciellt för att få föräldrarna mera engagerade både i samband med att planen för elevens lärande eller IP uppgörs och då elevens framtida studier planeras.

I Tesoman koulu i Tammerfors har intervjuerna med eleven och vårdnadshavarna genomförs så att de personer är närvarande som kommer att arbeta med eleven i fortsättningen, vanligtvis gruppens lärare, ungdomsarbetaren och rektorn. I Tesoman koulu intervjuas eleven också ensam så att eleven ges möjlighet att berätta om sådant som han eller hon inte nödvändigtvis vill eller kan berätta då vårdnadshavaren är närvarande. I vissa fall har vårdnadshavaren inte gått med på att komma till intervjun.

Vid antagning av elever med invandrarbakgrund går det mycket tid till information efter-

som vårdnadshavare med invandrabakgrund inte nödvändigtvis alltid upplever att praktiskt inriktade studier är till fördel när det gäller deras barns utbildning. Arbetsplatsperioderna kan uppfattas som ett alternativ som utesluter skolarbete, och föräldrar till elever med invandrabakgrund har upprepade gånger velat försäkra sig om att eleven i den verksamhetsmodell som tillämpas i flexibel grundläggande utbildning får ett lika riktigt och likvärdigt avgångsbetyg som alla andra elever i grundskolan.

I flexibel grundläggande utbildning i Huhtaharjun koulu i Jyväskylä som riktas till elever med invandrabakgrund kan eleven utnyttja t.ex. det att han eller hon kanske har många års erfarenhet av att arbeta som skomakare, bagare eller skräddare i sitt förra hemland. Eftersom det finns många elever med invandrabakgrund i Huhtaharjun koulu som talar dessa språk har Jyväskylä stad utarbetat informationsmaterial om JOPO-verksamheten t.ex. på kurdiska och persiska. Materialet finns i den cd-rom som kommer med boken.

9 En smärtfri övergång från ett skolstadium till ett annat

9.1 Utbildningens övergångsskeden

I den grundläggande utbildningen finns övergångsskeden då en del elever löper större risk än vanligt att tappa greppet om skolgången eller tom. bli helt utan utbildning. Ett övergångsskede infaller vid *övergången mellan den sjätte och sjunde klassen*, då eleven övergår från undervisning som huvudsakligen sköts av klasslärare till ämnesundervisning som huvudsakligen sköts av ämneslärare. Utbildningens andra och kanske viktigaste och känsligaste övergångsskede infaller vid *övergången från den grundläggande utbildningen till utbildning på andra stadiet*, antingen till gymnasiet eller till yrkesutbildning.

Övergångarna kan inte uppfattas som vändpunkt med skarpa gränser, utan snarare som *längre skeden* då eleven gradvis förbereds för kommande förändringar i studierna. Övergångsskedena förutsätter gott samarbete mellan olika parter. På de lägre klasserna förbereds

eleven för övergången till de högre klasserna och på de högre klasserna bygger man vidare på det arbete som gjorts på de lägre klasserna och stöder eleven i samband med de förändringar som ämnesstudiesystemet medför. En smidig övergång från grundskolan till studier på andra stadiet förutsätter på motsvarande sätt att samarbetet mellan grundskolan och gymnasiet samt yrkesläroanstalterna fungerar bra.

Övergångsskedena kan granskas från tre synvinklar: Från *individens eller elevens synvinkel* kan man fråga om eleven får tillräcklig information och tillräckligt stöd i övergångsskedena bl.a. för att kunna göra de val som krävs. I övergångsskedet mellan grundskolan och utbildning på andra stadiet kan man dessutom fråga hur väl elevens planer för fortsättningen har klarnat.

Från skolans synvinkel kan man fråga hur bra man har kunnat stöda eleven i övergången och hur ordnar skolan verksamheten samt vidare hur väl har man lyckats engagera hemmen och få föräldrarna fundera på frågor som gäller övergångsskedena för att hitta realistiska alternativ för fortsättningen.

Särskilt i övergångsskedet mellan grundskolan och utbildning på andra stadiet betonas *skolsystemets synvinkel*: hur friktionsfri är övergången eller faller eleven utanför hela utbildningssystemet? Risken är då att eleven blir utan utbildning och den vägen ofta utslagen också från arbetslivet.

I det följande behandlas frågor som har anknytning till dessa två övergångsskedena, såväl allmänt som med tanke på flexibel grundläggande utbildning i synnerhet, utgående från de utredningar som gjorts. Föremål för granskning är hur man i skolorna har försökt lösa frågorna och med vilka åtgärder övergångsskedena skulle kunna bli smidigare.

9.2 Från de lägre klasserna till de högre klasserna i grundskolan

Tidigare var etappmålet mellan lågstadiet och högstadiet ett tydligt övergångsskede. I den senaste läroplansreformen som syftar till enhetlig grundläggande utbildning infaller etappmålen i de olika läroämnena under olika årskurser. De flesta elever är ändå tvungna att byta skola i det här skedet, eftersom de lägre och högre klasserna i grundskolan ofta ännu arbetar i skilda utrymmen. Elevens skolväg och tiden som skolvägen tar kan bli längre och skolskjutsarna ändras. På de högre klasserna blir också valfriheten större.

Från de lägre klasserna till de högre klasserna: problem i övergångsskedet

Undersökningar tyder på att intresset för skolgång börjar minska då eleven övergår från

de lägre till de högre klasserna i grundskolan.⁴⁰ Pojkarna trivs sämre på de högre klasserna än flickorna. Dålig trivsel i skolan är förknippad med negativ inställning till skolan.⁴¹ Hos de unga sammanfaller övergångsskedet också med tiden som de kommer i puberteten. Enligt låg- och högstadierektorernas bedömning är 5–7 % , enligt vissa bedömningar tom 30 % av eleverna, inte tillräckligt mogna i detta skede för att fortsätta till studier på de högre klasserna.⁴²

Förändringarna i samband med övergången från de lägre till de högre klasserna i grundskolan har också granskats som en hälsorelaterad faktor.⁴³ Övergångsskedet är också förknippat med andra risker såsom problem med droger och rökning som ofta varit orsaken till att man bildat stödnätverk av skolans externa aktörer.⁴⁴

Från elevens synvinkel är de största förändringarna att kamratkretsen, den egna klassgemenskapen och dess sociala strukturer förändras. Men den största förändringen från elevperspektiv är kanske ändå den att i stället för en klasslärare ges nu undervisning av flera ämneslärare. Lärarna på de högre klasserna känner inte eleverna lika så bra som klasslärarna, lärarna träffar sina elever ofta endast under några lektioner i veckan. Det kan leda till att elevens problem inte upptäcks så lätt som på de lägre klasserna, då klassläraren kunde följa med elevens utveckling och agerande då han eller hon träffade eleven dagligen. På de högre klasserna börjar undervisningen också mera än tidigare fokusera på läroämnena. Under de senaste åren har man börjat fästa uppmärksamhet vid lärarens förmåga att upptäcka elevens problem i ett så tidigt skede som möjligt.⁴⁵

Från de lägre till de högre klasserna: åtgärder i övergångsskedet

För att övergången från de lägre till de högre klasserna ska fungera smidigt är det viktigt hur eleverna introduceras i den nya skolan och de nya undervisningsarrangemangen. Åtgärder i övergångsskedet har granskats bl.a. i utvärderingen av projektet för utveckling av elev- och studiehandledningen^{46 47}. Ny och god praxis är t.ex. möten för överlåtelse av information, exkursioner, lärarna lär känna eleverna bättre genast i början sjunde klassen, olika slags mottagningar för eleverna, läger osv. Föräldrakvällar, kvartsamtal osv. är bekanta från tidigare. I projektet för utveckling av elev- och studiehandledningen

konstateras däremot att alla lärare inte deltar i handledningen i tillräcklig utsträckning.⁴⁸

För majoriteten av eleverna är övergången från de lägre till de högre klasserna friktionsfri. Ändå ska man i skolorna uppmärksamma de elever som har problem. För att kunna upptäcka problemen snabbt och hindra att de alls uppstår krävs det insatser av hela skolan. I skolorna ska man bygga upp ett socialt skyddsnät för säkerhets skull för elever som kommer att behöva det. Det är redan i sig ett socialt skyddsnät om skolan tagit i bruk handlingsmodeller som grundar sig på ingripande i ett tidigt skede.

Tabell 12. Åtgärder i övergångsskedet mellan de lägre och de högre klasserna i grundläggande utbildning. Sammanställning.

Utbildningsstadium	Åtgärder
De lägre klasserna	<p>Introduktion i de högre klassernas verksamhet Eleverna</p> <ul style="list-style-type: none"> - bekantar sig med skolan, besök - träffar lärarna - bekantar sig med ämneslärarsystemet - träffar elevhandledaren <p>Samarbete med föräldrarna</p> <ul style="list-style-type: none"> - föräldrakvällar då föräldrarna introduceras i de högre klassernas verksamhet och besöker skolan
De högre klasserna	<p>Frågor i samband med försummelse av skolarbetet</p> <ul style="list-style-type: none"> - uppföljning av frånvaron och ingripande genast från första dagen - ingripande i förseningar - ingripande varje lektion vid försummelse av skoluppgifter <p>Inlämningsproblem</p> <ul style="list-style-type: none"> - aktiv uppföljning av inlärnings svårigheter och handledning - stödundervisning, specialundervisning <p>Samarbete med föräldrarna</p> <ul style="list-style-type: none"> - samarbete med föräldrarna i ovannämnda frågor, anmälan hem och samtal med föräldrarna - samtal och överenskommelse med eleven om regelbunden skolgång <p>Övriga stödåtgärder</p> <ul style="list-style-type: none"> - klassföreståndaren- eller grupphandledaren åläggs att ansvara för aktiv uppföljning av eleverna - effektiviserad elevhandledning - elevvårdsgruppens effektiviserade verksamhet - hälsovårdarens regelbundna mottagningstider i skolan - samarbete med ortens enhet eller projekt som arbetar mot rusmedel och droger.
Samarbetsfrågor	<p>Överlåtelse av information</p> <ul style="list-style-type: none"> - klasslärarna och elevhandledarna - gemensamma möten för de lägre och de högre klassernas elevvårdsgupper - utredning av frågor som gäller tystnadsplikt

Man kan främja smidighet i övergången genom att tänka på åtgärdshelheten och systematiskt bygga upp ett socialt skyddsnet:

- Vad ska göras på de lägre klasserna?
- Vad ska göras på de högre klasserna?
- Hur passar man ihop dessa åtgärder? Hurdant samarbete bedriver skolorna för att göra övergången smidig?

I tabell 12 har man försökt strukturera åtgärderna. De inskrivna åtgärderna är i och för sig inte nya för skolorna. Syftet med struktureringen är dock främst att få en bild av den åtgärdshelhet som elevens sociala skyddsnet byggs upp av.

Listan är lång, men i själva verket innebär frågorna i listan att man tillägnar sig ett sätt att tänka som grundar sig på tidigt ingripande snarare än att man verkligen sätter igång med nya verksamheter.

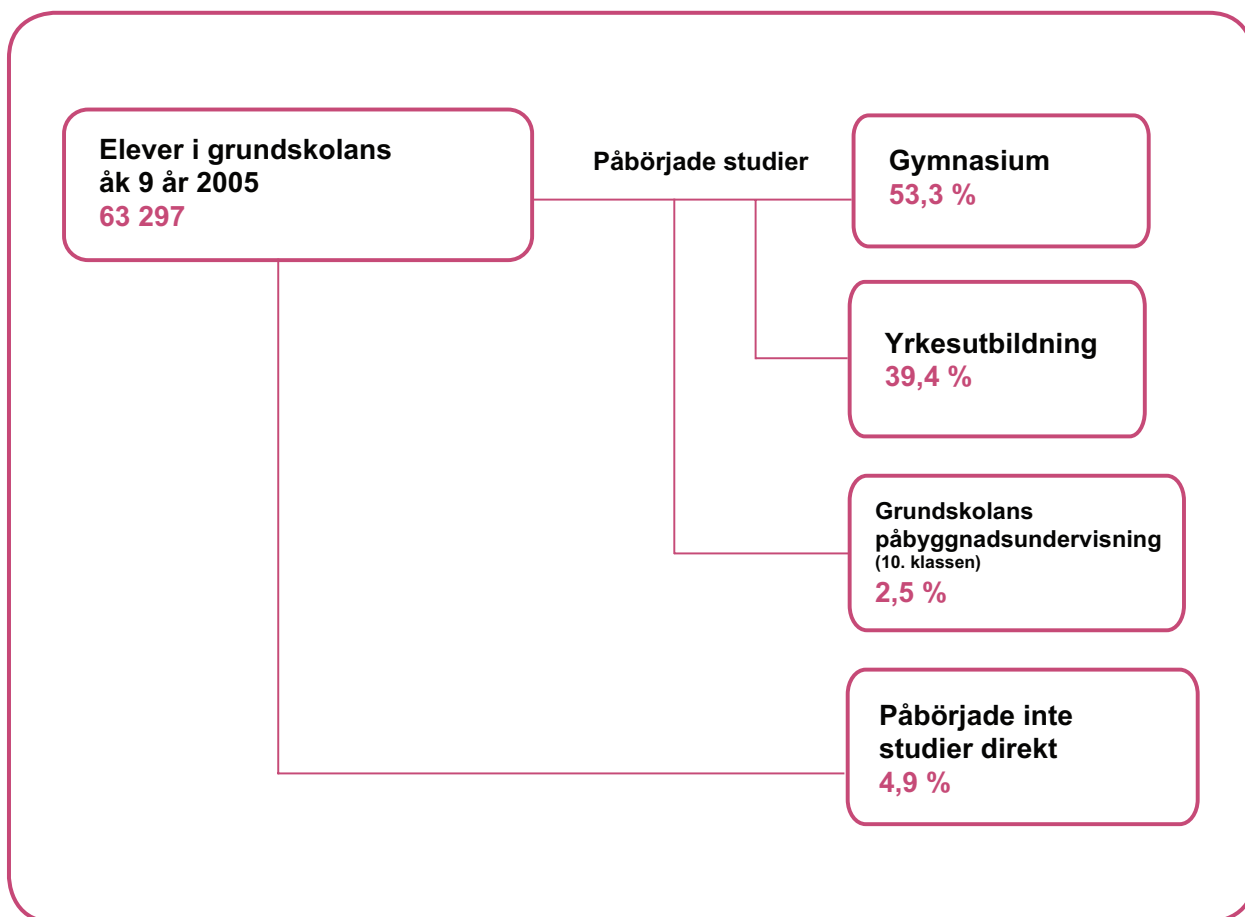
Från de lägre till de högre klasserna i flexibel grundläggande utbildning

Enligt verksamhetsmodellen infaller flexibel grundläggande utbildning i regel tidigast på den sjunde klassen, men vanligen först på de följande klasserna. För den enskilda eleven krisar det ofta till sig på sjunde klassen och senast i detta skede upptäcks de elever som sannolikt skulle gynnas av flexibel grundläggande utbildning. I många kommuner har man gjort omsorgsfullt arbete för att göra övergången smidig för eleverna och samtidigt betonat parternas gemensamma ansvar då eleven övergår från en skolform till en annan eller flyttar från en skola till en annan.⁴⁹

9.3 Från grundskolan till utbildning på andra stadiet

I den grundläggande utbildningens högre klasser förbereder sig eleven för sina val i fråga om utbildning och yrke. Övergången bör ses som en flerårig övergångstid då de ungas inriktning och ambitioner i fråga om fortsatta studier och yrke gradvis klarnar och de kommer till något slags klarhet beträffande sin inriktning i livet.⁵⁰ Jukka Vehviläinen konstaterar att denna vidare definition av övergångsskedet gör att ett större antal elever omfattas av övergångsskedet och ökar antalet aktörer som medverkar i handledningen.⁵¹ För en del av eleverna betyder övergångsskedet endast deltagande i gemensam ansökan, för andra är övergångsskedet längre och innebär sökande och försök, och kan på nytt bli aktuellt om eleven ställs inför valet att avbryta sina studier eller byta utbildningsväg eller -område. Då måste de tidigare besluten omvärderas.

Av följande figur framgår hur de elever som gått ut grundskolan väljer sin utbildningsväg: gymnasiet, yrkesutbildning eller påbyggnadsundervisning. Av de elever som inte direkt går över till studier blir en del sysselsatta i arbete eller arbetspraktik eller tar ett sabbatsår. Av de elever som slutförde den grundläggande utbildningen år 2005 placerade sig 95,2 % direkt i fortsatt utbildning. Enligt mål som undervisningsministeriets arbetsgrupp föreslagit borde 97 % av de elever som avslutar den grundläggande utbildningen år 2008 direkt få en studieplats för fortsatta studier. Avsikten är att målet höjs ytterligare för år 2009 till 97,5 %.⁵²

Figur 4. Hur elever som gått ut grundskolan övergick till utbildning och annan verksamhet år 2005. (Källa: Statistikcentralen).

Från grundskolan till andra stadiet: Problem i övergångsskedet

Nästan alla elever i grundskolan söker till utbildning genom gemensam ansökan, men alla inleder ändå inte studier. Majoriteten av eleverna övergår från grundskolan till gymnasium eller till yrkesutbildning. För en del av dessa kommer problemen fram först i gymnasiet eller i yrkesutbildningen t.ex. som osäkerhet, skolavbrott, inlärningssvårigheter osv. Trots att svårigheter uppstår först i studier på andra stadiet är det skäl att ingripa i dem redan under den grundläggande utbildningen.

I övergångsskedet finns det situationer då eleverna löper större risk än normalt att bli helt utanför all utbildning. Riskerna och riskgrupper-

nas storlek har granskats i tabell 1 (kapitel 1). Den största utmaningen som gäller övergångsskedet är att *eleverna inte har klara planer för fortsättningen då de lämnar skolan* trots elevhandledningen. Långt ifrån alla hade fått klarhet i fråga om sitt yrkesval i grundskolan, inte ens de elever som hade valt yrkesutbildning, enligt elevhandledarnas utvärdering. Av de elever som valt yrkesutbildning i grundskolan hade endast en fjärdedel (23 %) yrkesvalet klart för sig, men en del av dessa började reflektera över sitt val på nytt efter att de påbörjat studierna. Av de elever som nyligen påbörjat yrkesstudier var ca 4/5 ännu osäkra på sitt val. Av de elever som hade valt gymnasiet motiverade hälften (49 %) valet av gymnasium med att de på så sätt får mera tid att välja yrke.⁵³

I kapitel 1 beskrevs storleksklassen på övergångsskedets problem. Det handlar om ca 10 000 elever som har svårigheter av något slag i övergången från grundskolan till studier på andra stadiet. Utgående från resultat som man fått i ovannämnda utvärdering av elev- och studiehandledningen kan frågans omfattning definieras närmare på följande sätt. Om 4/5 av dem som valt yrkesutbildning är osäkra på sitt val ännu i början av sina studier stiger antalet osäkra till långt över 20 000. På motsvarande sätt granskat är antalet osäkra i början av gymnasiestudierna nästan lika stort.

Det bör dock noteras att många lösningar, t.ex. att eleven tar ett sabbatsår, avbryter studierna eller vill byta utbildningsområde, kan ur elevens synvinkel vara nödvändiga och positiva lösningar, situationer då de reflekterar över sin inriktning. För många innebär dessa lösningar dock en klar risk att bli helt utan utbildning och eventuellt också utslagning från arbetslivet. Hur stöda alla unga i övergångsskedet efter grundskolan?

Från grundskolan till andra stadiet: åtgärder i övergångsskedet

Man har utvecklat olika lösningar för övergångsskedet mellan den grundläggande utbildningen och utbildning på andra stadiet, t.ex. påbyggnadsundervisning, försök med orienterande och förberedande utbildning samt verkstäder för unga av olika slag.

Den grundläggande utbildningen ställs dock inför den största utmaningen: hur handleda de unga bättre i de val som de blir tvungna att göra efter grundskolan. *Från elevens synvinkel* är detta övergångsskede förknippat utom med val av utbildning och utbildningsområde och yrkesval också med andra viktiga avgöranden, såsom byte av skola, ny klassgemenskap, eventuell flyttning från hemmet, ökat ekonomiskt ansvar och andra frågor som hör ihop med att bli självständig. Också på de högre klasserna ska man

uppmärksamma dessa frågor och säkerställa eller bygga upp ett socialt skyddsnät för eleven om den egna familjen inte ger tillräckligt stöd.

På motsvarande sätt ska man fortsätta handledningen i utbildningen på andra stadiet och stöda eleven över det inledande skedet. Trots osäkerhet i början blir eleven småningom säkrare på sitt val av yrke och börjar mer och mer uppskatta sin utbildning i takt med sin yrkesmässiga tillväxt.

Stödformer som används i den grundläggande utbildningen för att stöda eleven i övergångsskedet är framför allt elevhandledning och elevvärd samt samarbete mellan hem och skola. Stödundervisning och specialundervisning kan också behövas då man försöker trygga att eleven har tillräckliga baskunskaper och de studiefärdigheter som krävs för fortsatta studier. Dessa teman behandlades i kapitel 7.

Också i det här övergångsskedet kan man främja smidighet i övergången genom att tänka på åtgärdshelheten och systematiskt bygga upp ett socialt skyddsnät:

- Vad ska göras i grundskolan?
- Vad ska göras i gymnasiet och yrkesläroanstalterna?
- Hur passar man ihop dessa åtgärder? Hurdant samarbete bedriver skolorna för att göra övergången smidig?

I tabell 13 har man försökt strukturera dessa frågor. De inskrivna åtgärderna är i och för sig inte nya för skolorna och de har redan tagits i bruk i de flesta skolor. Syftet med struktureringen är dock främst att få en bild av den åtgärdshelhet som man bygger upp elevens sociala skyddsnät av för att stöda dem i övergången till utbildning på andra stadiet.⁵⁴

Tabell 13. Åtgärder i övergångsskedet mellan grundläggande utbildning och utbildning på andra stadiet. Sammanställning.

Utbildningsstadium	Åtgärder
Grundskolan	<p>Elevhandledning</p> <ul style="list-style-type: none"> - att utarbeta plan för elevhandledningen i läroplanen, överväga tidpunkt - alla lärare deltar i handledningen - att utreda och identifiera behovet av effektiviserad elevhandledning eller yrkesvägledning, material <p>Att bekanta sig med i arbetslivet</p> <ul style="list-style-type: none"> - introduktion i arbetslivet och yrken, PRAO-perioderna, längre arbetslivsperioder (i flexibel grundläggande utbildning), fadderklassverksamhet, utnyttjande av elevernas sommarjobb, reflektion <p>Utbildningsval</p> <ul style="list-style-type: none"> - utbildnings- och karriärplanering tillsammans med eleven och föräldrarna, samtal, uppgifter - utbildningsval, introduktion i yrkesutbildning och dess utbildningsområden - introduktion i gymnasiet och val efter gymnasiet, ämnesval i relation till senare val (ämnesrealen), material <p>Att bekanta sig med verksamheten och studiernas karaktär i gymnasiet och yrkesläroanstalterna</p> <ul style="list-style-type: none"> - eleverna bekantar sig med skolan, gör besök - eleverna träffar lärarna - eleverna träffar studiehandledaren <p>Samarbetsnätverk som stöder eleven i övergångsskedet</p> <ul style="list-style-type: none"> - möten med elevvårdsgrupperna i de olika skolformerna - eleverna bekantar med ungdomssektorns, socialvårdens och församlingens verksamheter och arbetsformer av olika slag - eleverna bekantar med Arbetskraftsbyråns tjänster och personal, yrkesvägledningstjänster <p>Samarbete med föräldrarna</p> <ul style="list-style-type: none"> - föräldrakvällar för information om fortsatta studier, föräldrarna besöker gymnasiet eller yrkesläroanstalten och bekantar sig med skolans verksamhet <p>Gemensam ansökan</p> <ul style="list-style-type: none"> - uppföljning av deltagande i gemensam ansökan, bekräftelse av val - uppföljning och handledning av de elever som blivit utan studieplats
Utbildning på andra stadiet: gymnasium eller yrkesläroanstalt	<p>Studiehandledning</p> <ul style="list-style-type: none"> - att sätta sig in i frågor som gäller det inledande skedet - att upptäcka behovet av studiehandledning och vid behov starta effektiviserad handledning - smidigt byte av utbildningsområde och -form vid behov mitt i terminen inklusive de arbetsschemalösningar som bytet förutsätter - alla lärare deltar i handledningen speciellt i början av utbildningen <p>Frågor i samband med försummelse av skolarbetet</p> <ul style="list-style-type: none"> - uppföljning av frånvaron och ingripande genast från första dagen - ingripande i förseningar - ingripande i försummelse av skoluppgifter, varje lärare ingriper under varje lektion <p>Samarbete med föräldrarna</p> <ul style="list-style-type: none"> - samarbete med föräldrarna beträffande ovannämnda frågor, anmälan hem och samtal med föräldrarna - samtal och överenskommelse med eleven om regelbunden skolgång <p>Inlärningsproblemlösning</p> <ul style="list-style-type: none"> - säkerställande av att eleven har inlärningsförutsättningar, eventuell kontroll av utgångsnivån i centrala läroämnen - aktiv uppföljning av inlärningssvårigheter samt handledning - stödundervisning, specialundervisning <p>Övriga stödåtgärder</p> <ul style="list-style-type: none"> - klassförståndaren- eller grupphandledaren åläggs att ansvar för aktiv uppföljning av eleverna - förebyggande av mobbning - tutorverksamhet - effektiviserad elevhandledning - elevvårdsgruppens effektiviserade verksamhet - snabbt ingripande i rusmedels- och andra motsvarande problem - hälsovårdarens regelbundna mottagningstider i skolan lokaler - kuratorverksamhet - samarbete med ortens enhet för eller projekt kring rusmedels- och drogärenden
Samarbetsfrågor	<ul style="list-style-type: none"> - överlåtelse av information - elevhandledarnas gemensamma möten - elevvårdsgruppernas gemensamma möten

Flexibel grundläggande utbildning och övergången till andra stadiet

I flexibel grundläggande utbildning handlar det mycket om att för utmaningarna i övergångsskedet utveckla handlingsmönster som grundar sig på tidigt ingripande. Målet är för det första att hindra att eleverna blir utan avgångsbetyg från grundskolan och för det andra att öka deras studiemotivation i allmänhet och erbjuda dem möjligheter att hitta sitt eget sätt att studera och lära sig.

För det tredje ger flexibel grundläggande utbildning eleverna bättre möjlighet att reflektera över sitt yrkesval än i annan undervisning. Under långa arbetsplatsperioder kan de sätta sig in i arbetsuppgifter grundligare än vanligt och blir också i allmänhet delaktiga i arbetsgemenskaper och deras sätt att arbeta. Eleverna kan få arbetserfarenheter från 8–10 arbetsplatser och från flera olika yrkesområden. Valet av arbetsplatser är beroende av elevens eget intresse. Reflektion av arbetserfarenheter samt yrkesvägledning i skolan parallellt med studierna på arbetsplatsen kan säkra att elevens val är målinriktade.

För det fjärde försöker man i flexibel grundläggande utbildning att säkerställa att alla elever har en klar plan för fortsättningen när grundskolan slutförts. Samarbetet med ungdomssektorn möjliggör också det att man kan följa upp och stöda elevens planer under sommaren efter grundskolan och tillsammans med dem diskutera också eventuella ändringar i planerna. Ungdomssektorn kan i detta fungera som elevens sociala nätverk.

Man kan dock inte lösa alla övergångsskedets problem med flexibel grundläggande utbildning. Hur eleverna tas emot i gymnasiet eller i yrkesutbildningen, hur stort stöd de får och hur man får dem att engagera sig i studierna är lika viktigt.

Om eleven har upptäckt att den praktiskt och verksamhetsinriktade flexibla inlärningsstilen kanske passar honom eller henne, kan traditionella studieformer med klassundervisning och betoning på kunskapsinhämtning genom läsning fjärma eleven från skolarbetet. Också undervisningsmi-

nisteriets arbetsgrupp uppmärksammar frågan genom att prioritera utveckling av arbets- och praktiskt inriktade studieformer samt utveckling av individuella utbildningsvägar och undervisningsarrangemang i yrkesutbildningen.⁵⁵

9.4 Påbyggnadsundervisning som lösning i övergångsskedet

Grundskolans påbyggnadsundervisning kan ses som en av de verksamhetsmodeller som utvecklats för övergångsskedet. Målgruppen är elever vars planer för fortsättningen inte har klarnat under grundskolan eller som vill förbättra sina förutsättningar för utbildning på andra stadiet t.ex. genom att höja sina vitsord.

I påbyggnadsundervisningen deltog 2 350 studerande år 2004. Under de senaste åren har antalet varit nedåtgående. Undervisningsministeriets arbetsgrupp har föreslagit att antalet undervisningstimmar i påbyggnadsundervisningen ökas, eftersom utbudet inte motsvarar efterfrågan.⁵⁶

I grunderna för påbyggnadsundervisningens läroplan¹ betonas elevernas individuella studieprogram; riksomfattande timfördelning eller lärokurser har inte fastslagits utan utbildningsanordnaren utformar läroplanen. För eleven görs upp ett individuellt studieprogram och påbyggnadsundervisningen kan anordnas i grupp eller i princip också för en elev. Undervisning och handledning ges minst 1 100 timmar under läsåret. I läroplanen kan ingå gemensamma och valfria ämnen och studiehelheter som hör till den grundläggande utbildningen, orienterande studier samt arbetslivsperioder. Påbyggnadsundervisning kan anordnas i samband med den grundläggande utbildningen, i skilda grupper för påbyggnadsundervisning och i andra läroanstalter samt i arbetslivet, organisationer och samfund i form av handledda studier. Utbildningsanordnaren och representanterna för arbetslivet kommer gemensamt överens om målen och innehållen i lärandet på arbetsplatserna samt och arbetsfördelningen mellan skolan och

¹ Läroplansgrunderna 2004, 313.

arbetslivet. Målet är att varje studerande har både en plan för fortsatta studier och förutsättningar för att inleda studier.⁵⁷

Påbyggnadsundervisningen kan alltså till sin form och struktur vara antingen traditionell skolundervisning eller bestå av flexibla utbildningsarrangemang. Lösningen beror på den läroplan som utbildningsanordnaren har utarbetat. Det ska var möjligt för eleverna att smidigt påbörja yrkesstudier tom. mitt i terminen när planerna för fortsättningen har klarnat, och det kunnande som de skaffat sig i påbyggnadsundervisningen ska de kunna räkna till godo då de påbörjar studier vid en yrkesläroanstalt eller ett gymnasium.⁵⁸

9.5 Orienterande och förberedande utbildning inför den grundläggande yrkesutbildningen

En ny lösning som syftar till att stöda övergångsskedet är det utbildningsförsök som anordnas åren 2006-2009 i orienterande och förberedande utbildning inför den grundläggande yrkesutbildningen. Utbildningen anordnas i yrkesläroanstalter på 56 orter i olika delar av landet. Utbildningen omfattar 20–40 studieveckor. Utbildningens mål och innehåll är yrkesinriktade; i den betonas att de studerande bekantar sig med olika utbildningsområden och arbetslivet mångsidigt. I detta hänseende skiljer den sig tydligt från grundskolans påbyggnadsundervisning.

Den orienterande och förberedande utbildningen riktar sig särskilt till ungdomar som avslutar den grundläggande utbildningen vilkas yrkesval inte ännu har klarnat eller vilkas färdigheter för att söka till yrkesutbildning eller klara av studier inte är tillräckliga. Utbildningen är inte avsedd för studerande som är i behov av specialundervisning.

Den orienterande och förberedande utbildningen syftar till att sänka tröskeln till yrkesstudier och minska studieavbrotten i början av studierna. Utbildningens syfte är att de studerande får en klarare uppfattning om olika yrkesuppgifter i arbetsli-

vet och förbättra deras färdigheter för att söka till utbildning eller klara av studier.

Utbildningen ordnas så att den sporrar de studerande och aktiverar dem mera. I utbildningen används mångsidiga och arbetsintensiva metoder som planeras individuellt för varje studerande. Från den orienterande och förberedande utbildningen ska den studerande smidigt kunna gå över till examensinriktad utbildning när yrkesvalet har klarnat. Kunnande som den studerande förvärvat under den orienterande och förberedande utbildningen räknas till godo.

Syftet med utbildningsförsöket i orienterande och förberedande utbildning är att utveckla och skaffa erfarenheter av ovannämnda verksamhetsformer. Enligt läroplansgrunderna som används i utbildningsförsöket kan utbildningen omfatta:

- Orientering i arbetsliv, yrken och utbildning
- Studie- och livsfärdigheter
- Yrkesinriktade studier och inläring i arbetet
- Komplettering av baskunskaperna⁵⁹

Elever i *flexibel grundläggande utbildning* kan söka sig till orienterande och förberedande utbildning inför den grundläggande yrkesutbildningen om deras val av utbildning eller yrke inte ännu har klarnat i slutskedet av grundskolan. På lokal nivå kan det också vara möjligt att grundskolan och yrkesläroanstalten kommer överens om att en elev i *flexibel grundläggande utbildning* deltar i en grupp inom orienterande och förberedande utbildning under en period, som ett slags yrkesinriktat utbildningsförsök.

För ungdomar *med invandrabakgrund* anordnas särskild utbildning för invandrare som förbereder för den grundläggande yrkesutbildningen.

¹ Elever med invandrabakgrund kan delta i den orienterande och förberedande utbildningen, ifall de uttryckligen behöver sådana färdigheter som denna utbildning ger. Förutsättningen är att de bör ha tillräckliga kunskaper i undervisningsspråket. Det är inte möjligt att genomgå vardera utbildningen.

¹ Lagen om yrkesutbildning (630/1998) 3 § och motsvarande förordning (811/98) och (1139/1999). Läroplansgrunderna 2004, 309.

10 Utveckling av personalen

Flexibel grundläggande utbildning ställer lärarna och hela skolan – och i själva verket hela undervisningssektorn i kommunen – i en ny situation: det krävs förändring och verksamheterna i skolan utvecklas. Hur få till stånd denna förändring?

Flexibel grundläggande utbildning avviker i vissa avseenden från traditionell grundläggande utbildning. De främsta särskiljande faktorerna är stark betoning på verksamhetsinriktade undervisnings- och arbetsformer, studier på arbetsplatsen, lägerskolor och andra lärmiljöer utanför klassrummet används i stor omfattning, aktivt nätsamarbete, sociala processer i gruppen och gruppbyggnaden och utnyttjande av dessa i undervisningen och fostran, differentiering och individuella undervisningsarrangemang på grund av elevernas varierande bakgrund osv. Också att arbeta tillsammans med en arbetspartner är nytt för lärarna. Eleverna i flexibel grundläggande utbildning kan dessutom vara synnerligen krävande och komplexiteten i problemen begränsar sig inte endast till inläring utan eleverna behöver stöd också i mycket annat. Yrkesövergripande samarbete kan vara en ny arbetsform för lärarna.

I detta kapitel behandlas först den utveckling av personalen som genomförs i skolan, hurdant kunnande och hurdana färdigheter flexibel grundläggande utbildning förutsätter av gruppens lärare och i ett vidare perspektiv av hela skolan och kommunens undervisningssektor. Dessutom granskas vissa teman som gäller flexibel grundläggande utbildning i anslutning till lärarnas riksomfattande fortbildning.

10.1 Utveckling av lärarnas kompetens

Flexibel grundläggande utbildning är en fråga som berör kommunens undervisningssektor, hela skolan och JOPO-gruppens lärare och hans eller hennes arbetspartner. För alla delaktiga handlar det om något nytt som man inte har kunnat skaffa kompetens i.

Inom kommunens undervisningssektor skapas förutsättningarna för flexibel grundläggande utbildning. Det behövs åtminstone delvis nytt kunnande och nya lösningar då det gäller att:

- säkerställa lokaler och övriga resurser för flexibel grundläggande utbildning. Smågruppen placeras i den lämpligaste skolan. Hur den övriga skolan förbereds för den nya verksamhetsformen beaktas också
- justera och fastställa den lokala läroplanen så att den stöder flexibel grundläggande utbildning
- säkerställa i samråd med ungdoms- och socialsektorn att en ungdomsarbetare eller socialarbetare flyttar över till skolan för att arbeta som lärarens arbetspartner i smågruppen. Detta förutsätter administrativa lösningar och avtal, t.ex. i frågor som gäller arbetsledning
- stöda bildandet av företagsnätverk som behövs för arbetsplatsstudier
- klarlägga eventuella frågor som gäller tjänstekollektivavtal
- anvisa behövliga resurser för utveckling, utbildning och handledning av personalen

Flexibel grundläggande utbildning förutsätter nytt kunnande *också av skolan*: det gäller att planera verksamhetsmodeller för flexibel grundläggande utbildning, integrera flexibel grundläggande utbildning i den övriga skolan och introducera de nya verksamhetssätten för resten av skolan.

Då flexibel grundläggande utbildning startades ordnades fortbildning för kommunerna och skolorna både på regional och riksnivå. Utbildningen sammanföll tidsmässigt med planeringen av verksamheten Teman för fortbildningen var följande:

- Samarbetet mellan olika förvaltningsgrenar
- Yrkesövergripande samarbete som stöd i skolarbetet
- Verksamhetsinriktade studieformer och studieformer som betonar praktiskt arbete
- Planering, genomförande och utvärdering av arbetsplatsstudier
- Att bilda nätverk av arbetsplatser
- Planering och utvärdering av undervisningen
- Olika lärmiljöer och deras användning
- Samarbetet mellan hem och skola
- Utvärdering som stöd i flexibel grundläggande utbildning
- Gruppstöd i utvecklingen av JOPO-gruppernas arbete
- Verksamhetsinriktade arbetsmetoder och metoder som betonar praktiskt arbete i skolans vardag
- Utveckling av samarbetet i övergångsskeden, temat omfattar bl.a. stödåtgärder i övergångsskedet, att stöda elevens motivation, utbildningsförsök vid yrkesläroanstalter, en smärtfri övergång från ett skolstadium till ett annat, uppföljning av elevernas placering i utbildning på andra stadiet
- Att göra flexibel grundläggande utbildning till en etablerad del av skolans verksamhetskultur

Dessa teman beskriver också den kompetens som förutsätts av dem som arbetar i JOPO-gruppen och av hela skolan då verksamheten inleds i skolan. Fortbildning av hela skolan på grund av flexibel grundläggande utbildning kan förefalla överdimensionerat, men kan motiveras.

För det första representerar flexibel grundläggande utbildning en annorlunda verksamhetskultur som avviker från traditionellt skolarbete. Om inte dessa två kulturer kan samverka kan man vänta sig sammanstötningar. Undervisningsministeriet har ansett det viktigt att JOPO-gruppens klassrum finns i samband med den övriga skolan och att verksamheten utgör en del av skolan. Syftet är att också genom fysisk närhet stöda smågruppen att integreras med den övriga skolan.

Skillnaderna i verksamhetskulturerna framgår av de frågor som ställs om flexibel grundläggande utbildning. Enligt erfarenhet ifrågasätts nya verksamhetsformer lätt. Man frågar om det går att lära sig på det här sättet, vad man lär sig på arbetsplatserna, om den undervisning som ges på arbetsplatsen eller undervisningssituationerna på arbetsplatsen motsvarar grundskolans undervisning, hur lärandet bedöms, vem som ansvarar för elevbedömningen under arbetsplatsperioderna och om betyget motsvarar grundskolans avgångsbetyg.

Den här typens frågor berör i grunden den allmänna synen på fostran, undervisning och inläring. I bästa fall leder frågorna till gemensam diskussion om skolans uppgift, skolans ansvar för hela årsklassens utbildning, hur man stöder elever med olika begåvningar, hur man upptäcker problem och ingriper i dem i ett tidigt skede, skolans ansvar för unga som riskerar att bli utslagna, möjligheterna att ordna en studieplats på andra stadiet åt alla elever, osv. Detta kommer tydligt fram i Timo Liikanens beskrivning:⁶⁰

Målet har varit att utveckla en samarbetsmodell för att i ett så tidigt skede som möjligt få tag på de unga som riskerar att bli utslagna, skapa ett socialt skyddsnät för dem så att de klarar av att gå ut grundskolan och övergå till studier på andra stadiet och slutföra dem. Målet är samtidigt att stärka de ungas självkänsla, studiemotivation och livskompetens samt deras medvetenhet om sin egen förmåga.

För det andra är eleverna i smågruppen nu skolans elever och också skolan som en social gemenskap fostrar dem. Det är ofta svårt för elever i JOPO-klassen att anpassa sig till regler. Därför är det pedagogiskt motiverat att klassen är fysiskt nära den övriga skolan, som en del av den. De lär sig regler en större skolgemenskap om hur skolan fungerar och hur man ska fungera i skolan eller i en större gemenskap för att ha framgång.

För det tredje, i fortbildningen som riktar sig till hela skolan kan man utveckla skolan som en arbetsgemenskap. En utvecklingsutmaning i lärarnas fortbildning har uttryckligen varit att

utveckla arbetskollegierna och främja inläring i samband med arbetet i stället för att som tidigare starkt eller helt och hållet lita på fristående, ofta rätt korta kurser.⁶¹

Vidare är en bred utbildning en förutsättning för att flexibel grundläggande utbildning ska kunna etableras. Etablering innebär dels att flexibel grundläggande utbildning blir en permanent utbildningsform i skolan, dels att dess verksamhetsmodeller tillämpas också i annan grundläggande utbildning.

Verksamhetsinriktade metoder och studier på arbetsplatsen kan kännas lockande för de andra eleverna. Om skolgången går trögt önskar eller fråga en del föräldrar kanske om arbetsplatsundervisning för sitt barn. Man blir då tvungen i skolan att tänka på hur man kunde ta i bruk flexiblare verksamhetsmodeller i större utsträckning också i den övriga undervisningen. I princip är det inget som hindrar detta och många elever skulle gagnas av sådana studier. Erfarenheterna har visat att skolmotivationen hos många elever ökar i takt med studierna på arbetsplatsen. Samtidigt får de unga bättre än tidigare information om olika yrken och arbetslivet i allmänhet. För många unga fungerar studierna på arbetsplatsen som stöd i elevhandledningen, ger dem en större inblick i arbetslivet än PRAO-perioderna och skapar klarhet i planerna för fortsättningen och säkrar valet av studieplats.

10.2 Fortbildning

Rektorn ansvarar för hur JOPO-gruppen integreras i skolan och hur gruppens olika verksamhetssätt accepteras. Det är oftast inte möjligt att ordna omfattande fortbildning på skolnivå. Det blir snarare fråga om fortbildning genom verksamhet, t.ex. så att JOPO-gruppens lärare och ämneslärarna tillsammans planerar de studiehelheter där arbetsplatsperioder kan utnyttjas. Också andra lärare borde engageras i den konkreta planeringen av flexibel grundläggande utbildning, tom i så stor utsträckning att man kan tala om en kritisk massa som är insatt i det nya verksamhetssättet.

En annan möjlighet är att anknyta fortbildningen i flexibel grundläggande utbildning till en större helhet. Ett prioriteringsområde i statsbudgeten för år 2007 är ökat välbefinnande i skolan och undervisningspersonalens fortbildning inriktas också på detta insatsområde. Skolor och läroanstalter utvecklas till gemenskaper som främjar barns och ungas välbefinnande och där man fokuserar på åtgärder för att ingripa i ett tidigt skede, utveckla elevvården, öka delaktigheten och motverka skolavbrott.

Målet för fortbildning som gäller ökat välbefinnande i skolan är:

- Att ge baskunskaper om barnens och ungas utveckling samt faktorer som inverkar på lärande och välbefinnande
- Att ge konkreta verktyg och färdigheter för att förebygga olika problem och upptäcka dem olika i ett tidigt skede samt förutsättningar till stöd i ett tidigt skede
- Att ge färdigheter för utveckling och ledning av en verksamhetskultur i skolan som präglas av gemenskap och delaktighet
- Stöda användning av kunskaper i anslutning till styrning av grupprocesser i skolan
- Förebygga utbildningsmässig marginalisering genom att använda verksamhetsinriktade undervisningsmetoder och metoder som betonar praktiskt arbete

- Utveckla elevkårsverksamheten som en del av en verksamhetskultur som präglas av gemenskap

Fortbildningen i välbefinnande i skolan riktas speciellt till arbetsgemenskaperna och olika team inom dessa, såsom lednings-, utvecklings- och elevvårdsgrupper. Utbildningarna byggs upp av moduler som motsvarar 4–8 studiepoäng, och två dagars utbildningsperioder ordnas både regionalt och på riksnivå. I fortbildningen utnyttjas mångsidigt olika arbetsformer, såsom när- och distansundervisning, benchmarking-besök och stöd av likställda samt utbildarnas konsultationsbesök, genom vilka utbildningen kan inriktas på lokala behov.

11 Flexibel grundläggande utbildning: utvärdering av verksamheten

Enligt lagen om grundläggande utbildning (L628/1998) ska utbildningsanordnarna utvärdera den utbildning som de anordnar och utvärdera vilken verkan utbildningen har.¹ Syftet med utvärdering av utbildningen är att säkerställa att de mål som uppställts för utbildningen uppfylls, stöda utveckling av utbildningen och förbättra förutsättningarna för inlärning. I praktiken kan utvärderingen innebära att skolan deltar i utvärderingar som myndigheterna gör eller andra externa utvärderingar eller i utvärderingar som utbildningsanordnaren gör för att utvärdera sin verksamhet. Också enskilda läroanstalter utvärderar ofta själv sin egen verksamhet.

Utvärdering innebär att man fastställer ett värde för olika faktorer. Den görs i relation till vissa kriterier, t.ex. de mål som fastställts för verksamheten, tidigare situation eller genom att jämföra med motsvarande verksamhet på annat håll (jämförande utvärdering). För att utvärderingen ska vara tillförlitlig och objektiv ska den grunda sig på prov som erhållits genom verksamheten.

¹ Lagen om grundläggande utbildning (628/1998) 21 §.

Flexibel grundläggande utbildning kan utvärderas som en del av utbildningsanordnarens övriga utvärdering av den grundläggande utbildningen, eller så kan den i princip utvärderas helt skilt. I synnerhet i inledningsskedet av verksamheten är det skäl att granska den i en skild utvärdering, vilket innebär att de uppställda målen och verksamhetens särdrag blir bättre analyserade. Då verksamhetsformerna i flexibel grundläggande utbildning utvärderas bör man bl.a. klarlägga vad man utvärderar, varför man utvärderar, vem utvärderar och hur görs utvärderingen. Utvärdering av flexibel grundläggande utbildning görs av olika orsaker:

- Behov att utveckla verksamheten. Utvärderingen fungerar då som ett utvecklingsverktyg med vars hjälp verksamhetsmodeller och resultat i flexibel grundläggande utbildning säkerställs och förbättras
- Behovet att göra verksamheten känt eller betona dess betydelse i den grundläggande utbildningen
- Behovet att utbilda personalen. Särskilt självvärderingen kan öka personalens kunnande. En väl gjord utvärdering förutsätter att man sätter sig in i verksamhetsprocesserna och i analysen av dessa. Samtidigt uppstår ofta nya synsätt på hur verksamheterna kunde vidareutvecklas. Med tanke på utveckling av verksamheten kan det ibland vara nyttigt att endast beskriva processerna, utan att utvärdera verksamheterna i relation till uppställda mål
- Redovisningstänkandet inom utbildningen ⁶². Verksamhetsmodellen för flexibel grundläggande utbildning kräver mera resurser än traditionell grundläggande utbildning och med hjälp av utvärdering vill man särskilt klarlägga verksamhetens resultat: hur väl har resurserna använts i flexibel grundläggande utbildning och motsvar nyttan satsningarna både på individnivå och med tanke på utbildningsanordnaren.

11.1 Utvärderingsmodeller

Vid utvärdering av flexibel grundläggande utbildning kan man tillämpa olika allmänt använda modeller för utvärdering. Om utbildningsanordnaren eller skolan har tagit i bruk ett kvalitetssystem (t.ex. EFQM ⁶³) kan det systemet

fungera som utvärderingsram. Ett alternativ är också Utbildningsstyrelsens modell för utvärdering ⁶⁴, som Utbildningsstyrelsen har tillämpat i de utvärderingar som genomförts på riksnivå, men den modellen kan också tillämpas i utvärderingar som enskilda utbildningsanordnare eller skolor genomför. Syftet med modellerna är att säkerställa att utvärderingen kan genomföras på ett tillförlitligt och konsekvent sätt.

Vid utvärdering av utbildning enligt Utbildningsstyrelsens utvärderingsmodell utvärderas utbildningens resultat beaktas tre olika dimensioner: funktionsduglighet, effekter och ekonomi. Med funktionsduglighet avses hur väl och smidigt verksamheten har ordnats och hur flexibelt utbildningssystemet eller i detta fall hur väl den flexibla grundläggande utbildningen fungerar. Utbildningens *effekter* syftar på hur väl de färdigheter som utbildningen resulterar i främjar dels individens inläring och dels arbetslivets utveckling och utvecklingen i det övriga samhället. *Ekonomi* syftar på hur optimalt de resurser som anvisats till utbildningen har använts. ⁶⁵ Delområdena i utvärderingsmodellen har presenterats i bilaga 1. De framgår också av följande lista av frågor som kan användas för utvärdering av flexibel grundläggande utbildning.

Såsom i allmänhet vid utvärdering av grundläggande utbildning utgår man från lagen och förordningen om grundläggande utbildning och läroplansgrunderna också då man utformar utvärderingskriterierna för utvärdering av utbildningens resultat då det gäller flexibel grundläggande utbildning. Ett annat sätt är att utgå från de mål som undervisningsministeriet fastställt i dokument om flexibel grundläggande utbildning. I de lokala läroplanerna har man dessutom uppställt verksamhetsmål vars uppfyllelse också ska utvärderas.

I det följande presenteras frågor som kan användas för utvärdering av flexibel grundläggande utbildning. Frågorna har utformats utgående från ovannämnda utvärderingsmodell, lagen och förordningen om grundläggande utbildning samt målen för flexibel grundläggande utbild-

Tabell 14. Utvärderingsfrågor för flexibel grundläggande utbildning. Exempel.

Frågor för utvärdering av den flexibla grundläggande utbildningens funktionsduglighet	
Utbildningsutbud	Erbjuder kommunen flexibel grundläggande utbildning i tillräcklig utsträckning så att behovet motsvarar efterfrågan? Får alla elever som vill/ är i behov av/ har nytta av åtgärderna komma till flexibel grundläggande utbildning?
Aktualitet och reaktionsförmåga	Hur reagerar man i kommunen på behoven i anslutning till flexibel grundläggande utbildning? Hur reagerar man i flexibel grundläggande utbildning på elevernas individuella behov? Hur har målen för flexibel grundläggande utbildning uttryckts i utbildningsanordnarens läroplan och i den skolvisa läroplanen? Hur beaktas verksamhetsformerna i flexibel grundläggande utbildning och de (akuta) utvecklingsbehov som hänför sig till dessa i utvecklingen av läroplanen?
Pedagogiska arrangemang och undervisningens kvalitet	<i>Läroplan</i> Hur har man beaktat verksamhetsformerna i läroplanen i flexibel grundläggande utbildning? Hur utformas planerna för elevens lärande eller IP för eleverna? I vilken utsträckning deltar föräldrarna och eleven själv i utformandet av den individuella planen? <i>Undervisning i skolan</i> Hur kan man i flexibel grundläggande utbildning genomföra undervisningsarrangemang som bygger på elevens individuella livssituation och inlärningsbakgrund? I vilken utsträckning klarar man av att ordna verksamhetsinriktade undervisnings- och arbetsformer som betonar praktiskt arbete? <i>Arbetsplatsperioder</i> Hur har handledningen på arbetsplatserna ordnats? Hur har arbetsplatsuppgifterna härletts från läroplansgrunderna och hur har de definierats? Hur reflekterar man över erfarenheterna från arbetsplatsstudierna i klassundervisningen och hur utnyttjas de i klassundervisningen?
Stöd till eleven	<i>Stödtjänster och stödnätverk</i> Hurdana stöd- och rådgivningstjänster kan man erbjuda skolans elever? Hurdana arbetsformer har man utvecklat i syfte att förebygga problem och ingripa i ett tidigt skede? Hur fungerar de yrkesövergripande samarbetsformerna, vilka olika förvaltningsgrenar och organisationer deltar i samarbetet? Hur samarbetar man med familjerna? Hur stöder man familjerna i deras fostrande uppgift? Hur bra har man fått föräldrarna med när det gäller att stöda de unga i studierna?
Avbruten/fullföljd utbildning, övergångsskedan	<i>Avbrott</i> I vilken utsträckning förekommer skolavbrott i flexibel grundläggande utbildning? Vilka åtgärder har vidtagits för att motverka skolavbrott? <i>Övergångsskeden</i> Vilka åtgärder har vidtagits för att trygga en smidig övergång till andra stadiet? Hur har man utvecklat fungerande samarbetsmodeller för övergångsskedet (yrkesvägledning, arbetskraftsbyråns tjänster osv.)? Hur stor del av eleverna övergår till utbildning på andra stadiet, påbyggnadsundervisning, arbete eller motsvarande? Hur följer utbildningsanordnaren eller skolan upp hur eleverna placerar sig efter grundskolan? Vilka åtgärder har vidtagits inom utbildning på andra stadiet för att ta emot elever i flexibel grundläggande utbildning?
Personalen som resurs	<i>I skolan</i> Hurdant team deltar i gruppens undervisning och åtgärder som stöder eleven? Har JOPO-gruppen tillgång till heltidsanställd person med tillräcklig kompetens av ungdoms- eller socialarbete eller motsvarande kompetens? Hurdan kompetens har läraren eller ungdomsarbetaren för uppgiften i flexibel grundläggande utbildning? I vilken utsträckning har personalen deltagit eller deltar personalen i fortbildning? I vilken utsträckning kan personalen delta i handledning i arbetet? <i>Under arbetsplatsperioderna</i> Hur har de personer som handleder eleverna under arbetsplatsperioderna introducerats i uppgiften? Hur stöds de i sitt handledningsarbete?
Lokaliteter och utrustning	Hur tjänar lokaliteterna, utrustning och material arbetsformerna i flexibel grundläggande utbildning? Hur möjliggör lokaliteterna smågruppens integrering i skolan? Hur har man lyckats med att bilda nätverk av arbetsplatser?
Lagar, förordningar och avtal	Hur har man beaktat flexibel grundläggande utbildning i kommunens strategidokument (undervisning, välbefinnande, ungdomsarbetet, socialsektorn, förebyggande av utslagning osv.)? Hur har man avtalat om ungdomsarbetarens arbete i smågruppen? Hurdana avtal har man ingått för att trygga yrkesövergripande samarbete? Hurdana avtal har man ingått med arbetsplatser och hur fungerar avtalen?
Skolans ledarskaps- och verksamhetskultur	Hur förhåller sig skolans ledning till flexibel grundläggande utbildning och hur leds verksamheten? Hur integreras flexibel grundläggande utbildning i skolan? Hur har verksamhetsformerna i flexibel grundläggande utbildning påverkat skolans undervisningspraxis och övriga verksamhet? Hurdant samarbete bedriver JOPO-lärarna och de andra lärarna? Hur har man planerat flexibel grundläggande utbildning och vad har man gjort för att göra den till en etablerad del av skolans verksamhet? Hurdant stöd får skolledningen av myndigheterna inom undervisningssektorn för att ordna flexibel grundläggande utbildning?

ning. Varje utbildningsanordnare eller skola måste sannolikt vidare bearbeta frågorna enligt de mål som de själva ställt upp för flexibel grundläggande utbildning.

Den flexibla grundläggande utbildningens *effekter* utvärderas bl.a. genom motsvarigheten av utbildningsbehovet och utbudet, uppnående av inlärningsresultat och vidare framstegen i elevernas inlärningsförmåga, kommunikationsfärdigheter och personliga utvecklingsberedskap.

Vid utvärdering av utbildningens effekter på utbildningssystemnivå tillämpas i allmänhet ett undersökande synsätt. På skolnivå kan utvärderingen vara kvalitativ, diskuterande och man granskar då hur eleverna i flexibel grundläggande utbildning gör framsteg på individnivå. I det följande presenteras frågor som kan användas som stöd vid utvärderingen.

Frågor för utvärdering av den flexibla grundläggande utbildningens effekter	
Motsvarigheten av utbildningsbehovet och utbudet	Hur väl motsvarar utbudet av flexibel grundläggande utbildning behovet och efterfrågan kvalitativt och kvantitativt, dvs. med tanke på innehåll och verksamhetsformer?
Uppnående av inlärningsresultat	Hur väl har eleverna i flexibel grundläggande utbildning uppnått inlärningsresultat?
Inlärningsförmåga	Hur självständigt klarar eleverna av sina studier? I vilken utsträckning behöver de lärarens stöd i sitt arbete? Hur har elevernas inlärningsförmåga utvecklats under arbetsplatsperioderna? Hur har elevernas självvärderingsförmåga utvecklats?
Kommunikationsfärdigheter	Hur har elevernas kommunikationsfärdigheter utvecklats? Hur kommunicerar de i skolan och på arbetsplatsen?
Social förmåga	Hur har elevernas sociala förmåga utvecklats i flexibel grundläggande utbildning? Hur har deras livskompetens utvecklats (regelbunden skolgång, ansvar för studierna osv.)
Personlig utvecklingsberedskap	Hur har elevernas skolmotivation förbättrats? Hur har deras inställning till skolarbete förbättrats? Hur väljer eleverna inriktning och hur söker de och placerar de sig i fortsatta studier?

Den flexibla grundläggande utbildningens *ekonomi* utvärderas genom att beskriva utbildningsresursernas volym, hur de inriktas och hur effektivt de används.

Frågor för utvärdering av den flexibla grundläggande utbildningens ekonomi	
Utbildningsresursernas volym	Hur mycket resurser används för flexibel grundläggande utbildning (totalt per elev)? Hur tilldelas resurser för verksamheten på arbetsplatser, lägerskolor osv.? I vilken utsträckning styr ungdomssektorn eller andra förvaltningsgrenar som medverkar i samarbetet resurser till flexibel grundläggande utbildning (personalen)?
Utbildningsresursernas inriktning och effektivitet	Inriktar man anslagen för flexibel grundläggande utbildning på de rätta frågorna? Hur främjas man målen för undervisningen med dem? Hur väl har man använt resurserna?

11.2 Kvalitativa och kvantitativa indikatorer

För utvärdering av flexibel grundläggande utbildning ska också fastslås utvärderingskriterier. De härleds från målen för den grundläggande, särskilt den flexibla grundläggande utbildningen. Kriterierna kan vara kvantitativa nyckeltal eller kvalitativa beskrivningar. I flexibel grundläggande utbildning kan man använda samma utvärderingskriterier som kommunerna eller skolorna också annars använder vid utvärdering av den grundläggande utbildningen, och då jämförs den flexibla grundläggande utbildningens resultat med den övriga grundläggande utbildningens resultat.

I flexibel grundläggande utbildning bör man dock utveckla också egna kriterier för sådana verksamhetsformer som inte har använts i traditionell undervisning eller utbildning. T.ex. för arbetsplatsperiodernas funktionsduglighet ska man fundera på eller beskriva utmärkande drag för bra arbetsplatsstudier, vilka genomförda arbetsplatsperioder, handledningen under perioderna och erhållna inlärningsresultat jämförs med. I utvärderingskriterierna för lägerskolor kan betonas allmän smidighet, gruppbildning o.dyl. som på förhand ställts upp som mål för lägerskolan.

Särskilt i början av flexibel grundläggande utbildning är kriterierna kvalitativa, och eftersom verksamhetsmodellerna är nya är man tvungen att utveckla dem t.o.m. i många år. Som kvalitativa indikatorer uppfattas utom observationer och dokumentationer också olika enkäter som gäller service och tillfredsställelse, utredningar el.dyl.

Med tiden lönar det sig också att utveckla kvantitativa indikatorer för flexibel grundläggande utbildning, även om de enskilda grupperna är små och gör det därför svårt att använda vanliga statistiska analyser. Nyckeltalen ger dock en möjlighet att följa upp verksamhetens utveckling under olika år. Kvantitativa faktorer kunde vara t.ex. antalet sökande till flexibel grundläggande utbildning, antalet stu-

dieavbrott, antalet frånvaron, antalet avbrutna arbetsplatsperioder, antalet elever som placeerat sig i fortsatta studier osv.

Då det gäller utvärdering förutsätter utvecklandet av indikatorerna som beskriver verksamheten att man grundligt har satt sig in i målen för och verksamhetsformerna i flexibel grundläggande utbildning, men det kan också vara till nytta. Samtidigt är man tvungen att på nytt reflektera över verksamheterna, deras kvalitet och funktionsduglighet och eventuellt också vidareutveckling av dem.

Referenser

1. Komonen 2001, Vehviläinen 2005, 2006.
2. Numminen ym. 2002.
3. Komonen 2001.
4. Koulukiusaamisen vähentäminen, koulupudokkaiden aktivointi, peruskouluikäiset maahanmuuttajat, Koululaiset liikkeelle, osallistuva oppilas – yhteisöllinen koulu, peruslukutaidon ja matematiikan oppimis- ja arviointiympäristön kehittäminen ja koulupäivän eheyttäminen. Se även http://www.minedu.fi/OPM/Koulutus/artikkelit/koulupudokkaiden_aktivointi/index.html
5. Promemoria av arbetsgruppen för ökat välbefinnande i skolan 2005.
6. Promemoria av arbetsgruppen för utveckling av övergången mellan grundläggande utbildning och utbildning på andra stadiet 2005.
7. Sivustoja ovat mm. International Network of Productive Schools INEPS (www.ineps.vilafranca-virtual.org/) ja Institute for Produktive Learning
8. IPLE (www.iple.de) Böhm & Schneider 1996.
9. Promemoria av arbetsgruppen för motverkande av skolavbrott i den grundläggande utbildningen och vid övergången till andra stadiet. 24.10.2006. Se även www.minedu.fi
10. Föregående referens
11. Keltikangas-Järvinen 2006.
12. Utbildningsstyrelsen 2004.
13. SeutuOPS 2004.
14. Lagen om grundläggande utbildning L 628/1998, förordningen om grundläggande utbildning A 852/1998, A1435/2001.
15. Grunderna för läroplanen för den grundläggande utbildningen 2004, 16.
16. Vauras 2004, 28–47, Lehtinen 2004b.
17. Vitikka ym. 2004.
18. Lehtinen 2004a, 48–64.
19. Yrjönsuuri, R. & Yrjönsuuri, Y. 2003, 45.
20. Manninen 2000, 29.
21. Lehtinen 2004a, 48–64.
22. Oppimisympäristöjen tutkimus ... 2004.
23. <http://www.internetix.ofw.fi/uutiset/netixpress/nettilehti/edunetix/ropohtm.htm>
24. Föreg. ref. s. 35.
25. Böhme ym. 1996, 39.
26. Olkinuora ym. 2001, 124–13.
27. Den mest kända personen som utvecklat äventyrspedagogiken är Kurt Hahn som levde på 1800-talet. Han fäste speciell vikt vid aktiviteter i naturen, naturupplevelser, handens färdigheter och "överlevnadsförmåga" samt gruppens inverkan på gruppgemenskapen vid naturupplevelser.
28. Nurmi 1988; Syväoja 2004.
29. Dewey 1957.
30. Volanen 2006, 73.
31. Exemplet är taget ur Volanens (2006) bok s. 59.
32. Föreg. ref..
33. Föreg. ref. 68–74.
34. Mera om uppgörandet av en plan för elevens lärande Pirilä- Tarkiainen 2003, 117–123.
35. Reppu-verksamheten har anknytning till invandrarservicen i Jyväskylä stad. Se. www.jkl.fi/sote/maahanmuuttajat/maahanmuuttajapalvelut
36. Peltonen 2005, 16–

37. Enligt 40 § barnskyddslagen (683/1983): Har den som är anställd eller innehar ett förtroende-uppdrag inom social- och hälsovården, skolväsendet, polisväsendet eller en församling, vid handhavandet av sin tjänst eller befattning eller sitt uppdrag fått vetskap om att barn är i uppenbart behov av familje- och individinriktat barnskydd, skall han utan dröjsmål anmäla detta till socialnämnden.
38. Promemoria av arbetsgruppen för reformering av lagstiftningen om elevvård 2006.
39. Peltonen & Laitinen 2005, 78–81.
40. T.ex.. Liinamo m.fl. 1995.
41. Pirttiniemi 2000.
42. Numminen m.fl. 2002.
43. Statsrådets principbeslut 2001.
44. Esimerkiksi Rovaniemen Korkalovaaran asian-tuntijaverkon hanke ala-asteelta yläasteelle siirtymisen tukemiseksi www.huumereitahoitoketjuun.fi/roj_aluetyo/ tulostettu 5.10.2006
45. Karjalainen & Kasurinen 2006, 169.
46. Numminen ym. 2002.
47. Karjalainen & Kasurinen 2006, 49–50.
48. Föreg. ref..
49. Exemplet taget från SARANA-projektet i Valkeakoski: http://www.valkeakoski.fi/portal/suomi/opetus_ja_koulutus/koulutoimi/
50. Promemoria av arbetsgruppen för utveckling av övergången mellan grundläggande utbildning och utbildning på andra stadiet. 2005.
51. Vehviläinen 2006, 31.
52. Promemoria av arbetsgruppen för utveckling av övergången mellan grundläggande utbildning och utbildning på andra stadiet 2005.
53. Numminen ym. 2002.
54. Se även Promemoria av arbetsgruppen för utveckling av övergången mellan grundläggande utbildning och utbildning på andra stadiet 2005.
55. Föreg. ref., 82.
56. Föreg. ref., 77.
57. Läroplansgrunderna 2004, 316.
58. Promemoria av arbetsgruppen för utveckling av övergången mellan grundläggande utbildning och utbildning på andra stadiet 2005, 83.
59. Utbildningsstyrelsens beslut 2/420/2006. 15.5.2006. Försöksprogram i orienterande och förberedande utbildning inför den grundläggande yrkesutbildningen 2006–2009. Se även www.oph.fi.
60. Timo Liikanen är lärare i Omaura-klassen i Pudasjärvi och utbildare i projektet flexibel grundläggande utbildning .
61. Opettajankoulutus – tietoa, taitoa, tulevaisuutta. 2006.; Piesanen ym. 2006.
62. Laukkanen 1994, 78.
63. The EFQM Excellence Model 2003.
64. Modell för utvärdering av utbildningens resultat 1998.
65. Föreg. ref.

Källor

Böhm, I. & Schneider, J. 1995. Productive Learning – an Educational Opportunity for Young People in Europe. Schibri Verlag. Berlin.

Dewey, J. 1957. Koulu ja yhteiskunta. Otavan filosofinen kirjasto no 5. Otava. Helsinki.

Enqvist, A. (toim.) 2006. Mitä mä teen? Omaura-työntekijöiden kokemuksia työpainotteisesta ja toiminnallisesta opetuksesta. Omaura ry. Opetusministeriön Uraa uurtamaan-hanke. Yliopistopaino. Helsinki.

Enqvist, A. & Onttonen, J. (toim.) 1998. Mitä se meille kuuluu mitä me tehdään? Omaura – syrjäytymisen ehkäisyä koulussa ja koulutuksesta. ESR. Mannerheimin lastensuojeluliitto. Omaura ry. Helsinki.

Ikonen, O. & Virtanen, P. (toim.) 2003. HOJKS II. Yksilölliset opetussuunnitelma ja opetus.

Opetus 2000. PS-kustannus. Juva. Joustava perusopetus-hankkeen lähtötilanteen arviointi. Luonnos 29.1.2007. Helsingin yliopisto.

Koulutus- ja kehittämiskeskus Palmenia. Helsinki. (Julkaisematon)

Keltikangas-Järvinen, L. 2006. Temperamentti ja koulumenestys. WSOY. Helsinki.

Karjalainen, M. & Kasurinen, H. (toim.) 2006.

Ohjauksen toimintakulttuurin muutos alueellisessa yhteistyössä. Oppilaan- ja opinto-ohjauksen kehittämishankkeen raportti. Tutkimuslustoista 31. Koulutuksen tutkimuslaitos. Jyväskylän Yliopisto. Jyväskylä.

Komonen, K. 2001. Koulutusyhteiskunnan marginaalissa? Ammatillisen koulutuksen keskeyttäneiden nuorten yhteiskunnallinen osallisuus.

Joensuun yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja 47. Joensuun yliopistopaino. Joensuu.

Motverkande av skolavbrott i den grundläggande utbildningen och vid övergången till andra stadiet. Promemoria 24.10.2006. Se även www.minedu.fi/OPM/Koulutus/artikkelit/koulupudokkaiden_aktivointi/index.html

Modell för utvärdering av utbildningens resultat. 1998. Utbildningsstyrelsen. Helsingfors.

Promemoria av arbetsgruppen för ökat välbefinnande i skolan. 2005. Undervisningsministeriets arbetsgruppspromemorior och utredningar 2005:27. Undervisningsministeriet.

Laukkanen, R. 1994. Koulutuksen tuloksellisuuden arvioinnin keskeiset kysymykset ja trendit keskushallinnon näkökulmasta. Kasvatustieteiden tutkimuslaitos. Jyväskylän yliopisto.

Lehtinen, E. 2004a. Oppimisympäristöt. Kirjassa Vitikka ym. Ks. edempänä. Lehtinen, E. 2004b. Yleiset taidot ja uusi tutkintorakenne. www.uta.fi/itpeda/esitykset/lehtinen080104.pdf

Liinamo, A. & Kannas, L. (1995). Viihdynkö, pärjäänkö, selviydynkö turvallisesti: Koulunkäynti oppilaiden kokemana. Teoksessa L. Kannas (toim.), Koululaisten kokema terveys, hyvinvointi ja kouluviihtyvyys. WHO-koululaistutkimus. Opetushallitus. Helsinki.

Loukola, M-L. (toim.). 2004. Aihekokonaisuudet perusopetuksen opetussuunnitelmassa. Opetushallitus. Gummerus kirjapaino Oy. Jyväskylä.

Manninen, J. 2000. Kurssikoulutuksesta oppimisympäristöihin - Aikuiskoulutuskäytäntöjen kehityslinjoja. Teoksessa Matikainen, J & Manninen J. 2000. Aikuiskoulutus verkossa. Helsingin yliopiston Lahden tutkimus- ja koulutuskeskus.

Nikander, L & Tuominen, E. (toim.) 2006. Hyvät käytännöt. Innovatiivisissa hankkeissa kehitetyt hyviä käytäntöjä. Hyviä käytäntöjä ammatilliseen koulutukseen aktivoimiseksi 2 -projekti. 2005–2007. ESR-hanke. Hämeen ammattikorkeakoulu. Hämeenlinna.

Numminen, U., Jankko, T., Lyra-Katz, A., Nyholm, N., Siniharju, M. & Svedlin, R. 2002. Opinto-ohjauksen tila 2002. Opinto-ohjauksen arviointi perusopetuksessa, lukiossa ja amma-

tillisessa koulutuksessa sekä koulutuksen siirtymävaiheessa. Arviointi 8/2002. Opetushallitus. Helsinki.

Nurmi, V. 1988. Uno Cygnaeus. Suomalainen koulumies ja kasvattaja. Valtion painatuskeskus ja kouluhallitus. Helsinki.

Nyysölä, K. & Pajala, S. 1999. Nuorten työura. Koulutuksesta työelämään siirtyminen ja huonot saisuudet. Gaudeamus. Tampere.

Opettajankoulutus – tietoa, taitoa, tulevaisuutta. Opettajankoulutuksen kehittämissuunnitelman 2001–2005 loppuraportti. Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2006:32. Opetusministeriö. Helsinki.

Oppilashuoltoon liittyvän lainsäädännön uudistamistyöryhmän muistio. 2006. Selvityksiä 2006:33. Sosiaali- ja terveysministeriö.

Oppimisympäristöjen tutkimus ja alan tutkimuksen edistäminen Suomessa. Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2004:38. Opetusministeriö.

Peltonen, H. (toim.) 2005. Opiskelun tuki esi- ja perusopetuksessa. Virikkeitä ja toimintamalleja yleisen ja erityisen tuen järjestämiseksi. Opetushallitus. Saarijärven Offset Oy. Saarijärvi.

Peltonen, H. & Laitinen, K. 2005. Oppilashuolto. Julkaisussa Peltonen, H. (toim.) 2005. Ks. edellä.

Promemoria av arbetsgruppen för utveckling av övergången mellan grundläggande utbildning och utbildning på andra stadiet 2005. Undervis-

ningsministeriets arbetsgruppspromemorior och utredningar 2005:33.

Piesanen, E, Kiviniemi, U. & Valkonen, S. Opettajankoulutuksen kehittämissuunnitelman seuranta-arviointi 2005. Opettajien täydennyskoulutus 2005 ja seuranta 1998–2005. Koulutuksen tutkimuslaitos. Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä.

Pirilä-Tarkiainen, H. Oppimissuunnitelma – askel opetuksen yksilöllistämiseen. Kirjassa Ikonen, O. & Virtanen, P. (toim.) 2003. Ks. edellä.

Pirttiniemi, J. 2000. Koulukokemukset ja koulutusratkaisut. Peruskoulun vaikuttavuuden tarkastelu oppilasnäkökulmasta. Kasvatustieteen laitoksen tutkimuksia 168. Helsingin yliopisto.

Pölkki, P. 2001. Oppilaiden syrjäytymisuhkien tunnistaminen ja ehkäisy peruskoulun haasteena. Teoksessa Järventie, I. & Sauli, H. (toim.) Eriarvoinen lapsuus. WSOY. Porvoo.

Ropo, E. <http://www.internetix.ofw.fi/uutiset/nettixpress/nettilehti/eduneetix/ropohtm.htm>. Tulostettu 2004.

Sarha, M-L. (toim.) 2005. Nuorisotyötä koulussa. Sarja C. Oppimateriaalit 13/2005. Humanistinen ammattikorkeakoulu. Suolahden koulutusyksikkö.

Sarlin, H-M. 2001. Nuorten Omaurasta omalle uralle. Työelämäpainotteinen peruskouluopiskelu osana elämäntähtämyksen ja koulu-uraa Omauranuorten kokemana. Helsingin kaupungin opetusviraston julkaisuja B:17. Helsinki.

Syväoja, H. 2004. Kansakoulu – suomalaisten kasvattaja. Perussivistystä koko kansalle 1866 – 1977. PS-kustannus. Jyväskylä.

Tarvainen, E. (toim.) 2004. SeutuOPS 2004. Perusopetuksen seudullinen opetussuunnitelma. Gummerus. Saarijärvi.

The EFQM Excellence Model 2003. Laatukeskus. Helsinki.

Statsrådets principbeslut om folkhälsoprogrammet Hälsa 2015. Publikationer 2001:4. Social- och hälsovårdsministeriet .

Vauras, M. 2004. Oppimiskäsitys. Kirjassa Vitikka ym. Ks. alla.

Vehviläinen, J. 2005. Rajatonta palvelua? Nuorten osallisuushankkeen väliraportti. Opetushallitus.

Vehviläinen, J. 2006. Nuorten osallisuushankkeen hyvät käytännöt. Nuorten osallisuushankkeen raportti. Opetushallitus.

Vitikka, E. & Saloranta-Eriksson, O. (toim.) 2004. Uudistuva perusopetus. Näkökulmia opetuksen ja opetussuunnitelman kehittämiseen. Opetushallitus. Helsinki.

Volanen, M. V. 2006. Filoteknia ja kysymys sivistävästä työstä. Koulutuksen tutkimuslaitos. Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä. Yrjönsuuri, R. & Yrjönsuuri, Y. 2003. Opiskelu, oppiminen, osaaminen. Oppilo. Hamina.

Lagar, förordningar och föreskrifter

Grunderna för läroplanen för den grundläggande utbildningen. 2004. Utbildningsstyrelse. Helsingfors

Förordningen om grundläggande utbildning F 852/1998.

Lagen om grundläggande utbildning L 628/1998.

Statsrådets förordning om riksomfattande mål för utbildningen enligt lagen om grundläggande utbildning och om timfördelning i den grundläggande utbildningen. F1435/2001.

Grunderna för påbyggnadsundervisningens läroplan. Utbildningsstyrelsens föreskrift 3/011/2004.

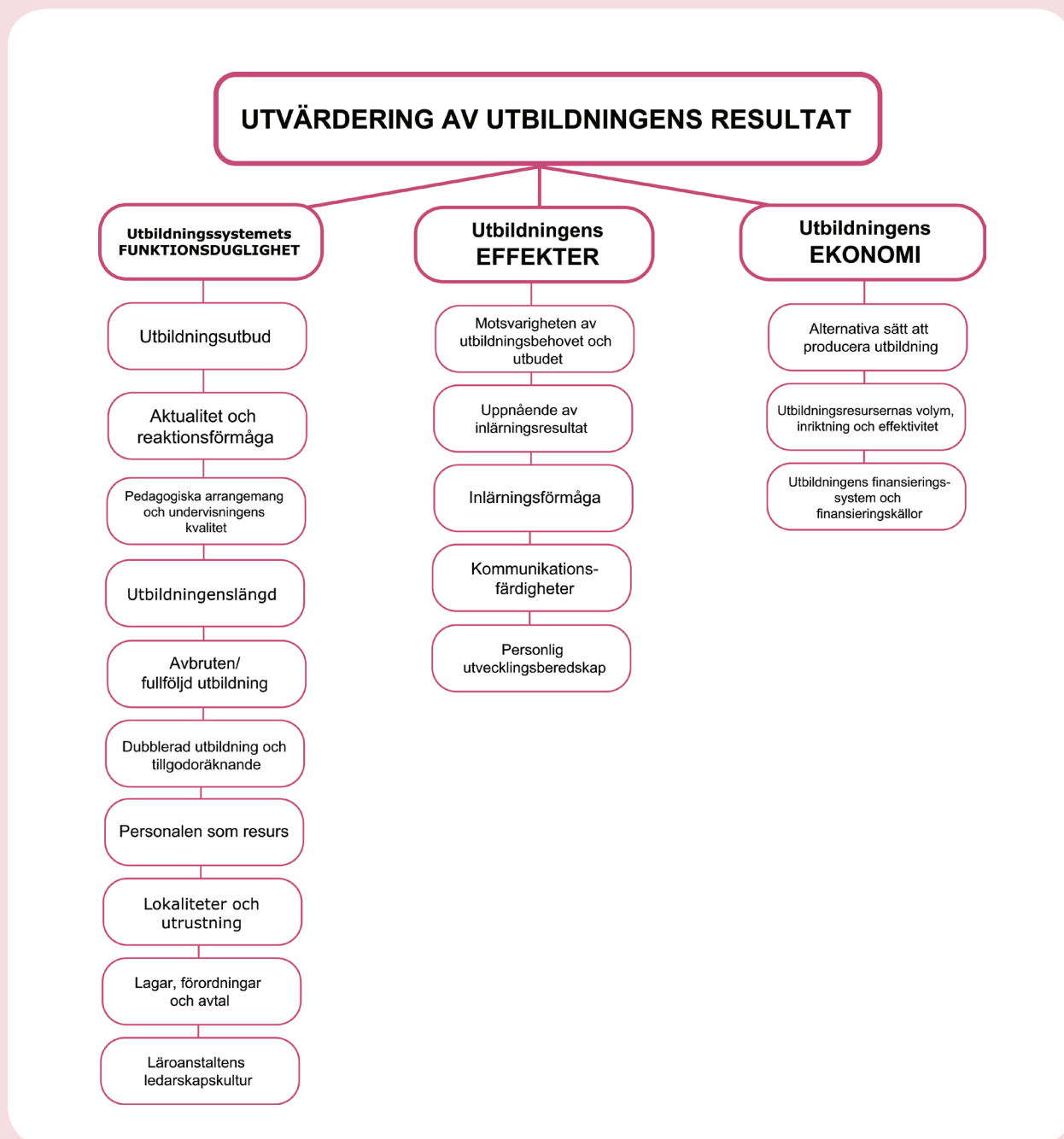
Lagen om yrkesutbildning L 630/1998.

Gymnasielagen L 629/1998.

Förordningen om yrkesutbildning F 811/1998.

Försöksprogram i orienterande och förberedande utbildning inför den grundläggande yrkesutbildningen 2006–2009. Utbildningsstyrelsens beslut 2/420/2006; 15.5.2006. Bilaga 2 Läroplansgrunder; utkast.

Modell för utvärdering av utbildningens resultat

(Utbildningsstyrelsen 1998.)

Arbetsplatserna som lärmiljöer; produktivt arbete

Bilaga 2

Läroplanen och studier på arbetsplatsen

Exempel 2. Produktivt arbete

Den här texten har anknytning till kapitel 5.3 Arbetsplatserna som lärmiljöer. I tabellen anges sambandet mellan läroämnen och ämnesshelheter och verksamheter på en arbetsplats, i detta fall en maskinverkstad. På basis av denna analys utarbetas för eleven arbetsplatsuppgifter, dvs. inlärningsuppgifter i olika läroämnen, som eleven utför under arbetsplatsperioden. Uppgifterna utformas så att eleven får material för uppgifterna från arbetsplatsen. Under en arbetsplatsperiod utför eleven uppgifter i allmänhet endast i några läroämnen.

Elevens arbetsplatsperiod försiggår i en fabrik där det tillverkas transmissioner bl.a. till transportörer och lyftkranar. Företaget hör till en internationell koncern. Fabriken finns delvis i en gammal bruksbyggnad vid stranden av en å och en liten fors. I närheten finns bruksmuseet.

Läroämne	Arbetsplatsens verksamheter
Modersmål och litteratur	Presentation, att delta i arbetsplatsens handledning, kommunikation, arbetsanvisningar och uppdragsgivning (läsa, lyssna, följa anvisningar). Litteratur t.ex. T. Pekkanen: I fabriken skugga. Att skriva ett referat av en film som har anknytning till temat
Främmande språk	Att läsa, att tala. Arbetsbeskrivningar och tillverkningsritningar på engelska och tyska. På arbetsplatsen finns utländska anställda och personer i utbildning.
Matematik	Uppgifter i anknytning till maskinernas programmering, läsning och tolkning av scheman och diagram, ekvationer
Biologi	Vatten, åarnas organismer och växter, undersökning av fiskar och växter på den egna orten
Geografi	Företagets kontakter med andra länder (är verksam i fyra världsdelar), råvaror, leveransländer: Finland, övriga länder, globalisering, global logistik. Varför grundades eller grundas fabriken vid vattenleder? Var finns industristäderna i Finland?
Fysik och kemi	Att förstå transmissionernas mekanik och funktionsprincip, kuggjul m.m., bearbetningsmaskinens skärhastighet, rotationshastighet, ytor, metallens beteende i olika temperaturer. Inställning av maskinens värden och deras inverkan. Manuell kvalitetskontroll. Analys av skärvätskor (fettprocenter m.m)
Hälsokunskap	Ergonomi, arbetsställningar. Arbets säkerhet, hörselskydd, skyddsglasögon, skyddsskor, arbetskläder. Arbets hygien, hälsosam personalbespisning osv. Inverkan av skiftesarbete.
Religion eller livsåskådningskunskap	Arbetsetik, etsika frågor, utländsk arbetskraft, utländska montörer och kulturskillnader.
Historia eller samhällslära	Maskintillverkningens historia. Tillverkningsmetodernas utveckling genom tiderna, hantverk, industriellt arbete, datateknikens andel i produktionsarbetet. Människan och arbetet. Bruksmuseet kan också fungera som lärmiljö. Varför grundades eller grundas fabriken vid vattenleder? Var finns industristäderna i Finland?
Musik	Fabriken ljudmiljö. Bearbetningsmaskinernas styrning och kontroll med hjälp av hörsel. Bakgrundsmusik på arbetsplatsen.
Bildkonst	Detaljernas 2D- och 3D-visualisering. Läsning av arbetsritningar. Fabriksbyggnadens arkitektur och omgivning (gammal bruksbyggnad invid en fors)
Teknisk slöjd och textilslöjd	Handens färdigheter: detaljernas avgränsning, monteringsuppgifter
Gymnastik	Pausgymnastik, ergonomi och arbetsställningar
Huslig ekonomi	Klädvård, egna arbetskläder
Elevhandledning	Att fundera på alternativ i fråga om yrkesval, delta i arbetsintroduktion och arbetsplatsutbildning
Valfria ämnen	Integrerade studiehelheter el.dyl.
Ämnesshelheter	Arbetsplatsens verksamheter
Att växa som människa	Att fungera i arbetsgemenskap: hur man arbetar, sociala kontakter på arbetsplatsen
Kulturell identitet och internationalism	Utländsk arbetskraft (ofta utländska montörer i lärande på arbetsplatsen (finländsk vs. främmande kulturer)
Kommunikation och mediekunskap	Arbetsplatsens interna kommunikation, kvalitetssystem
Deltagande, demokrati och entreprenörskap	Att fördjupa sig i företagsverksamhet, produktivitet, lönsamhet, resultat- och förslagsersättning
Ansvar för miljö, välfärd och en hållbar utveckling	Återvinning och avfallshantering, sortering; energiavfall, oljor, lim, lack, järnskrot
Trygghet och trafik kunskap	Maskinernas säkra användning, användning av säkerhetsutrustning, trucktrafik, lyftkranar, produktsäkerhet
Människan och teknologin	CNC-maskiner, maskinernas styrning med hjälp av datateknik, programmering, människan som maskinoperatör

OPETUSMINISTERIÖ

Undervisningsministeriet

MINISTRY OF EDUCATION

Ministère de l'Éducation

Julkaisumyynti / Bokförsäljning

Yliopistopaino / Universitetstryckeriet

PL 4 / PB 4 (Vuorikatu 3 / Berggatan 3)

00014 Helsingin Yliopisto / Helsingfors Universitet

puhelin / telefon (09) 7010 2363

faksi / fax (09) 7010 2374

books@yopaino.helsinki.fi

www.yliopistopaino.helsinki.fi

ISBN 978-952-485-479-5 (htt)

ISBN 978-952-485-480-1 (pdf)

ISSN 1458-8110

Helsingfors 2008

Mera flexibilitet i den grundläggande utbildningen